

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Gorm Benzon

Sagnenes Danmark

Vestjylland

Aarsleff & Friis

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Sagnenes Danmark

Gorm Benzon

Sagnenes Danmark

Vestjylland

Oversigtskort sidst i bogen

Aarsleff & Friis
1984

**Gorm Benzon:
SAGNENES DANMARK
Bind 3**

**ISBN 87-87969-18-1
Copyright: Gorm Benzon
Fotografier: Stig Benzon
Tegninger: Gorm Benzon
Layout: Klaus Aarsleff
Tryk: Borch Tryk, Ringsted**

Forord

Meget har forandret sig i det vestlige Jylland inden for de sidste 100 år. Hvad der før den tid ændredes, tog naturen sig gerne af. Havet gnavede af kysten, og vinden opblæste høje klitter, som dækkede opdyrket land. Lidt assistance var der dog altid at hente hos menneskene, som gjorde deres ved at omhugge skove, så herderne kunne brede sig.

I dag har menneskene stort set overtaget initiativet og dominerer aldeles over naturen. Heder opdyrkes, vandløb rettes ud, enge drænes og øde områder fyldes med plantager eller sommerhuse. Asfalterede veje fletter deres net gennem det ganske land, og de gamle, sjunkne møller til formaling af korn erstattes nu af moderne vindmøller til elektricitet.

Alligevel er der hist og her så meget af det oprindelige tilbage, at man kan danne sig et billede af, hvordan Vestjylland engang så ud, og læser man dertil sagnene, er det som om der kommer lidt mere hold på forestillingerne.

Sagnmæssigt er området måske knapt så rigt som andre dele af landet, men det forklarer sig i, at Vestjylland ikke var eller er så tæt befolket. Der er stadig egne, hvor der er såre langt mellem huse.

Barskt kan der være, og den urolige, voldsomme nabo mod vest har sat sit præg på både land og folk. Synskhed trivedes vel bedre i Vestjylland end de fleste andre steder. Måske skyldtes det, at folk hér har måttet friste en skæbne i nær knytning til en ofte fjendtlig natur, og at en vis synskhed eller følskhed simpelthen ofte var nødvendig, hvis man skulle overleve. Kanhænde var det også den isolerede tilværelse, som mange fristede, der åbnede for syner og visioner.

Flere mennesker har kontaktet mig i forbindelse med de to først udkomne bind af »Sagnenes Danmark«. Jeg kan glæde mig over, at reaktionerne har været positive, men nogle har dog givet udtryk

for en vis undren over, at jeg ikke i bindet »Jylland nord for Limfjorden« medtog det i sin tid meget omtalte Enggaard-spøgeri.

Det har imidlertid sine gode grunde: Såfremt tilslutningen til værket bliver stor nok, er det nemlig planen at følge op med nogle bind om folketro, oversanselige oplevelser etc., og sammen med »Besættelsen i Thisted« og »Kjøge huskors« hører Enggaard-mysteriet til de meget markante poltergeist-affærer, som bør behandles mere indgående i sådanne bøger. Også de forskellige andre spøgerifænomener kan her anskues på baggrund af moderne forskning, ligesom vi vil komme til at stifte nærmere bekendtskab med hekseri og hekseprocesser. Folkemedicin og kloge folks virke er også et fristende emne samt hertil tro om mennesker, dyr, planter, vejr, vind, mineraler, huse o.s.v. Det er vel emner, som vi støder på i sagnene, men her er behandlingen fragmentarisk, og det var nærliggende at anskue dem i deres helhed.

Men nu er vi altså i Vestjylland, og jeg vil håbe, at de sagn, jeg har udvalgt herfra, må kunne gøre krav på Deres interesse.

Gorm Benzon

Astrup

1. (CI på kortet)

En hund, der gør mønt, og en hvid dame.

At Fanden har vendt herremændene ryggen og nægter dem al assistance, synes uomtvisteligt. Tværtimod hvisker han nu i andre øren, hvordan man bedst gennem beskatninger og forskellige jordlove kan lægge herregårdene øde og knække deres ejere.

Det må derfor også formodes, at klientellet i helvedes sydende beggyder på det senere hovedsagelig er rekrutteret blandt samfundsgrupper, som ikke gør krav på aristokratisk status.

I gammel tid derimod, stod den onde på venskabelig fod med flere medlemmer af den besiddende klasse, om man ellers tør tro sagnene, og i forskellige skikkelser gæstede han herregårdene for at være deres ejere behjælpelige med dette og hint - vel oftest med at afstive økonomien.

På Astrup havde en bonde på en eller anden måde gjort sig utilbens og skulle nu klapses behørigt af. Herremanden havde allerede smøget ærmerne op og stod med tyremeien i hånden, da der lød vognrumlen i gården. Det var en af hans gode venner, der kom på besøg. Afstraffelsen af bonden blev udsat og han låstes inde i et kammer.

Snart var et lystigt gilde under udvikling, og den arme bonde- mand blev ganske glemmt. Hen ad midnat var han ved at falde i søvn, men hørte da støj fra skorstenen, og da han kiggede hen mod kaminen, kom en sort hund flyvende ud. Den smuttede op på et bord og satte sig på en potte, som stod dér. Lidt efter klirrede det lystigt i potten, hunden rejste sig da og forsvandt samme vej, som den var kommet. Bonden listede hen og kiggede i potten. Den var halvt fuld af guldpenge, som hunden havde besørget til herremanden.

Snart efter blev det sære dyr åbenbart påny trængende, for der hørtes atter støj fra skorstenen, og bonden nåede netop at gemme sig bag en stol, inden hunden dukkede op, satte sig på potten og fyldte den helt op. Derpå forlod den kammeret med et forfærdeligt brøl og kom ikke mere igen.

Næste dag, da herremanden havde sovet rusen ud, kom han i tanke om den indespærrede og gik hen for at befri ham, men bonden, der ellers var en sagtmodig mand, tog nu bladet fra munden

og foreholdt nådigherren det forkastelige i at have med guldgørende hunde at skaffe. Herremanden blev noget nervøs, da han hørte, at nogen kendte hans hemmelighed, og han gav bonden den gård, han sad på, til fri ejendom, mod at han lovede ikke at plapre til andre med sin viden. Et løfte der øjensynligt ikke blev holdt.

Pengehunden er ikke eneste repræsentant for den overnaturlige fauna: Astrup hviler på en lindorm, som mod tidernes ende, eller hvis der kommer en dårlig husmoder på gården, vil trække sig sammen og spy ild, hvorved alt skal styrte i grus.

Et andet brydsomt væsen går under navnet »Pojfod«, det skal se ud noget i retning af en kalv. Pojfod opholder sig med forkærlighed i vestporten - synlig eller usynlig - og hvis den er der, kan man ikke drive en hest forbi. På de omkringliggende marker, ses Pojfod komme slingrende i usikkert luntetrav på vej til og fra Astrup. Han kan da pludselig forvandle sig til en ildstråle, som skyder afsted med stor hast.

Der skal på gården være et kammer, hvor en pige blev indemuret, fordi hun stod i forhold til en hund. Den ene væg bærer efter sigende endnu blodspor - hvorfra de så stammer. Hunden vedbliver at opsøge stedet, og i en bestemt vindueskarm kan man altid finde hår efter den.

Det ligefrem vrimler med spøgende damer på Astrup. Den kendteste er Mette Thougard, som vel har været en slags selskabsdame på gården. Hun døde i 1730, og ifølge overleveringen fødte hun flere uægte børn, som hun parterede og kastede for mynderne. Dengang hun selv var død, stod hundene og skrabede på døren til hendes kammer. De ville have hende med.

Mod dette perfide sagn taler, at jomfru Mette før sin død skænkede Astrup kirke en lysekrone med en gudelig indskrift. Af dette fremgår det just ikke, at hun var et slet menneske.

Nok er det: Efter sin død spøjte Mette Thougard så forskrækkeligt, at ingen på Astrup kunne være i fred for hende. Selv ved højlys dag rejste hun sig fra kisten i Astrup kirke og fór til gården indhyllet i en støvsky. Dette kunne naturligvis ikke blive ved med at gå, og omsider fik man da fat på pastor Patberg i Jebjerg, som var grumme skrap til at mane.

Præsten mødte jomfru Mette i porten og begyndte at læse over hende, men hun var ham for skrap. Et par bøger slog hun fra ham, og samtidig drev hun ham baglæns ned mod et nærliggende

Astrup på Salling har en gudsvelsignelse af spøgelse og andre overnaturlige væsener knyttet til sig, bl.a. en pengegørende hund, og sådanne er nu altid rare at have ved hånden.

vandløb. Måske ville hun forsøge at drukne ham.

Omsider fik præsten dog overtaget og manede hende ned, men det kan ikke være gjort alt for godt, thi sandt at sige påstår flere at have mødt Mette Thougard efter den tid, omend hendes færden er blevet noget mere afdæmpet, end den forhen var.

En aften i 1894, havde en karl, som tjente på Astrup, og som hed Esper Brogaard Morsingbo, lejlighed til at stifte bekendtskab med en hvid dame, som han var sikker på, måtte være Mette Thougard.

Han var ved ellevetiden på vej fra Eskjær til Astrup, da han på stien forude får øje på en hvid skikkelse, der nærmer sig ham.

Først antager han den for at være en murer, men efterhånden som den kommer nærmere, bliver han klar over, at det er en kvinde. Lidt efter går det op for Esper, at det ikke kan være nogen levende pige, men er et genfærd. Ansigtet er ualmindelig smukt, men så fuldt af sorg og fortvivelse, at han aldrig mindes at have set noget tilsvarende.

Af en eller anden grund flygter han ikke, skønt han er alt andet end modig ved situationen. Spøgelset kommer stadig nærmere, men Esper mener, at i sidste øjeblik må den døde vel vige for den levende, og da hans ansigt kun er omkring en meter fra hende, lukker han øjnene og krummer sig sammen - parat til at møde det stød, han mener må komme.

Der kommer bare intet stød. Esper rammes af en isnende vind, og i det samme løfter usynlige hænder ham op i luften. Et øjeblik føler han, han svæver, men så giver hænderne slip, og han styrter ned.

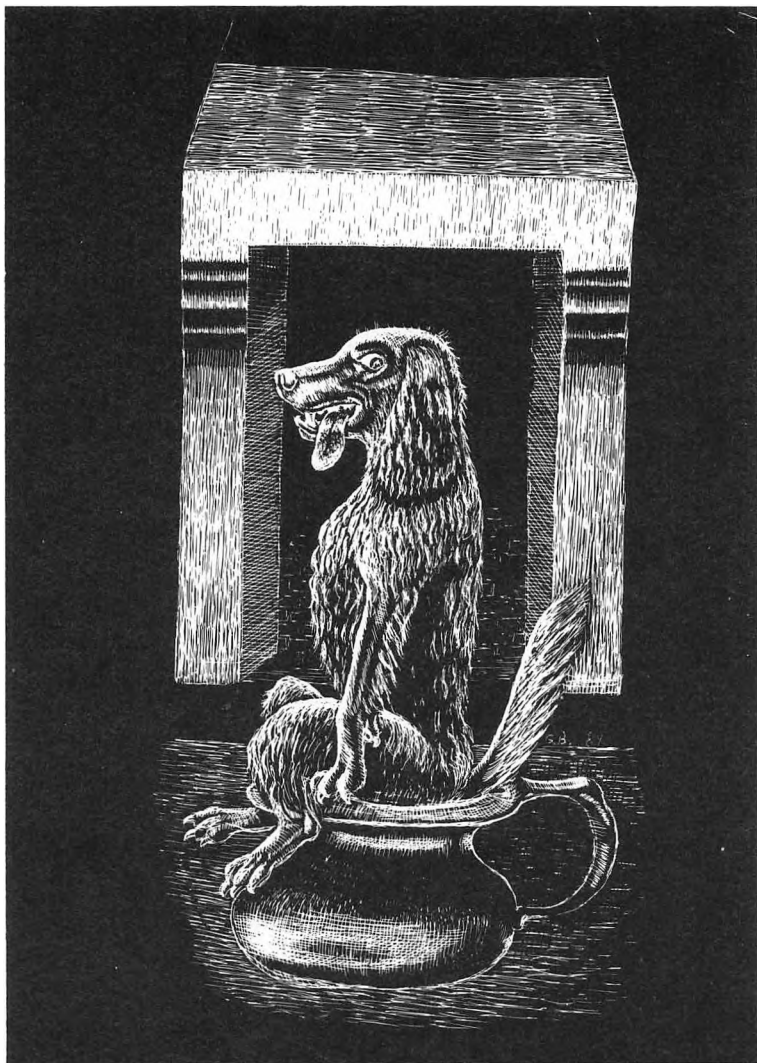
Esper kommer intet til. Han havner på benene og vender sig hurtigt om for at forsvare sig. Da ser han, at han er alene på stien. Spøgelset er forsvundet.

Natten mellem den 18. og 19. september 1782 druknede en ung pige, Ane Møller, sig i Astrups brønd, og om årsagen hertil fortæller sagnet: En karl på gården havde forelsket sig i Ane, men hun ville ikke vide af ham, og for at hævne sig stjal han da en af de sølvskeer, som hendes herskab havde betroet hende at holde opsyn med. Den træske fyr kastede skeen i brønden, men den stakkels Ane blev mistænkt for at have stjålet den, og i fortvivelse herover styrtede hun sig i brønden lidet anende, at skeen lå på dens bund.

Efter sin død blev Ane ved med at gå igen. Man så hende tit stå og stirre ned i brønden, og endnu engang måtte pastor Patberg rykke til undsætning. Han foreslog, at man skulle pumpe brønden tør og undersøge den, hvilket da også skete. Da skeen blev fundet, fik man bevis for den ulykkelige piges uskyld.

Det skal iøvrigt oplyses, at Ane Møller ikke tjente på Astrup, men var selskabsdame for en frøken Gersdorff, der i længere tid havde været på besøg.

Mærkeligt nok hjalp Patbergs råd ikke. Ane gik stadig igen, og måske kan man endnu møde hende i Astrups have, hvor hun helst

...Potten var halvt fuld af guldpenge, som hunden havde besørget til herremanden...

færdes, efter at hendes uskyld i forbindelse med skeens forsvinden opklarede.

En aften i frugtsæsonen spadserede gårdens daværende ejer, kaptajn A.L.H. Müller i haven med sin store hund, Fenris. Han var bevæbnet med en pistol, thi der kom ikke sjældent tyve, og det var i så fald rart at være beredt på lidt af hvert.

Pludselig fik kaptajnen øje på en hvid skikkelse. Han råbte den an, men fik intet svar. Han prøvede at pudse hunden på den, men Fenris, der ellers var en krasbørstig rad, krøb klynkende i ly bag kaptajnen. Så trak Müller pistolen: »Holdt, eller jeg skyder«, råbte han, men uden at skikkelsen reagerede. To gange trykkede han af og ramte sikkert. Skikkelsen blev stående et øjeblik, men opløste sig så og forsvandt for øjnene af den forbløffede og chokerede kaptajn. Det var ingen frugttyv, men Ane Møllers genfærd, han havde mødt. Müller ejede Astrup fra 1868-1884.

En sort dame havde sin gang i huset. En aften, da pigen skulle ned i borgestuen efter ølstoben, så hun en sortklædt kvinde med tilsløret ansigt stå og stirre vist på den grisetønde, som hundene så ofte kradsede på.

Næste dag blev tønden, der ikke havde været i brug i umindelige tider, undersøgt, og det viste sig da, at der på bunden lå rester af et spædbarn. Siden fundet blev gjort, har damen vist ikke optrådt.

Der er i det hele taget mange »rumlerier« på Astrup. Midt om natten kan tårnuret begynde at slå, selvom ingen har trukket det op. Og i et bestemt værelse i den store pavillon, lyder det somom skuffer trækkes ud og skubbes i, eller somom der læsses sten af en vogn.

Astrup ligger nord for Skive på Salling. Indtil 1750-erne stod der på stedet en gammel hovedbygning, hvorom man ikke længere ved ret meget. Den nuværende vestfløj i bindingsværk er fra 1750, midterfløjen i grundmur fra 1773, og i 1786 kom en toetagers pavillon til mod øst.

Ausumgaard, der kan mønstre landets vistnok største bestand af dyrespøgelser.

Ausumgaard 2. (B2 på kortet)

Dyrespøgelser i massevis

De to første Jermiin'er på Ausumgaard (Jens Hjermin d. 1742 og Thomas Just Jermiin d. 1778), var begge provster. De opkøbte tilstrækkelig meget jordegods til, at ejendommen kunne opnå status som hovedgård. Ifølge overleveringen blev der ved denne gods-samling begået megen uret, og det er vel derfor, man undertiden i et værelse på hovedbygningen har set genfærdet af en gejstlig i

fuldt ornat. Måske er det også disse to, der i skikkelse af et par sammenlængede hunde løber mellem gården og Hjerme Kirke.

I et overværelse på hovedbygningen, er der ikke godt at være ved nattetid, en lærer skød sig derinde, og skønt det er år og dag siden, gør han stadig krav på rummet. Modige folk, som har været at sove derinde, er kort og godt blevet værfet ud af spøgelseset.

I haven går en hvid dame med en blodig kniv i hånden. Hun myrdede engang en anden kvindes barn, men hvem hun er, og hvornår forbrydelsen fandt sted, er forlængst gået i glemmebogen.

Medens den gamle ladegård eksisterede, var der en del pusleri - især i den søndre lade; her kunne man aldrig medbringe en tændt lygte, for lyset blev ustandselig pustet ud. Der skal have gået hele to spøgelses i samme lade - en soldat i en rød uniform samt en nøgen mand, der rakte et reb hen mod folk og betydede dem, at de skulle hænge sig i det.

Ausumgaard kan opvise flere dyrespøgelses end vist nogen anden dansk herregård. I den gamle kostald gik en fredelig malkeko igen, på marken viste en rød stud sig, og både en hvid og en rød kalv strejfede rundt efter solnedgang. Ved et gærde rodede en rød so uden ører jorden op. Til dette kommer en hovedløs hest samt tre røde hunde, der trækker en gloende vogn.

Gårdboen eller nissen havde slået sig ned på Ausumgaard, og han gjorde sit bedste for, at dyr og mennesker skulle have det godt, hvis han ellers ikke blev drillet. Et år havde det været småt med høet på Ausumgaard, og da manglen blev følelig, listede nissen sig en aften over i Hjerme præstegårds lade, hvor han netop skulle til at fordufte med et vældigt læs, da præstegårdsnissen opdagede ham. Den uheldige nisse blev jaget af gårde med slag af en hjulplov, og man har aldrig siden mærket noget til ham på egnen.

Ausumgaard mellem Holstebro og Struer blev først herregård i 1710. I 1760-erne opførtes en bindingsværksgård, hvis hovedbygning i 1800-årene for en stor dels vedkommende omsattes i grundmur.

Avlum

3. (B3 på kortet)

Den dræbte kræmmer.

En smule sydvest for Avlum ligger Jersild. Den bestod forhen af fire ejendomme, og det gør den såmænd stadig. Der er to øvre gårde og to nedre. De øvre skal i ældre tid have haft en påfaldende velstand, og skal man tro sagnet, var den ikke kommet til veje på den bedste måde:

En holstensk pranger agtede sig til marked i Holstebro. Han havde været der mangfoldige gange før, og han plejede altid at tage ind i en af de øvre gårde i Jersild, hvor han kendte folkene, som han havde ubetinget tillid til.

Det var meningen, at han ville gøre nogle større forretninger på markedet, så han medbragte en velspækket pengekat, som han havde bundet om livet. Det viste han sin vært og gik så til ro for natten. Medens han sov sødeligt, listede bonden over til den anden gård og stak hovedet sammen med manden dér.

Næste morgen var vejret noget tåget, og under påskud af at ville hjælpe prangeren til at finde den rette vej til Holstebro, gik bonden med ham. Prangeren var til hest. Bonden skridtede ud støttende sig til et vældigt egespiger.

Da de var kommet over et lille vandløb kaldet Ildebæk, stødte den anden gårdmand til dem, og pludselig drev prangerens vært sin gæst et voldsomt slag i hovedet med egestokken, så det knustes. Kræmmeren sank sammen, men de to støttede ham og lod ham blive på hesten, til de kom til Gravlund sande, hvor der var et dybt, vandfyldt hul i jorden. Her væltede de prangeren ud, og for at hesten ikke skulle røbe dem, måtte også den lade livet og kuledes ned ovenpå dens herre.

Før de to banditter lod prangeren forsvinde, havde de naturligvis taget hans pengekat, og pengene delte de mellem sig, hvilket gjorde dem begge til holdne folk.

Det var nu sådan, at en bitte klør på omved de otte år og en jævndrende pige, der havde vogtet deres fårehjord på heden, var blevet vidner til drabet. De havde holdt sig skjult bag nogle buske og vovede ikke at give sig til kende, da de var sikre på, at så ville også de blive dræbt. Deres angst for de to fik dem endda til at holde ren mund med sagen, til disse mange år senere døde. Først da

turde de fortælle om deres uhyggelige oplevelse. De var enige om, at det havde været fælt at se de to mordere møde op i Avlum kirke hver søndag til gudstjenesten, når man vidste, hvad de havde på deres samvittighed.

Forbrydelsen blev således sent afsløret, og pranger og hest skal endnu ligge i Gravlund sande. Det er angiveligt derfor, at der om natten går spøgeri på vejstrækningen, hvor drabet fandt sted: Flere har set to mænd, der går på hver sin side af en hest. På denne sidder en skikkelse med hovedet hængende ned på den ene skulder og med blodet løbende ned af håret. Også en stor sort hund er set løbende rundt på vejstrækningen, hvor de to dræbte prangeren.

På Herning Museum opbevares et par flasker og en forrustet saks, som er fundet i grave på Avlum kirkegård, og de har deres egen, triste historie:

Ved Tavlborg lidt vest for Avlum boede der en mand ved navn Kræ Vejhus, og en af hans naboer var den berømte og berygtede kloge kone Kjæn Krathus. Hun ville, at Kræ skulle gifte sig med en af hendes døtre, men det havde han ikke den fjerneste lyst til, så han tog en anden. Herefter væltede ulykkerne ned over hovedet på ham. Hans dyr døde, og parrets to første børn var vanskabninger. Konen ventede det tredje, men døde uforløst. Det var i sig selv en frygtelig tragedie, og dog skulle det blive langt værre, for den døde kone vedblev at vende hjem om natten, hvor Kræ var ved at gå fra forstanden over at høre på hendes sukken og jamren. Til sidst kom han i tanke om, at han da havde glemt at give hende tøj, nål, tråd, saks og flaske med i graven, så hun kunne pleje barnet, der forventedes at blive født dér. Disse remedier blev nu gravet ned, hvor hun lå, og derefter fik Kræ omsider fred. Da graven blev sløjfet, kom sagerne atter for dagen. (Se iøvrigt side 66).

Borbjerg kirke 4. (B2 på kortet)

Bjergmanden vil have damer.

Kvindekære bjergmænd og trolde skal i gammel tid have forårsaget megen sorg og ulykke, når de bortførte kristne damer, og blandt dem, der har gjort sig mest ufordelagtigt bemærket i så

henseende, var bjergmanden i Borbjerg.

Det begyndte, da man engang i romansk tid ville rejse en kirke på stedet. Ifølge sagnet var det en meget rig mand, muligvis endda landets konge, der stod bag byggeriet, men en bygmester måtte man naturligvis også have, og den stakkels mand, som man havde entreret med, var tilsidst ved at fortvivle. Alt hvad hans folk og han rejste om dagen, blev nemlig prompte revet ned om natten, så man ingen steder kom med kirken.

Tilsidst skumlede folk over bygmesteren, som de mente måtte være ansvarlig for elendigheden, hvilket dog på ingen måde var tilfældet.

En dag kom den virkelig skyldige til ham, det var bjergmanden på hvis bakke, de forsøgte at bygge. Han sagde til bygmesteren, at denne godt kunne få lov til at bygge i fred, hvis han til gengæld ville love bjergmanden de første tre brude, der kørte til kirken for at blive viet og benyttede sig af vejen og broen over bækken sønden om kirken.

Det gik bygmesteren ind på, selvom han naturligvis overhovedet ingen ret havde til at disponere over disse kvinder.

Nu var der ikke længere noget i vejen for, at man kunne bygge, og snart var den romanske kirke færdig, bygget af vel tilhugne kvadre, som i gamle beskrivelser kaldes »engelske gråsten«. Om de så virkelig er importeret fra England, er nok tvivlsomt.

Så vidt så godt, og bygmesteren mente selvfølgelig, at han sagtens kunne narre bjergmanden, den snavse fyr, ved at lade det blive almindelig kendt i sognet, at hvis nogen brud kørte til kirke over bækken, ville det gå hende ilde.

Der var da i mange år ejheller nogen, der havde lyst til at gøre eksperimentet, men så snart militæret bliver involveret i en sag, kan det gå så gruelig galt, således også hér:

En ung pige skulle giftes i Borbjerg kirke, og i den anledning var broderen, som var officer ved hestfolket, kommet hjem på orlov. Han morede sig meget over den gamle historie med bjergmanden og sagde til søsteren, at han ville ride ved siden af brudevogten med sin sabel i hånden, og hvis nogen bjergmand vovede at vise sig, ville han blive hugget i stumper.

Pigen var bestemt ikke dristig ved forsøget, men broderen håned hende for hendes overtroiskhed, og tilsidst gik hun virkelig ind på at tage vejen ad broen over bækken.

Alt gik godt, indtil man netop var nået over broen. Da fremvæltede der pludselig nogle vældige tågebanker, som dækkede brudevognen og følget, så ingen kunne se en smule til, hvad der foregik. Med eet lød der et hjerteskrærende skrig fra stedet, hvor brudevognen måtte formodes at befinde sig. Officeren huggede vildt om sig med sabelen, men hans hug kløvede kun tågen, som lidt efter lettede lige så pludseligt, som den var kommet.

At bjergmanden havde været mester for tågen, blev man snart klar over, for brudevognen var tom, og selvom der blev ledt højt og lavt, blev bruden aldrig siden fundet. På den anden side kom bjergmanden til at tage til takke med hende alene, for ingen anden brud havde lyst til at gøre forsøg på at krydse den farlige bæk.

Det vil sige: Intet varer jo evigt, og i 1914 skulle en møllersvend fra Borbjerg giftes i kirken med en pige fra Trabjerg. De troede ikke på de gamle, dystre fortællinger om bjergmanden, og selvom besindige folk rystede på hovedet af deres fändenivoldskhed, besluttede de alligevel at køre til kirke via vejen over bækken.

På egnen var man forberedt på det værste, men besynderligt nok holdt bjergmanden sig denne gang i skindet, og parret nåede kirken uden uheld af nogen art. Måske var den gode bjergmand blevet for gammel til længere at interessere sig for kvinder.

Retfærdigvis skal det da siges, at Borbjerg bjergmand også kunne mønstre nettere sider. Således skal der på egnen have boet en bonde, med hvem han stod på særdeles god fod, og han var aldrig bange for at åbne for skattekisterne i Borbjerg, når bonden var kommet i en eller anden økonomisk forlegenhed, så han trængte til hjælp.

Bonden var da også svært fornøjet med hjælpen, han fik. Derimod var han ikke så begejstret for at dyrke selskabeligt samkvem med bjergmanden, som ikke havde særlig gode manerer.

Da bonden således engang skulle have døbt et barn, følte han, at han på den ene side ikke godt kunne undlade at invitere bjergmanden med til barnedåben. På den anden side så han såre nødt, at bjergmanden virkelig mødte op.

Til alt held havde bonden en kvik karl, og denne sagde: »Lad blot mig aflevere indbydelsen til bjergmanden, så garanterer jeg for, at han betakker sig«.

Det havde bonden intet imod, og karlen forlangte endda at få

Borbjerg kirke står på en kvindekær bjergmands grund. Han snupper brude, men vil nødigt til barnedåb med Vorherre, og slet ikke, når der trommes til.

en pose med sig, for det kunne jo dog hænde, at bjergmanden ville af med en dåbsgave.

Han gik nu til Borbjerg og bankede på, og bjergmanden kom ud og spurgte, hvad hans ærinde var?

Jo, han skulle da hilse så meget fra bonden og byde bjergmanden til barnedåb den efterfølgende søndag.

Det ville bjergmanden meget gerne, dog mente han ikke, at han burde gå med i kirken, sådan som invitationen lød på, han agtede først at møde op i gildesgården. »Men tøv lige en kende, hvem er de andre gæster?« udbrød han.

Karlen fortalte, at der kom naboer samt venner og bekendte fra nær og fjern, og det havde bjergmanden intet imod, men da han hørte, at der også kom to præster og en provst, blev han dog lidt betænkelig, for den slags folk huede ham ikke rigtig.

»Kommer der flere?« spurgte bjergmanden.

»Ja«, svarede karlen, »Vorherre, Sct. Peter og Jomfru Maria har da også lovet at være til stede!«

Det var bjergmanden alt andet end stolt ved, og han var på nippet til at melde fra, da han kom i tanke om, at han da blot kunne gemme sig blandt de øvrige gæster, medens de hellige folk var til stede. Han regnede nemlig med, at de nok brød tidligt op, som sådanne fornemme personer har for vane, og så kunne man vel alligevel nå at få en dag ud af det.

Karlen var lige ved at opgive det hele, men så kom han ved et uheld til at fortælle, at der var musik til maden, hvor trompetere og paukeslagere skulle spille, og da meldte bjergmanden pas. Lyden af pauker var ham lige så ubehagelig som den af kirkeklokker, og derfor besluttede han at blive hjemme.

»Men I skal nu ikke lide under mine særheder, og en dåbsgave plejer man vel at give ved sådanne lejligheder?« sagde bjergmanden.

»Ja«, svarede karlen, »det gør jo da de fleste«.

»Har du ikke en pose eller noget andet med, som du kan have en gave i? For jeg vil mintro ikke stå tilbage for de øvrige indbudte«, sagde bjergmanden.

Karlen trak posen frem, og bjergmanden fyldte den med guld og sølv fra et par af sine skattekister. Det er vel overflødigt at fortælle, at der blev stor glæde på gården, da karlen mødte op med bjergmandens afslag samt en posefuld penge.

Bovbjerg

5. (A2 på kortet)
Farvefoto overfor side 80.

De tre sorte mænd.

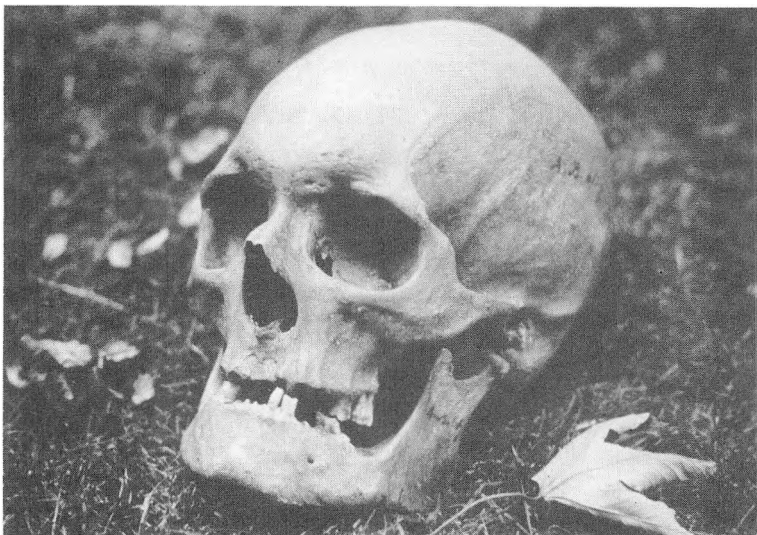
Når det en nat sætter ind med vestenstorm er det sket, at man har set tre sorte mænd, som bærer et eller andet mellem sig, komme ud fra bjerget og gå ned mod havet, hvor de forsvinder. De varsler altid, at mennesker skal omkomme dér på kysten under samme storm.

Ikke få har gennem tiderne mødt de tre ulykkesfugle, og varslet slår aldrig fejl. Hvis man ikke selv foretager sig noget imod de tre, gør de ikke direkte fortræd, men hvis nogen vover at råbe dem an, går det vedkommende ilde. En gammel fisker, som gjorde forsøget, forvildede de, så han ikke kunne finde hjem den nat, og han blev aldrig mere fuldt normal efter oplevelsen.

Om årsagen til de sorte mænds varselgang er at fortælle, at der i en del af Bovbjerg, som kaldtes Ormehøjen, lå en guldskat begravet. Denne høj er forlængst skredet i havet, og da skatten aldrig blev fundet i sin helhed, er den altså endt der.

Denne skat blev begravet af en engelsk kongesøn engang i middelalderen. Han var passager på et skib, som strandede ud for Bovbjerg, og han og skibsdrengen var de eneste, der reddede sig i land. Med sig havde de held til at bringe skibsskrinet, som var fyldt med guldmønter, og de nåede netop at grave det ned i Ormehøjen, da de blev fundet af tre vestjyder, som dræbte dem for at røve deres gods. De blev skuffede, for ingen af de to havde noget af værdi på sig, og den store skat kendte jyderne intet til. Hvorledes det overhovedet er blevet kendt, at der har ligget en skat i Ormehøj, må således betegnes som noget af en gåde, men det er sandt nok, for undertiden er det hændt, at der efter storm er fundet enkelte middelalderlige engelske guldmønter på stranden.

Som straf for drabet kom de tre jyder til at spøge efter deres død, og mange er af den formening, at de skal gå med varsel så længe verden består.

Kraniet af vor store kvindebedærer, Kaj Lykke. Det har ført en omflakkende tilværelse, siden det blev fradømt ejermanden. Det har været stjålet fra Bramminge kirke, hvor rester af adelsmanden hviler, og han har ledt og ledt for at få det tilbage. Nu er det på vej: Fra Medicinsk- Anatomisk institut i København, hvortil det var kommet, er det nu nået til Bramminge præstens pengeskab. Det er for stort et kuriosum at have liggende i kirken.

Bramminge Hovedgaard

En hovedsag

6. (B5 på kortet)

Det spørger slemt på Bramminge Hovedgaard, og spøgelse skal ikke være nogen anden end Kaj Lykke (d. 1699), Danmarks angiveligt største dameven.

Kaj Lykke fik den sørgelige skæbne at blive henrettet in effigie i 1661. Grunden var, at han i et brev til en elskerinde var kommet for skade at skrive et par giftige ord om Frederik III's usympatiske dronning, Sophie Amalie. Elskerinden blev siden gift med Lykkes ridefoged, Peder Børtning, og da samme foged mishandlede de bønder, der var ham undergivet, kom han efterhånden i et stærkt modsætningsforhold til den mere humane herremand, der

sluttelig bad ham pakke sig bort. Som hævn sørgede Børtning for, at det famøse brev kom i de »rette« hænder, og Kaj Lykke redde kun livet, fordi han flygtede til Sverige. Dronningen krævede imidlertid, at retfærdigheden skete fyldest, og derfor forfærdigede man en dukke i junkerens lignelse og iførte den hans tøj, hvorefter man i godtfolks påsyn afhuggede dens hoved.

Da det omsider i 1685 behagede dronningen at opgive ånden, fik Kaj Lykke endelig lov til at vende hjem, og han tog ophold på Bidstrup hos sin hustru, Øllegaard Gyldenstierne. Her boede han, til hun døde i 1694 og derefter flyttede han til noget familie på Bramminge Hovedgaard.

Men det var åbenbart meningen, at han skulle af med hovedet, thi en aften, han havde været på besøg i en naboherregård og var på vej hjem, væltede hans vogn i grøften med det beklagelige resultat, at han brækkede halsen.

I sine velmagtsdage havde Kaj Lykke været landets rigeste mand, ved sin død efter sigende så fattig, at der end ikke blev råd til en kiste, hvorfor han henstilledes i krypten under Bramminge kirke i et gammelt trug.

Da hovedets forbindelse med kroppen sluttelig var blevet afbrudt, ønskede han det ikke mere oppe på den naturlige plads. Hver gang man kiggede til ham i truget, fandtes det nede ved fødderne, og det lønnede sig ikke at flytte det op ved halsen, thi når ingen så det, trillede det atter ned og lagde sig til hvile i fodenden.

Engang i forrige århundrede besøgte en medicinsk student Bramminge Hovedgaard; han var henne i kirken og beså Kaj Lykkes meget omtalte jordiske rester, og da han åbenbart fandt, at skelettet lige så gerne kunne være hovedet helt foruden, tog han det under armen og rejste med det til København, hvor det ad mange sære omveje havnede på Medicinsk - Anatomisk Institut.

Det er simpelthen et af de mest primitive kranier, der kendes fra Danmark. Panden mangler næsten helt, og alle formerne er ualmindelige grove. Besynderligt at tænke på, at denne hovedskal har tilhørt den mand, der i sin ungdom var Danmarks største don juan. Siger det mon noget om kvinders tilbøjeligheder?

Betragter man Abraham Wuchters kendte portræt af ham, vil man da også se, at han søger at skjule sin alt for skrånende pande med en allongeparyk, der har pandehår næsten ned til øjenbrynene. Læs mere om Kaj Lykke i bind 9).

Brejninggaard

7. (B3 på kortet)

Dragen i våbenhuset

For mange år siden ejedes herregårdene Brejninggaard og Slumstrup af Hans Lange (d. 1609), og han rejste ofte frem og tilbage mellem dem. En aften kom han forbi Brejning kirke, som ligeledes tilhørte ham, og så da, at der brændte to lys på alteret; han fandt, at dette var ødsleri, steg af vognen og gik indenfor. Første gang, han slukkede lysene, var det i Gud Faders navn, men da han kom ned til døren, brændte de igen. Han slukkede dem påny, denne gang i Sønnens navn, men resultatet var det samme. Tredie gang, han pustede ud, skete det under påkaldelse af Helligånden, og nu forblev de slukte.

Da herremanden nåede våbenhuset, lå der en drage og spærrede ham vejen; han ville springe tilbage, men var som naglet til stedet, og da han prøvede at trække sit sværd, bandt det i skeden, så det ikke kunne vristes løs.

I sin kvide bad Lange til Gud om frelse og lovede, at han som tak ville bygge et nyt kor til kirken. Nu kunne han atter bevæge sig frit og trække sværdet. Han huggede til dragen, men i det samme lød en gådefuld røst, der sagde: »Drag og hug igen!« Herremanden fulgte rådet, det forekom ham imidlertid, at dragen var blevet til en vinget hest. Endnu en gang lød røsten, herremanden huggede, og dyret, der i mellemtiden havde skiftet karakter til en almindelig hest, faldt om. Lange sprang over den og gik ud til sin vogn, men her var hans ene hest styrtet, den lå død på vejen med mærker af tre sværdhug i kroppen.

Lange holdt sit løfte: Han gav kirken et nyt kor, og sagnet fortæller, at han siden i sit våben førte en overhugget hest med et sværd plantet i panden. Dette er imidlertid urigtigt. Lange førte tre roser i sit skjold, men på hans hustru, Johanne Skrams fædrene våben, prydes skjoldet af en halv dyrefigur, det er ganskevist ingen hest, og den har intet sværd i panden, det er en enhjørning med et skruesnoet horn. Såvel Langes som hustruens våben findes på kirken, og man kunne vel tænke, at Johanne Skrams halve enhjørning var kimen, der blev til denne sælsomme sagn-vækst.

En af Brejninggaards senere ejere skal have interesseret sig me-

Skram-våbenet på Brejning kirkes korgavl har sagtens givet anledning til et sagn om en drage og en hest.

get for søvæsen, han havde selv et skib og var undertiden hjemme-fra i år. Hans kone, som blev tilbage på gården, fandt denne til-værelse lidt for kedsommelig, og hun holdt derfor elskere. Det si-ges, at hun fik flere børn, som hun alle ombragte.

En dag kom herremanden uventet hjem, han overraskede fru- sammen med en af elskerne, og i raseri dræbte han hende, medens galanen indespærredes i et værelse på første sal, hvor han fik lov at sulte og tørste ihjel. Efter dette var herremanden blevet så led ved sin gård, at han solgte den og forlod landet.

Siden var der ingen ro på Brejninggaard. Især var det galt i et værelse på første sal; en hvid dame viste sig for folk om natten, og der lød sukken og klagen. Omsider blev hun af en præst fra

Brejninggaard, der har et sukkende og klagende, dræbt elskerpar samt en børnepassende spøgelsesdame.

Holmsland drevet ud til en lille græsplet ved vejen, han kunne dog ikke mane hende ned, og måtte nøjes med at binde hende til stedet. Rigtig ro på gården blev der trods alt ikke; man hørte stadig sukken og klagen i værelset. Det er antagelig elskerens, der blev tilbage.

En højst egenartet spøgerihistorie berettes fra Brejninggaard:

På gården boede to søstre, hvoraf den ældste i den grad skyede børn, at hun under ingen omstændigheder ville giftes, før hun var

over den alder, hvor hun kunne risikere at få småfolk. Den anden søster giftede sig, og hendes mand fik Brejninggaard.

Da den barnesky dame var fyldt 50, blev hun pludselig syg og døde. Nogen tid derefter gik barnepigen i haven med den yngre søsters børn, da der kom en moden dame hen til dem; hun gav sig i leg med de små, og de havde nogle fornøjelige timer sammen.

Hver dag gentog det samme sig. Når børnene var i haven, dukkede damen på en eller anden måde også op, og efterhånden blev de meget gode venner med hende.

På gården var der et spædt barn, som endnu ikke kom ud, men efter nogen tids forløb spurgte damen barnepigen, om denne dog ikke ville hente den mindste, for hun ville så gerne have lov til at svøbe og pusle sådan en lille trolde. Barnepigen var ikke rigtig dristig ved det, men da vejret var varmt og godt, mente hun ikke, der kunne ske alverden ved det; hun gik ind og spurgte godsejeren, og da han havde hørt så meget pænt om den rare dame, gav han sin tilladelse.

Lidt efter kom han imidlertid til at tænke over, at det i grunden var et besynderligt ønske, denne kvinde havde ytret, han listede derfor ud i haven, hvor han så kvinden, som han syntes, han på en eller anden måde skulle kende, sidde på en bænk og svøbe den spæde. Han gik hen og tiltalte hende; hun rejste hovedet og sagde: »Forstyr mig ikke, hvad jeg forsømte i levende live skal nu opfyldes«.

Godsejeren veg bestyrtet tilbage. Damen var hans afdøde svingerinde. Roligt svøbte hun barnet færdigt, lagde det varsomt på bænken, nikkede smilende og forsvandt. Man så hende aldrig siden, men børnene savnede deres gode legekammerat.

Brejninggaard, som ligger mellem Ringkøbing og Herning, ejedes i middelalderen af Ribe bispestol. Ca. 1580 rejste Hans Lange en trefløjet tårnprydet hovedbygning med terrakottarelieffer af Lübeck-kunstneren Statius von Düren. I anden fjerdedel af 1700'erne forsvandt vestfløjen og tårnet, men i 1942 rejstes en ny vestfløj og i 1958 en sydfløj, ved arkitekt Helge Holm. Brejninggaard er nu efterskole.

Breum kilde, hvor meget hekseri har gået i svang.

Breum kilde 8. (C1 på kortet)

Heksedans.

Breum kilde nord for Grinderslev kloster vælder op i et sumpet område, den er meget vandrig, og den betragtedes engang som et helligt væld, men sandt at sige var det nu ikke derfor, den var mest kendt: Nej, Gud og hver mand vidste, at ved Breum kilde var det mestendels Fanden, der regerede. Han kunne træffes dér på forskellige højtidsnætter, og folk, som havde set ham, fortalte, at han var en kulsort karl med gloende øjne og en ildrød lue på hovedet.

Til Breum kilde stævnedes alle Salling egnens hekse Sct. Hans nat, og der mødte de den sorte rad, dansede nøgne rundt til hans

ære og drak med ham af et sølvbæger. Sådan fortælles der, og det kunne nok tyde på, at kildens hellighed skriver sig fra før kristendommen, og at den gamle frugtbarhedsreligion her er blevet dyrket ret langt ned i tiden.

De Breum hekse havde det med at skabe sig om til hunde, når stemningen var blevet rigtig høj, og i flok og følge føjtede de så rundt på egnen og voldte forstyrrelse. Den eneste mulighed for at uskadeliggøre en sådan hunde-heks var at skyde på hende med en arvet sølvknap, hvilket en mand fra Roslev forsøgte en nat, da de brogede hekse-tæver løb glammende gennem byen. Han ramte en af dem i bagbenet, og den slæbte sig hylende med de andre.

Dagen efter rygtedes det, at en gammel kælling i Roslev, som man længe havde haft mistænkt for at være heks, lå i sengen med et brækket ben. Det var naturligvis hende, manden havde ramt, da han skød med sølvet.

Breum kilde er dog ikke heksenes hovedstation, det er Hekkenfeldt på Island eller Thormskirke i Norge. Kilden er blot stedet, hvor de samles, når de på deres sabbater skal videre mod nord, og hvor de holder deres mere tvangfri småmøder.

Heksene plejer at lægge deres omgivelser i dvale, inden de drager til kilden, for det er aldrig rart, når andre af husstandens medlemmer hitter ud af, at madmor eller køkkenpigen er en heks. Det er imidlertid hændt, at en heks er kommet til at sjuske med dvalelæggelsesbesværgelserne, så folk er vågnet op og er blevet klar over, hvad der egentlig var på færde.

En mand vågnede således en nat. Det var månelyst, så han kunne se alt i værelset. Han syntes, at hans kone var så stille, så han kiggede over i hendes seng. Det viste sig da, at hun havde viklet dynen om en rafte, så det så ud somom hun lå og sov, men i virkeligheden var der ingen.

Manden, som nok havde sine mistanker om konens sande væsen, var snart på det rene med, hvor hun kunne være henne, og han skyndte sig derfor at komme i noget tøj, hvorpå han løb ned til Breum kilde. Der så han hende danse rundt med de andre hekse, og godt gal i hovedet blev han. I Guds navn slog han en klo i hende, trak hende ud af kredsen og med hjem. Hvad han dér gjorde ved hende, melder historien intet om, men det påstås, at hun ikke sad så godt dagene derpå.

Det er ellers almindeligt, at hekse rider på humlestager, koste-

skafter og den slags, men de Breum hekse foretrækker katte, som jo da også er gamle frugtbarhedsdyr og bl.a. viet til gudinden Freja. Imidlertid er det drøjt for sådan en bitte mis at bære en stor, tyk heks helt til Hekkenfeldt eller Thormskirke. Mange katte på Salling spoleredes deraf, så derfor holder folk på egnen helst deres misser inde på de højtidsaftener, hvor heksene mødes ved det gamle helligvæld og sammen rejser til sabbat mod nord.

Bustrup 9. (B2 på kortet)

På Bustrup mark var der nogle høje, hvori bjærgfolkene boede, og de havde undertiden deres sølv og guld ude til luftning. Der er også ved denne herregård mange ellefolk.

Bustrup ligger på Salling nord for Sønderlem Vig. Den kendes fra 1400tallets midte. I 1521 havde den hovedbygning af bindingsværk, men den afbrændtes i 1534. I 1626 opførtes sydfløjen, og i 1766 ombyggedes denne samtidig med, at resten af hovedbygningen opførtes.

Bækmark 10. (A2 på kortet)

Den hvide dame på Bækmark.

Det var en almindelig kendt sag, at der om natten gik en hvid dame i herregården Bækmarks have. Mange havde set hende, men hun havde aldrig fortrædiget nogen.

En juleaften sad folkene på gården og spillede »i brudeseng« og en af karlene tabte hele tiden. Da spillet var til ende, havde han således endnu ikke »vundet« nogen af de »udsatte« piger. Da han rejste sig for at gå til ro, sagde han for spas: »Så er der jo ikke andet for, end at jeg må ligge ved den hvide jomfru i nat«, hvorpå han åbnede døren og råbte hendes navn tre gange.

Alle morede sig kosteligt over spøgefuldheden, men ved midnatstid tvang en uforklarlig magt karlen til at stå op og gå ud i haven. Han var borte et stykke tid, og da han kom tilbage, var han så svedig, at hans skjorte kunne vrides. Nat efter nat gentog det

Bækmarkkorset under hvilket en farlig hvid dame efter nogles mening er manet ned.

...»Så er der jo ikke andet for, end at jeg må ligge med den hvide jomfru i nat«...

samme sig. De andre prøvede at holde ham tilbage, men han fik raserianfald, og ingen kunne standse ham.

Tilslidst henvendte han sig til en præst, og denne mødte op for at mane spøgelse; rigtig magt over det kunne han imidlertid ikke få, fordi karlen selv havde indladt sig med det, dog sagde han, at hvis karlen rejste ned syd for Kongeåen, skulle spøgelse ikke længere have nogen indflydelse på ham.

Engang, mange år efter, vendte karlen tilbage til Bækmark, drevet af hjemve, men allerede første nat måtte han ud til den hvide jomfru, så han forlod straks påny Danmark og slog sig ned et sted i Holsten.

En anden version af sagnet går ud på, at det var en skrifters genfærd, som karlen havde fornærmet ved overfor ham at antyde, at han måtte spøge fordi han havde bedraget herremanden.

Bækmark øst for Bøvling fjord nævnes i 1462 og var en mindre herregård, den er nu udstykket. I nærheden af den ses det senmiddelalderlige Bækmark stenkors, det skal have forbindelse med sagnet om Bækmarks jomfru, som måske er manet ned under det. Der skal imidlertid tidligere have været hele fire sådanne kors, som stod i hjørnerne af gårdens domæne, og det bevarede er flyttet fra det oprindelige sted.

Da(u)gbjerg Dås 11. (C2 på kortet)

Bjergfolkene i Dagbjerg Dås.

Lidt sønden for Landevejen mellem Viborg og Holstebro ligger Daugbjerg Dås, og nord for den 71 meter høje bakke findes en mose kaldet Hønemose. I gammel tid var det en kendt sag, at der boede adskillige bjergfolk i Daugbjerg Dås, og man så undertiden højen stå på gloende pæle, medens omegnen genlød af de underjordiske gildeslarm. Det er imidlertid længe siden, at nogen sidst har set højen stå på pæle, for hovedparten af bjergfolkene er flyttet. De kunne ikke udholde lyden af de mange kristne kirkeklokker.

Bjerget rummer vældige skatte af sølv og guld, og hvis man skal gøre sig håb om at hæve dem, må man først se at komme i besid-

delse af en stor nøgle, som ligger et eller andet sted i Hønemosen.

Nøglen passer til et afsnit af højen, og da dets beboere drog af, kastede de bare nøglen fra sig, så den faldt i mosen. De havde så travlt med at salvere sig for de grufulde kirkeklokker, at de end ikke nåede at tage deres skatte med sig, så de står der stadig i kister og kedler.

Mange har forsøgt at hæve skatten uden at være i besiddelse af nøglen, men til dato har ingen haft heldet med sig. Hver gang nogen begynder på arbejdet, opstår der nemlig et frygteligt kogleri omkring dem, bl.a. har man set en sort karet trukket af seks sorte haner eller af mus samt adskillige uhyrer, og de får altid skræmt fredsforstyrrelserne væk.

Det er derfor i Hønemosen, skattejagten skal begynde, og dér må man søge efter en stor rød høne, der på forskellige tider går rundt og klukker, samtidig med at den skraber i jorden. Denne høne skal fanges, og man kan så tvinge den til at skrabe nøglen frem. Enkelte har virkelig haft held til at snige sig ind på hønen og gribe den, men hver gang har den sære fugl fået mavepine af lutter forfærdelse og har ladet så stram en vind gå, at fuglefængerens omgående har måttet slippe sit bytte og lade fuglen flyve. Højt kaglende flakser den da op mod bjerget, hvor den forsvinder.

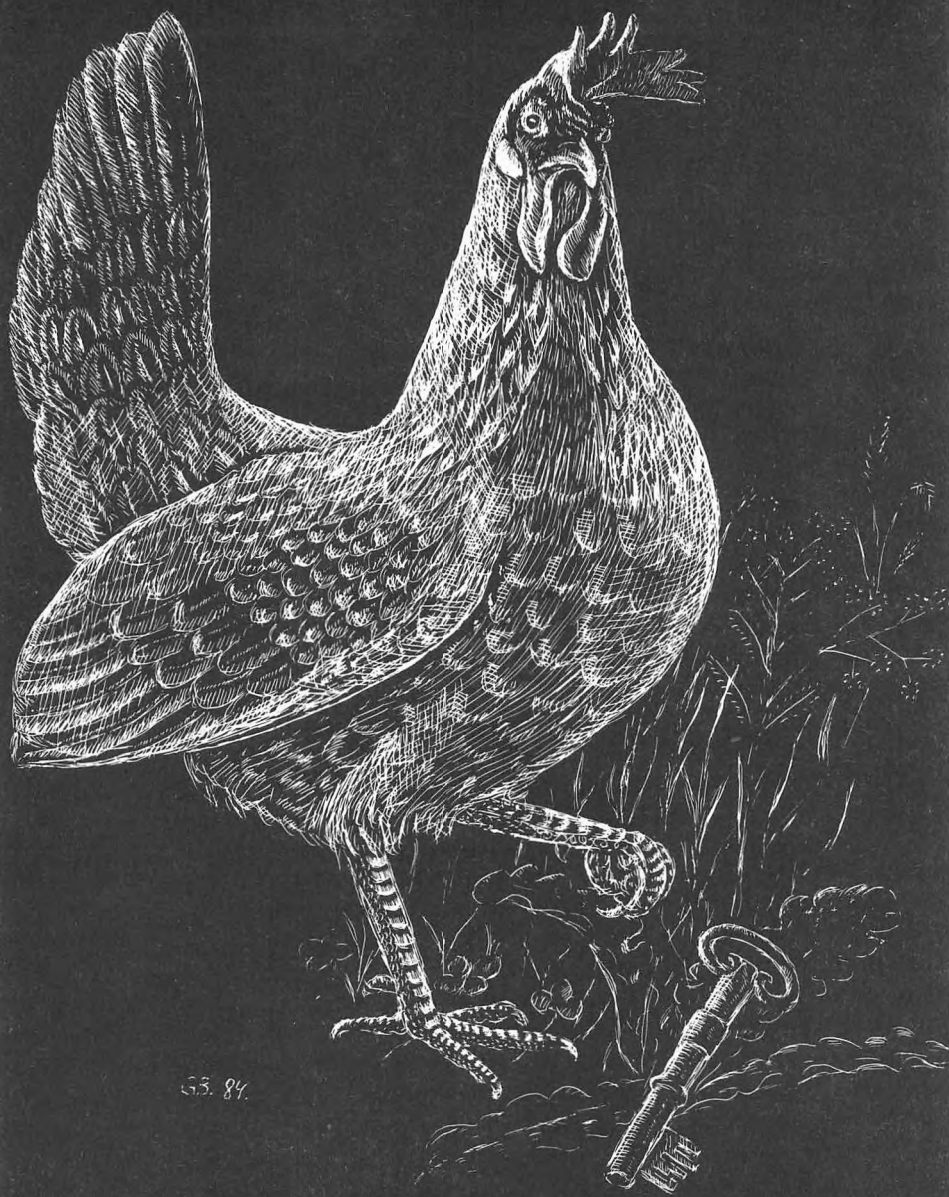
En bette hyrdedreng, som gik i mosen med sine dyr, fandt en vældig stor, ældgammel nøgle med en stump kæde ved. Han havde ikke noget at bruge den til, og derfor smed han den væk. I det samme dukkede en stor hane frem og udtalte følgende: »Det skulle du aldrig have gjort, thi

Den der kan Hønemose nøgle finde,
han skal al Dagbjerg Dås guld vinde!«

Versets fødder, som vel må være hønsefødder, bærer præg af, at det ikke er hver dag, haner digter.

En dag kom en karl ridende forbi Daugbjerg Dås. Han var både træt og tørstig, for det var varmt, og vejen støvede. Pludselig fik han øje på et kvindemenneske, der stod uden for bjerget. Hun så rigtignok ikke særlig køn ud, for hun var lille af vækst, tyk som en tromle og - hvad der næsten var det værste - hendes bryster nåede til under bæltstedet. Hun indbød ikke just til hyggesnak, men i

*...Den der kan Hønemose nøgle finde, han skal al Dagbjerg Dås
guld vinde!...*

53. 84.

sin nød henvendte karlen sig alligevel til hende og spurgte, om ikke hun kunne skaffe ham noget at drikke.

Bjergmandskonen, for en sådan var det, nikkede og forsvandt ind i bjerget. Lidt efter vendte hun tilbage med en vældig stor, meget smuk sølvkande, som hun rakte ham. Karlen ville sætte den for munden, dog fattede han mistanke om, at det grumsede indhold måske ikke var så sundt for ham, og derfor slyngede han i stedet resolut kandens indhold bort over skulderen. Nogle dråber af væsken, som ramte hestens kryds, sved alle hårene bort.

I stedet for at række kanden tilbage, gav han sin hest sporene, så den galoperede afsted. Bjergmandskonen kiggede et øjeblik betuttet efter ham, så stod det hende imidlertid klart, at det rædsomme menneske, som først havde forsmået hendes drik, nu også ville stjæle kanden fra hende.

Hun slog brysterne op over ryggen for ikke at falde i dem, og så satte hun efter karlen. Selvom hun var lille, løb hun afsted som en stormvind, og snart halede hun ind på flygtningen. Han var nok klar over, hvad han havde at gøre i en sådan situation, så han red tværs over alle de pløjemarken, han kom til. Bjergmandskonen kunne ikke gøre korsets tegn, hvad hun uvægerligt ville komme til, hvis hun sprang over furerne på tværs. Derfor måtte hun kønt løbe fure op og fure ned, ganske som ploven havde gået. Alligevel halede hun mere og mere ind på karlen, og da de var ved broen, som fører over Karup å - også kaldet Skive å - rakte hun hånden ud efter dem. Hun fik fat i hestens hov, og det bageste stykke hestesko med hagen på, knækkede af. Både hest og rytter nåede dog over, og eftersom bjergfolk ikke formår at overskride rindende vand, reddede han altså kanden. Til minde om den afknækkede hage, kaldtes broen over åen siden Hagebro.

Løbeturen havde imidlertid taget for stærkt på den lille kone, hun styrtede om, hendes mave revnede og ud sprang to bjergmandsbørn. Bjergmanden selv, som havde hørt den megen tumlen, kom ud fra bjerget, og da han så, hvad der var sket, tog han en vældig sten mellem sine hænder og lagde den over sin døde kone, så var hun begravet. Børnene tog han med hjem til højen.

Sagnet fortælles i mange versioner. I en af dem er det herremanden Knud Gyldenstjerne fra Stubbergård, der har udsendt karlen med det formål at stjæle sølvkanden fra trolde.

Forståeligt nok var bjergmanden blevet fortørnet over menne-

skets skamløse opførsel, og da man derfor begyndte at bygge Feldingbjerg kirke nord for Daugbjerg Dås, besluttede han at tage hævn. Alt hvad håndværkerne rejste om dagen, brød han ned om natten, og det var ikke heldigt for mureren, der havde gjort en akkord om arbejdet.

En dag traf mureren bjergmanden, og han bad ham holde op med at forhindre kirkebyggeriet. Det var han ikke meget for, thi menneskene var skyld i, at han nu var enkemand.

Mureren kunne nok se sagen fra bjergmandens side, og derfor lovede han ham, at han måtte tage den første, der skulle stå brud i kirken. Nu gik det strygende med at få kirken færdig, for bjergmanden trængte meget til at få en kvinde i huset, så han hjalp med, det bedste han kunne.

Åbenbart havde mureren, det skarn, intet fortalt om sin aftale med bjergmanden, så straks efter, at kirken var indviet, skulle det første bryllup stå. Vielsen forløb uden komplikationer, men i det samme brudeparret intetanende gik ud af kirken, kom bjergmanden farende, greb bruden og for afsted med hende. Brudgommen fik godt nok tag i en af hendes fletninger, men den blev bare revet af. Man så aldrig siden noget til hende. Dog var alle klar over, at hun ville være at finde i Daugbjerg Dås.

Da et års tid var forløbet, lagde den bjergtagne kvinde sig i barselsseng og fødte en pige. Hun forlangte af sin mand, at barnet, når det kom til skelsår og alder, blev overgivet til kristne mennesker, for der var ingen fremtid i at være bjergkvinde. Det kunne han nok indse, og derfor dukkede der pludselig en dag en køn ung pige op i Feldingbjerg. Ingen vidste rigtig noget om, hvor hun kom fra, men mange havde en lumsk mistanke om, at hun måske var en datter af bjergmanden og den bortførte brud. Selv fortalte pigen intet, og ingen ville iøvrigt tale med hende. Det endte med, at hun giftede sig med landsbysmeden, og desværre viste det sig, at han var et råt og brutalt menneske. Der gik knap en dag, uden at hun fik hug af ham.

Også hun kom i omstændigheder, og en dag gik hun ud i smedjen til sin mand, der stod og var ved at lave hestesko. Hun greb en af dem, og selvom hun var besværet af sin tilstand, rettede hun den ud med de bare hænder for derpå at bøje den sammen igen. Smeden var ved at tabe både næse og mund. Det havde han end ikke selv kræfter til at gøre.

»Er du så stærk og har dog fundet dig i, at jeg har pryglet dig tidlig og silde?« spurgte han forfærdet.

»Javist, men jeg nænnede ikke at slå igen, for jeg havde bare dræbt dig med det første slag«, lød svaret.

Efter den dag lagde smeden sin livsstil ganske om. Han var både venlig og beleven overfor sin kone, og hun betroede ham, at hun i virkeligheden var halvt bjergmandskvinde. Det var derfor, hun havde så enorme kræfter.

Da barnet var født, skulle det døbes, og smedekonen gik rundt til de forskellige gårde i byen og spurgte, om der ikke var en, der ville bære barnet til dåben. Ingen ville imidlertid have det mindste med hende endsige hendes unge at skaffe, så det endte med, at hun selv måtte bære barnet.

På dåbsdagen var alle fra Feldingbjerg mødt op ved kirken, for nysgerrige var de naturligvis. En af dem kom da til at se ud over kirkediget, og på vejen langt borte fik han øje på en lille sort prik, der hurtigt blev større. Det varede kun et øjeblik, så sprang den gamle bjergmand fra Daugbjerg Dås over kirkegårdsmuren, han gik hen til sin datter og spurgte: »Nå, min tøs, vil du kaste eller gribe?«

»Det er nok bedre, at du kaster, far, og jeg griber, for ellers sker der blot ulykker«, svarede barselskonen. I det samme rakte hun den lille over til smeden, som måtte holde den, medens trollden greb de nysgerrige en efter en og kylede dem over kirken, hvor datteren imidlertid var løbet om på den anden side og greb dem hver og en. Ingen kom til skade, men der var aldrig siden noget i vejen, hvis smedekonen bad en af dem om at stå fadder til et barn.

Måske er det den samme bjergmand, der optræder i et sagn vedrørende kong Valdemar Atterdag - det findes under »Rødstenen på Fur« i bindet om Midtjylland, Himmerland og Djursland.

Endrupholm 12. (B5 på kortet)

I årene fra 1717 og til sin død i 1741 ejede Stephen Nielsen Endrupholm, og i 1719 opnåede han at blive adlet under navnet Ehrenfeld. Samme Ehrenfeld var alt andet end afholdt blandt bøn-

Endrupholm, hvor en skrap herremand og en skytte huserer.

derne, som han behandlede hårdt og endda franarrede en del jord. Medens herremanden levede, var der ingen, som kunne ramme ham, dertil var han for rig og mægtig, men efter sin død kom han til at gå igen, og hver nat må han vandre rundt på den jord, han uretmæssigt tilvendte sig. Man hører ham klage, og landmålerkæderne rasler. (Se også under Lunderup).

Endrupholms andet genfærd er en skytte ved navn Krag. Han styrtede engang med sin hest og blev dræbt. Stedet, hvor det skete, har siden båret navnet »Kraghøj«.

Hvilke forsyndelser skytten må sone, vides ikke, men han spøger, og det slemt. Hver nat rider han omkring på en kulsort hest fulgt af sorte hunde med gloende tunger. Også i skyttekammeret indfinder han sig og pusler, så ingen rigtig bryder sig om at være dér om natten.

Spøgelsesjægeren Krag fulgte de samme veje, som han havde gjort i levende live, og det vil bl.a. sige, at han red gennem Rovst Mølle, hvor han slog alle deres lænkehunde ihjel. Tilsidst fandt en klog mand ud af, at man kunne spærre for ham ved at lægge stål i vejen, og siden har Krag måttet ride udenom. Et menneske, som

en nat tiltalte dette grufulde gespenst, blev ramt af »noget koldt« fra det, blev syg og døde snart efter.

Endrupholm nævnes i 1580, hvor hovedgården oprettedes af Claus Skeel. 1618-22 opførte Jørgen Krag en trefløjet borggård på voldstedet. Den nuværende hovedbygning er fra 1805, opført af Thøger de Teilmann.

Esbjerg

13. (A5 på kortet)

Æ Waselsklåk.

På Esbjerg museum opbevares et stueur, som ingen har lyst til at have i deres hjem, det er den såkaldte waselsklåk, og om den er følgende at berette:

Kort før husmand Peder Hollænder Sørensen i Sejstrup blev indkaldt til militærtjeneste i 1864, købte han et stueur, som der tilsyneladende ikke var den mindste mystik ved. Det gik upåklageligt medens han var i felten, og han kom hjem fra krigen uden en skramme.

Imidlertid døde der siden med nogle års mellemrum tre børn i hjemmet, og hver gang gik uret i stå, kort før dødsfaldet fandt sted, og ganske uanset, hvad man gjorde ved det, var det ikke til at sætte igang påny, før begravelsen var overstået. Så snart det var tilfældet, gik uret uden videre igang af sig selv.

Nogle år efter døde Peder Hollænder Sørensens kone, og det samme gentog sig: Kort før dødsfaldet indtraf, gik uret i stå, og selvom man gjorde alt muligt for atter at få det til at gå, nyttede det intet. Da man kom hjem efter begravelsen, hang uret imidlertid og tikkede på væggen.

Få dage før ejerens død teede uret sig som det plejede. Det var derfor heller ikke uden betænkeligheder, at hans søn, Jens Sørensen, overtog det efter faderen, og han turde slet ikke fortælle sin kone om urets uhyggelige særhed.

Pludselig en dag satte det ud, og Jens Sørensen havde sine bange anelser om, at der var noget trist i vente. Det viste der sig sandelig også at være. Kort efter døde ægteparrets lille søn, og uret gik ikke igen, førend begravelsen var overstået, og det reagerede på nøjagtig samme måde, da Jens Sørensen selv døde.

Nu turde man simpelthen ikke have uret hængende fremme længere. Det blev gemt væk, indtil Esbjerg Museum overtog det. - Et sådant ur kan man ikke have hængende i et hjem. Det egner sig kun for museer, hvor det ikke kan komme til at tage del i en families privatliv - og død.

Eskjær

14. (C1 på kortet)

Doktoren og den grå dame.

Der går en grå dame på Eskjær; det er både sikkert og vist, thi gårdens ejer fra 1915 til 1953, den mytologiske forsker dr. phil. Gudmund Schütte havde selv lejlighed til at stifte bekendtskab med hende, og det ville være synd ikke at gengive beretningen om dette møde i hans egne ord:

»Det var hin mindeværdige sommer 1914, at jeg en tid sov i et gæstekammer i den nørrefløj, hvor der før havde været ostekammer. Henad morgenstunden vågnede jeg ved en støj og så en kvinde i grå kjole gå over gulvet og ud af døren, som hun slog i med et smæld. Jeg tænkte i min halv vågne tilstand først, at nogen af husets folk havde villet søge et eller andet i en kommode og var gået fejl. Men så kiggede jeg på mit ur og så, at klokken kun var lidt over fem. Og da stod det mig klart, at dette her gik ikke rigtigt til. For hverken nogen af husets folk eller en tyv ville have optrådt på den måde; det kunne netop kun et spøgelse finde på.

Man vil måske forklare tildragelsen med, at det har været et hildesyn, eller rettere en samtidig syns- og hørelses-hallucination - det får enhver tænke om, hvad han vil; en almindelig drøm var det ihvertfald ikke, for jeg plejer ikke at fare op af søvne og notere klokkeslettet!«

Det må her bemærkes, at Gudmund Schütte ikke er den eneste, der har set damen, som iøvrigt må være et flittigt gemyt. Forhen var det ikke ualmindeligt, at folk, der havde overnattet i samme gæsteværelse, ved morgenbordet undrende spurgte, hvad det var for besynderlige tidspunkter, man gjorde rent på. Ganske tidligt om morgenen var der kommet en dame ind i værelset til dem og havde skuret gulvet. Det var ikke gået op for ret mange af dem, at der var tale om et spøgelse.

Den grå dame lader sig ikke til syne overfor alle og enhver. Folk som har tjent på Eskjær har undertiden berettet, at de har hørt en kvinde komme gående med raslende silkeskørter, men ingen set.

Hvem den grå dame er, vides ikke. Måske er hun genfærdet af hin jomfru, som ifølge traditionen står indemuret et sted i gårdens middelalderlige kælder. I så fald er hun ikke den eneste dystre hemmelighed, de tunge hvælv ruger over; under dem sad heksene Tise trolde og kukkelurede, inden de kastedes på bålet, og et eller andet sted i de tre meter tykke mure skal træhesten og gårdens øvrige torturinstrumenter være skjult.

En ganske egenartet spøgerioplevelse havde cand. jur. Einar Schütte - en broder til Gudmund Schütte - som fem-seks-årig. Ved skumringstid kom han gående gennem den søndre fløj, og hans barnepige, Lise, fulgte et stykke bagefter. Da drengen kom ind i et gennemgangsværelse, kaldte han pludselig og gjorde tegn til, at der var noget, han ville vise hende.

Pigen kom til, men da hun så, hvad det var, der havde fanget den lilles opmærksomhed, hvinede hun højt af rædsel og flygtede. Drengen blev overladt til sin egen skæbne; han var imidlertid ikke spor forknyt, han blev stående og iagttog fænomenet og fortalte siden sin far, at der var kommet en »isbjørn« ud af et hjørne i værelset, hvor der stod et stort skab. Den gik tværs over gulvet og forsvandt under et bord i det modsatte hjørne.

Hvad det var for et gespenst, drengen mødte, er ikke godt at sige. At det ikke var et udslag af hans fantasi, fremgår klart af pigens reaktion, men uheldigvis fik hun ikke lejlighed til at udtale sig om sit syn på fænomenet.

Fra 1781-97 ejedes Eskjær af justitsråd Chr. Lange, der har fået et dårligt ry som bondeplager. Selvom han endnu medens han var i live havde afhændet gården, måtte han efter sin død vende tilbage. Han er utvivlsomt Eskjærs mest alsidige og plagsomme gejst.

Lange optræder i flere skikkelser. I efterårsnætterne jager han afsted over markerne på en sort hest fulgt af hunde, eller han lusker rundt og rasler med landmålerkæder, fordi han uretmæssigt lagde andres jord til sin ejendom. Stundom kan man også høre

Eskjær. En af landets store sagngårde, hvis ejer så spøgelser, og som har både lindorm og helhest.

hans tunge trin på loftstrappen, og snart efter bumpes der med skæppemål og kyles med strygestokke, fordi Lange må måle det korn om, han snød bønderne for.

Mest kendt er Lange måske i lignelsen »Eskjær sorte hund« - et kalvestort kreatur med grov pels. Som sådan kan det endog træffe sig, at han optræder hovedløs.

Som regel gør Eskjær hund ingen fortræd, men det kan dog være ret ubehageligt for gårdens folk, når døren til deres kammer pludselig springer op af sig selv, og hunden går hen til sengen, lægger hovedet på kanten og betragter dem med gnistrende øjne.

En tjenestedreng kom frygteligt galt afsted med hunden, men det var han selv ude om:

Da folkene en aften efter at have passiareet i borgestuen kom ud i tusmørket, fik de øje på hunden, der lå midt på gårdspladsen. »Hvad ligger den svend dér efter?« spurgte drengen. »Ham skal du bare lade ligge«, svarede de andre. Det passede imidlertid ikke knøsen; han fandt sig en rafte og drev hunden et velrettet slag med den idet han sagde: »Den karl skal jeg nok flytte derfra!«

Hunden rejste sig og luntede roligt ned mod avlsgården, men drengen måtte følge med, hvad enten han ville eller ej, og han kunne ikke holde op med at slå. Ustandselig haglede slagene fra hans rafte ned over spøgelsesdyret.

Tilslidst drejede hunden ind i laden, og drengen efter. Kort derpå sønderflængedes aftenens stilhed af et fortvivlet skrig. Folkene ville gerne løbe til og hjælpe, men de turde alligevel ikke, de blev stående udenfor laden, medens drengens skrig blev vildere og vildere.

Hen under morgenen blev der endelig roligt. Et par karle tog mod til sig og gik ind for at se efter drengen. De fandt ham liggende død med de brystne øjne opspilede i navnløs rædsel.

De fleste herregårde har en spøgeskaret, som ved midnatstide skumpler ind på gårdspladsen, og Eskjær står ejheller på dette felt tilbage for andre. Hér kommer karetet ganske vist kun een gang hvert år, men så sker der til gengæld også noget.

Man hører vognrumlen, som hurtigt nærmer sig, og snart efter ruller en karet ind over broen og op foran hovedtrappen. Selve ekvipagen og hestene er ikke synlige, men gnister fyger fra hoven, når de rammer den toppede brolægning.

Ved trappen gøres der holdt, der er støj og tumlen som af man-

ge folk, der løber omkring. Et tungt legeme bliver slæbt over stenene, piskeslag hviner gennem luften, en mandsstemme brøler af smerte. Så sætter kareten sig påny igang og ruller ud af borggården. Lidt efter taber vognrumlen sig i det fjerne.

Om årsagen til dette spøgeri berettes: I 1700tallet boede der på Eskjær en rå herremand, som tillige var en stor spillefugl. En aften var han ovre på en af nabogårdene, men just som han og de øvrige herrer sad ved spillebordet, kom der bud fra Eskjær, at en af tjenestekarlene havde forset sig med et eller andet.

Ærgerlig over afbrydelsen rejste herremanden sig og bad selskabet undskylde ham et øjeblik. Så gik han ud, satte sig op på vognen og kørte i rasende fart hjem. På Eskjær forlangte han synderen ført op på hovedtrappen, og stående i vognen gennempiskede han ham til han faldt om. »KØR«, råbte han til kusken, og et øjeblik efter var han på vej tilbage til det afbrudte kortspil.

Men som straf for sin umenneskelige adfærd, må han den samme nat hvert år gentage køreturen og piskescenen. Mange - deriblandt flere præster - har hørt spøgeriet og berettet om det.

I omegnen af Eskjær kan man risikere at møde en trebenet, hest (helhesten?), som nogle påstår er hovedløs, og mødet varsler intet godt. Det er om den, Steen Steensen Blicher har skrevet:

På trej bien humper e hælhøjst astej,
få de te han håer ikke flier.

Men hvem dæ ska møhd ham epo sin vej,
humper snåer i e kjerrgor nier.

Heldigvis kan man høre det bumpe så underligt, når helmisset er i anmarch. På den måde bliver man advaret og kan salvare sig i tide.

Der skal i svundne tider have været en utrolig bunke rotter på Eskjær, men til alt held var der på gården en husjomfru, som var lidt trolddomskyndig. Hun tog en fløjte og spillede så indsmigrende for rotterne, at de alle fulgte hende. På den måde fik hun dem lokket ned i en båd, som blev sejlet ud i Limfjorden og over til Rotholm, som hører under godset. Her blev skadedyrene gennet fra borde, og siden har der ikke været flere rotter på Eskjær end på alle andre gårde.

Engang skal Eskjær synke, og det samme gælder det nærliggende herresæde, Astrup. De hviler nemlig begge på kroppen af en vældig lindorm, og når tidernes ende nærmer sig, vil den trække

...I omegnen kan man risikere at møde en trebenet helhest, og mødet varsler intet godt...

halen til sig og spy ild. »Så søkker Astrup, så flyder Eskjær og så brænder Nørgaard.« Man kan dog tirre den til at forvolde lignende ulykker forinden. Hvis Astrup og Eskjær får samme ejer, eller hvis der kommer en dårlig kone på Astrup, vil ormen i vrede bide sig selv i halen, og da går det galt.

Eskjær i Salling nord for Skive nævnes i 1328, og i anden halvdel af 1400årene opførtes et sengotisk stenhus. I 1761 blev det delvis nedrevet, men underdelen indgår i det nuværende anlæg.

Estvadgaard

15. (B2 på kortet)

En dyr klokkeringning.

Under tårnet på Estvad kirke ligger et balsameret lig; det er fru Louise Benzon, født Glud (d. 1745). Hendes mand ejede ifølge sagnet syv kirker, og da han var død, lod hun kongeringe over ham i dem alle syv en hel måned. Det var majestætsfornærmelse, og så blev hun dømt til at kysse den »blå jomfru«.

Den blå jomfru, som er en henrettelsesmaskine, der kun har eksisteret i folkefantasi, tænkes indrettet således: der er tre trin op til den, når delinkventen betræder det første, smiler jomfruen, ved det næste udbreder hun armene, som er besat med skarpe knive, og ved det tredje lukker hun armene sammen om vedkommende og gennemborer ham.

Der er ikke tvivl om, at den blå jomfru har aner i de tysktalende lande, hvor man virkelig kendte et henrettelsesapparat, som kaldtes »jernjomfruen«. Endnu findes der på Kyburg nær Zürich i Schweiz en jernjomfru - om hun er original skal være usagt. »Hun« består af en cylinder, hvori et voksent menneske netop kan stå oprejst, foran er cylindren til at åbne og lukke med en låge, hvori der sidder flere lange, spidse jernpigge. Når forbryderen stilles ind i cylindren, og lågen lukkedes, gennemboredes hans krop af piggene, og han døde under de frygteligste lidelser. Navnet »jernjomfru« har den barbariske maskine fået, fordi der oven på cylindren var anbragt et kvindehoved.

Men tilbage til fru Benzon. Der var ikke andet for hende at gøre end at rejse til København og bede kongen om nåde; hun slap da også for at lide døden mod at give gård og gods til oprettelse af et kloster, hvor der var plads til seks fruer, seks frøkner og en priorinde.

Andre var dog af den formening, at fru Benzon intet forkert havde indladt sig på, og at hun frivilligt havde stiftet klostret, hendes bevæggrund dertil skulle være, at hun engang som ung havde boet hos en fattig præsteenke i København. En gang kunne enken ikke betale sin husleje og blev derfor udpantet. Dette gjorde et sådan indtryk på den unge Louise Glud, at hun lovede, at såfremt der forundtes hende midler dertil, ville hun aldrig glemme at gøre vel imod enker og ringe stillede kvinder.

På klostret lod en af de seks jomfruer sig engang forføre af en karl, hun fødte et barn i dølgsmål, dræbte det og gravede det ned i haven. Snart efter døde hun selv af græmmelse, men begyndte så at gå igen i haven, hvor hun især dvælede ved et stort træ, og man hørte hende jamre: »Åh ve, åh ve«. Således gik der mange år, og efterhånden blev Estvadgaards kloster ophævet, fordi det gav underskud, og gården kom påny i privat eje. Da den nye godsejer havde hørt om spøgeriet i haven, gav han ordre til, at det træ, hvorunder jomfruen gik, skulle fældes, og roden graves op. Det skete, og under træet fandt folkene en barnebenrad. Siden har det ikke spøgt på Estvadgaard.

Estvadgaards nisse var en ganske godmodig fyr, hvis man blot ikke drillede ham; der var dog en af pigerne, som ikke kunne dy sig, og hun gemte smørklatten i bunden af hans grødfad. Over dette blev Nis meget fornærmet, han lod grøden stå, men samme nat vågnede pigen op ved at hun frøs, og hun så da, at nissen som hævn havde lagt hende på en smal fjæl over gårdens brønd. Hvis hun havde vendt sig den mindste smule, var hun uvægerlig styrtet ned.

Omkring 1900 fortalte Kirstiane Nielsen, der var født i Estvad sogn 1854 om spøgeri, som hun havde oplevet på Estvadgaard:

Ofte måtte hun sidde oppe om aftenen og natten for at vente på, at øl som var blevet brygget i dagens løb, kunne blive tilstrækkeligt afkølet, til at der kunne sættes gær på. Hver nat, når gårds-klokken slog tolv, skete der da det, at døren til bryggerset lige så stille gik op, og en hvidklædt dame skred gennem rummet, for at forsvinde ud gennem en anden dør lige så lydløst, som hun var kommet. Man ville mene, at den hvide dame var identisk med Helle Urne, som døde i 1688.

Estvadgaard syd for Skive nævnes ca. 1450, hvor den var en borg på et voldsted, der endnu kan ses. I 1740 blev bygningerne revet ned af Johan Severin Benzons, og i stedet opførte han en ny hovedbygning i stokværk. I 1815-18 blev også den revet ned og erstattedes af den nuværende.

Fanø

16. (A5 på kortet)

Dansende jomfruer og en hvalfiskekirke.

Der hvor strandvejen fra Sønderho ender nede på forstranden, ligger en høj klit, som hedder Mosdalbjerg. Her gik kvinderne fra Sønderho i gammel tid strandvagt to og to, for mændene var for det meste ude at sejle, så vagttjenesten påhvilede kvinderne.

På Mosdalbjerg så de ikke sjældent nogle hvidklædte jomfruer, som trådte dansen i klittens sand. Fagre var de at se til, og deres lange hår nåede dem til bæltstedet. Synet af disse jomfruer varslede altid noget fordelagtigt for fanikerne:

Hvis der kun viste sig én jomfru, kunne man vente vejrforandring til det, man på øen opfattede som det bedre, hvilket vil sige et bravt blæsevejr fra vest. Efter et sådant kunne der nemlig altid på stranden samles store mængder af det såkaldte fanøguld - rav.

Dansede der i smukt og stille vejr tre jomfruer, varslede det en stranding, hvorved dog ingen mennesker ville omkomme. Til gengæld kunne man se hen til en masse strandingsgods, som nok kunne afstive økonomien hos øens beboere.

Fanø var i gammel tid en meget fattig ø, hvor der endda dårligt nok var råd til en kirke. Man fik dog opført én nogenlunde midt på øen et sted som kaldes Annas dal eller Korsdal, og der skal endnu være svage spor efter kirkestedet. Den første kirke var det mest beskedne hus, man kunne tænke sig, blot bygget af græstørv og strandingstømmer. En dag, da menigheden var forsamlet i denne kirke til gudstjeneste, lød der pludselig en frygtelig brølen og larmen nede fra stranden, og alle blev meget forskrækkede, thi de troede, at verdens ende var nær.

Så galt var det nu ingenlunde fat. Larmen skyldtes, at en vældig hval var gået på grund. Den fik man slagtet. Spækket flænsedes af, blev smeltet til tran og solgt. Det gav gode penge, for dengang brugte alle mennesker tranlamper til oplysning. Så meget fik fanikerne ud af hvalen, at der for de indkomne penge kunne bygges en ny stenkirke i den gamles sted.

Efterhånden kom man dog på, at det var for besværligt med så lang en kirkevej, hvorfor der byggedes kirker i både Nordby og

Sønderho, medens den gamle hvalfiskekirke forsvandt. Det må dog være sket i meget gammel tid, for allerede i 1604 beskrives kirken i Sønderho som slemt forfalden og så ødelagt af fugt, at vandet stod højt på gulvet, og der måtte lægges gangbrætter, for at præst og menighed kunne færdes derinde under gudstjenesterne. Den nuværende kirke er fra 1782.

I Nordby kirke er der en døbefont af messing eller malm, som det også kaldes. Om den fortælles, at da Gorm den Gamles dronning, Thyra Danebod, som var engelsk af fødsel, skulle til Danmark for at ægte Gorm, forliste hendes skib ved Manø. Hun blev dog reddet af nogle faniker, og for at vise sin taknemmelighed, skænkede hun denne meget særprægede font til kirken på Fanø. Hun må følgelig have været kristen en god tid, før fanikerne og de andre danere blev det.

Der er da også nogen usikkerhed om, hvorvidt det nu virkelig var Thyra, der gav fonten. Andre vil vide, at det var den fromme dronning Dragomir eller Dagmar, Valdemar Sejrs første dronning. Endelig påstår somme, at fonten er skyllet op på stranden under en storm, og i så fald må det sandelig have været en betragtelig vindstyrke, der har været tale om, for det er en tung krabat, samme font.

På fonten findes en inskription, der står på hovedet, hvilket har vakt almindelig undren. Den lyder »hoc est baptisterium poenitentia«, hvilket betyder: »Dette er angerens dåbssted«. Man kunne måske - som nogle har gjort det - tænke sig, at sådanne ord mere var beregnet til orientering for de himmelske magter end for mennesker, og at de derfor må kunne læses ovenfra. Den rette forklaring er dog nok langt mere prosaisk, nemlig den, at da døbefonten i romansk tid blev støbt, var langt de fleste mennesker analfabeter, og det var højst sandsynligt også tilfældet med fontens mester. Han havde fra kirkelig side fået udleveret en forskrift til inskriptionen, men da han ikke var bogstavkyndig, vendte han den på hovedet.

Bjerghuset i Fjand var den synske An Bjerres hjem. I den fritliggende lade kom de mange strandvaskere, som hun så varsel for, til at ligge, når de hentedes op fra stranden. Efter maleri i privat eje.

Fjand

17. (A3 på kortet)

»Der er endnu to tilbage«

Nogen heks var An Bjerre i Bjerghuset ved Fjand ikke, men folk var alligevel lidt rædde for hende, thi An kunne se det, der var forborgent for andre. Hun var gift med strandfogeden, og hovedparten af de syner hun havde, vedrørte strandinger, som skulle komme, selvom hun dog også af og til så andre tilstundende begivenheder.

Synskheden var noget af et kors for An Bjerre. Hun blev nemlig altid syg i forbindelse med synerne, så hun bagefter måtte gå til sengs og undertiden blive der i flere dage. Ved enkelte lejligheder mistede hun endog bevidstheden, når et syn var kommet til hende.

Hvis An så vare for en stranding, så hun også ofte hvor mange der ville blive reddede, og hvor mange der måtte drukne. Hun fik

som regel selv såvel levende som døde op på strandfogedgården, og engang oplevede hun i et syn, at laden var fuld af druknede. Det blev den desværre også snart efter. Da DFDS's »Avona« forliste ud for Husby, blev 24 lig bragt op til strandfogedgården.

Når An havde set noget, var hun ganske sikker på, at det også kom til at gå nøjagtig sådan. Det hele stod ofte så tydeligt for hende, at hun, når den virkelige begivenhed indtraf, uden vanskelighed genkendte enkeltheder og personer, som hun havde set i sit syn.

Folk på egnen havde efterhånden set så mange prøver på An's specielle evner, at de uden videre bøjede sig for, hvad hun sagde i så henseende. Således strandede der en dag et skib, og redningsfolkene gik ud og fik bjærget de ombordværende. Det var et hårdt vejr, så de var lettede, da de atter kunne sætte foden på fast jord. De reddede kom op til strandfogedgården, hvor de præsenteredes for An Bjerre. Hun var imidlertid ikke tilfreds: »Der er endnu to tilbage, som I ikke har fået fat i«, sagde hun med stor bestemt-
hed.

Redningsfolkene mente, at de havde gennemgået alt, og de var alt andet end begejstrede over, at de måtte afsted påny, men på An's instændige opfordring, gik de dog ud med redningsbåden. Nok en gang blev skibet gennemgået fra for til agter, uden at nogen blev fundet, og man var netop i begreb med at forlade det, da en af redningsfolkene syntes, han hørte en svag banken.

Eftersøgningen blev genoptaget, og omsider fandt man bag en dør, der var gået i baglås, kokken og skibsdrengen i frygtelig forkommen tilstand. De blev bragt i land, og skibsdrengen, som havde fået koldbrand i benet, måtte have den ene fod amputeret, men han reddede dog livet, og det kunne han takke An Bjerre for.

An's mand, strandfogeden, så med nogen skepsis på hendes evner. Han var en mand med begge ben på jorden, og længe mente han, at opfyldelsen af så mange af An's sære syner, lige så gerne kunne skyldes tilfældigheder.

Da An derfor en dag i et af sine »anfald« så en mand iført kaptajnsuniform, og hvis udseende hun nøje beskrev, sidde for enden af et bestemt bord og skrive i en logbog, svor hendes mand, at det i hvert fald denne gang skulle blive løgn.

Få dage efter strandede der et skib, og naturligvis kom kaptajnen, der på en prik så ud, som An havde skildret det, til strandfo-

gedgården. An puffede sin mand i siden, men han sagde: »Ja, ja, vel kan det passe med udseendet, men sådan ser nu mange mænd ud, og han har ikke endnu siddet for bordenden og skrevet i logbogen. Det skal jeg sørge for, at han ejheller kommer til!«

Strandfogeden sagde derfor til kaptajnen, at hvad han end gjorde i denne verden, så måtte han under ingen omstændigheder sætte sig for enden af det bord, der udpegedes for ham, og skrive i logbogen. - Alle andre steder, blot ikke der. Han gav ingen yderligere forklaring, og kaptajnen lovede - noget desorienteret - at han naturligvis nok skulle sætte sig et andet sted.

Der gik et par dage, uden at noget hændte, men så kom An og hendes mand samtidig ind i stuen, og for bordenden sad kaptajnen og skrev i logbogen. Han havde ganske svedt det givne løfte ud.

An sendte gemalen et meget sigende blik, og det skal siges til hans ros, at han blankt erkendte sit nederlag. Efterdags tvivlede han ikke på konens synskhed.

Som nævnt, kunne An ikke hekse, men hun var ganske overbevist om, at der var nogen der kunne, og man måtte iagttage mange sære forsigtighedsregler i husholdningsarbejdet på strandfogedgården for at værgе sig mod forhekselse af mad, drikke, dyr og mennesker. Det forekom endda, at An nedgravede levende dyr under tærskelen til en stald for at undgå syge blandt de øvrige dyr.

Hvis hun følte, at hun stod i en uholdbar situation, søgte hun gerne hjælp hos den kloge mand, Anders Ulfkjær i Ulfborg, eller - når det var særlig alvorligt - hos den kloge kone, Maren Haaning i Vindblæs i Himmerland.

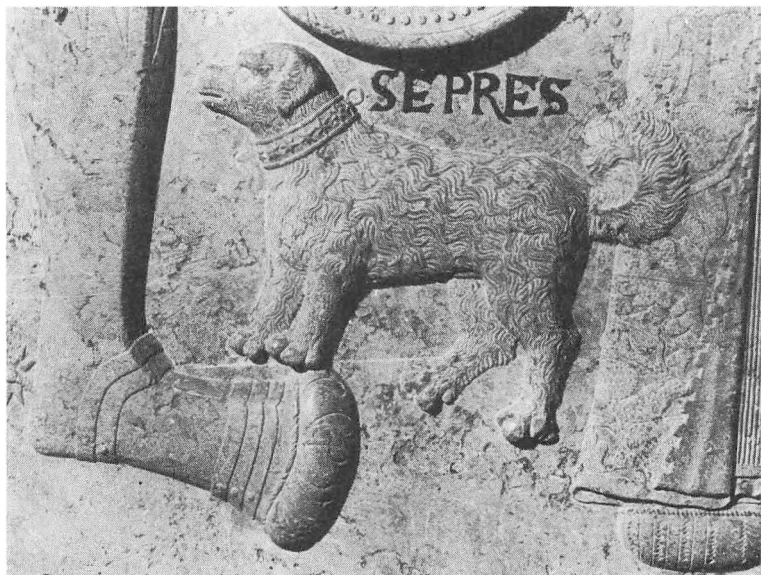
An Bjerre var nok den mest kendte synske vestjyde fra nyere tid. Hun døde i 1910.

Flynder kirke 18. (A2 på kortet)

En hund efter fjender.

I Flynder kirkes kor er indsat en stor, ganske vel hugget gravsten over Christen Juel til Udstrup, som døde i det herrens år 1585, og hans Hustru Anne Lunge.

Fruen står med frønt krydsede underarme. Hun bærer høj pi-

Lille vågne og tapre Sepres i Flynder kirke. Han har fortjent stjernerne på halsbåndet.

bekrave og en lang mønstret kjole med pufærmer. Gemalen er i harnisk med brækrande på akselstykkerne til hovedets og halsens beskyttelse. Han har pandehår og tveskæg. Ved siden bærer han sværd og fatter iøvrigt om en såkaldt fusthammer. Ved siden af ham står hans hjelm med visir, og det hele indrammes af hans og fruens anevåbener.

Alt dette er som man ser det på så mange af renæssancens ligsten, men denne skiller sig fra den store hob, ved at der er en lille hund med. Den står mellem ægtefællerne med hovedet vendt mod Christen Juel, og over den er dens navn, Sepres, indhugget.

Denne hund var en lille tapper rad og dertil uhyre vagtsom, og da Juel engang under et felttog kommanderede en dansk flådeafdeling, var Sepres med på hans skib.

En nat havde man lagt sig for anker ud for en fjendtlig kyst, og alle var trætte, så selv vagtmandskabet snød sig til en lille lur. Den eneste, der ikke sov, var Sepres. Den stod i flagskibets forstavn og vejrede ud over bølgerne. Pludselig gik det op for den, at noget

særligt var på færde, hvorfor den prompte begyndte at give hals. Den løb skibet rundt og bjæffede, så folkene vågnede derved og ærgerlige over forstyrrelsen begyndte at kaste diverse ting efter kræet. De ramte imidlertid ikke, og den nåede frem til sin herres kahyt, hvor den holdt et postyr, så også han vågnede.

Nu opfattede nogle af matroserne også svage lyde ude fra mørket, og man blev klar over, at det måtte være fjendtlige skibe, som i nattens mulm forsøgte at snige sig ind på den danske eskadre.

Juel, som var en forsigtig mand, gav ordre til, at de danske skibsbesætninger skulle kappe ankertovene og sætte alle sejl til, og på den måde slap man afsted.

Da dagen gryede, så man i det fjerne en stor fjendtlig flådestyrke, som det havde været ganske umuligt at nedkæmpe. Sepres havde således reddet danskerne fra et forsmædeligt nederlag, og Juels begejstring for den kendte ingen grænser.

Dengang var det skik og brug, at man, medens man endnu levede i bedste velgående, lod sin ligsten forfærdige, og Juel forlangte af stenmesteren, at hunden skulle med på hans ligsten. Det kom den også, men mesteren må have haft mere forstand på riddere i panser og plade end på vovser, for Sepres har fået en ret bizar anatomi. Dens forben er betydeligt kortere end bagbenene. Dens race lader sig vanskeligt bestemme, men dette sidste behøver dog ikke at være billedhuggerens ansvar.

Flynder kirke syd for Lemvig ligger højt i landskabet og ret ensomt. Den har kvaderbygget romansk kor og skib, sengotisk våbenhus og tårn fra 1940.

Flyndersø 19. (B2 på kortet)

Ålekongen i Flyndersø.

I Flyndersø skal der bo en ålekonge, som alle de andre ål følger og adlyder. Nogle mener, at kongen regerer i søen i mangfoldige år, hvorimod andre er af den opfattelse, at han forlader søen hvert år i spidsen for de ål, som trækker mod havet. Om han så vender tilbage senere, eller søen får en ny konge, er ikke godt at sige.

Ålene trækker gerne ud fra søen på bestemte nætter, og just en

sådan nat optrådte de i usædvanligt stort antal. Ålekisten nedenfor Flyndersø mølle var blevet helt fuld, og om morgenen stod folk på vagt klar til at tømme kisten, når stighbordet blev sat i.

Inden man imidlertid nåede så vidt, sås en krusning som af et stort legeme på vandoverfladen, og de, der stod ved stighbordet så nede i det klare vand, at en ål på flere meters længde gled gennem passagen. Den var så tyk, som en karl er om livet, og den havde en rød manke ned ad ryggen.

I ålekisten lagde den sig over de andre ål, og da det ikke var til at tænke på, at begynde med ålekongen, som det naturligvis var, tog folkene i stedet fat for at få lempet de mindre over i hyttefæde, men de kunne overhovedet ikke komme til dem, for ålekongen huggede ud efter dem og bed om sig som en rasende.

Så blev de klar over, at det nok var klogest at holde sig på tilbørlig afstand, og der gik bud op til Estvadgaard, som ålefiskeriet dengang hørte under. Herfra mødte skytten op udrustet med en ordentlig muskedonner. To gange skød han på ålekongen uden at man opnåede andet derved, end at den begyndte at slå om sig med

Blik over Flynder sø, hvor man har en ålekonge, der næppe giver Loch Ness uhyret meget efter.

halen. Den kvasede begge sider på ålekisten, og hele indholdet væltede ned i åen. I spidsen for de andre ål satte ålekongen sig derpå i bevægelse, og turen gik mod havet.

Det fortælles iøvrigt, at de det år ikke fik så meget som én eneste ål mere i kisten, så det var en rigtig dårlig forretning med den ålekonge.

Ved siden af Flyndersø ligger den lille Mørkesø, de har ingen synlig forbindelse med hinanden, men folk på egnen ved at fortælle, at der går en underjordisk kanal mellem dem, hvilket man kan vide deraf, at vandstanden i de to søer altid er den samme.

Føvling kirke 20. (B5 på kortet)

Døren mod nord.

Føvling kirke nordøst for Ribe har - i modsætning til de fleste andre kirker, indgang på nordsiden (i nyere tid er indgangen dog flyttet til tårnet), medens sydsidens portal er muret til. Om dette forhold fortæller sagnet, at der engang på egnen boede to herremænd, som evig og altid var i strid med hinanden. Så slemt blev det tilsidst, at de end ikke ville benytte sig af den samme dør, når de skulle ind i kirken.

Af samme grund lod den ene af dem lave en ekstra dør i kirken, så der nu var en på hver side af skibet, men selvom de to ellers ikke var på talefod, enedes de dog om, at de to døre kun skulle være åbne, så længe begge var i live. Den, der døde først, skulle have sin dør tilmuret.

Det blev den herremand, der brugte søndre dør, der døde først, og derfor tilmuredes hans dør, men den er endnu kendelig i det smukke kvadermurværk.

I en af sydportalens søjlebaser ser man et mandshoved, det skal være herremanden, der sidder og ser efter sin fjende. - De to boede på gårdene Lervad og Nielsbygaard.

I gammel tid var Føvlings kirketårn meget højere end nu om stunder, hvor et godt stykke er taget af det. Man kaldte den dengang: »Føvling kirke med den røde lue«, og ved lue forstås top-hue. Fra kirketårnet skulle man i hine dage kunne se helt ud til Vesterhavet, hvad man ikke længere kan.

Fra en søjlebase i Føvling kirke spejder herremanden mod sin fjende.

For en del år siden kom en mand en sen aften ridende forbi kirkegården, og han hørte da derinde fra en kvinderøst, som sagde: »Døden er kommen, men tiden er ikke kommen«. Det forekom ham, at stemmen udgik fra en nyligt tilkastet grav.

Da han næste dag fortalte andre om sin oplevelse, kunne de efter hans beskrivelse fastslå, at det måtte være en gammel aftægtskone, som kort forinden var død, der havde råbt. Man havde nok haft en vis mistanke om, at hendes død ikke var helt naturlig, og nu blev sagen undersøgt. Manden, der havde haft hende på aftægt, blev arresteret og afhørt, og tilsidst måtte han tilstå, at han havde forgiftet hende for at blive fri for at yde hende aftægt.

Gammel Skivehus 21. (C2 på kortet)

Et skridt nærmere fred.

Prokurator Peder Lund - en af Jyllands værste procesmagere - ejede Gammel Skivehus til han døde i 1791, og han spøjte såvel her som på Kyø og Sebber Kloster. Hans enke blev tilsidst så generet af genfærdet, at hun søgte hjælp hos to præster, som manede ham ned; hver julenat må han rejse sig fra nedmaningsstedet og gå et skridt nærmere Gammel Skivehus, og når han engang kommer det så nær, at han kan røre muren med sin hånd, vil han få fred. Der kendes også nedmaningshistorier om Lund fra Kyø og Sebber Kloster.

Der var en gårdbo (nisse) på Gammel Skivehus, som de kaldte Tåggi. Engang sad han oppe i en luge og drillede lænkehunden, men da listede tjenestedrengen sig bag på ham og skubbede ham ned. Nis fik en revet trøje af den vrede hund, men han hævnede sig, thi om natten bar han den sovende tjenestedreng ud og lagde ham på en fjæl over brønden.

Gammel Skivehus i Skive ejedes i 1231 af Kronen. 1604 stod der en trefløjet borggård på voldstedet. I dag er stedet missionshotel, og af gamle bygningsdele resterer stort set kun en bindingsværksfløj fra 1719.

Gjellerup Kirke 22. (C3 på kortet)

Troldesten i kirkediget.

I kirkegårdsdiget ved Gjellerup Kirke ligger en stor sten, der på hver af to sider har fem fordybninger, altså ialt 10. Denne sten blev engang kylet mod Gjellerup Kirkes tårn af en kæmpe i Ikast.

Ikast-kæmpen havde netop bygget Ikast Kirke, medens en kollega havde påtaget sig at opføre kirken i Gjellerup, og da Ikast-kæmpen efter byggeriet kastede et blik over mod Gjellerup, opdagede han til sin harme, at kæmpen dér havde gjort tårnet meget højere, end han selv havde bygget sit.

Kæmper har et meget iltert temperament, og da Ikast-kæmpen således måtte erkende, at hans værk var overgået, greb han i raseri en vældig sten mellem begge hænder, løftede den op over hovedet og krystede den sådan, at vandet drev af den, og der blev aftryk af samtlige fingre. Derpå sendte han med et drabeligt kast stenen afsted mod konkurrentens arkitektoniske værk, men til alt held havde han ikke fået lagt gevalt nok i kastet, og stenen havnede i kirkegårdsdiget i stedet for - som beregnet - mod tårnmuren. Der er den blevet liggende som et minde om arrige trolde, der byggede Guds huse og ikke kunne ødelægge dem igen.

Gjørding kirke 23. (B5 på kortet)

Heksedans mellem gravene.

Forhen var det almindelig kendt, at Gjørding kirke ikke langt fra Ribe var et samlingssted for hekse. Folk som ved nattetide havde passeret kirkegården kunne dybt rystede berette, at de havde set kvinder danse rundt derinde mellem gravstenene i månens skær. Nogle havde først ment, at det var de døde, der dansede, men da man havde genkendt nogle koner fra egnen, som levede i bedste velgående, måtte det altså i stedet være hekse, der drev deres spil.

Sådanne overleveringer kendes fra flere kirker, og hvis ikke talen har været om rent bespottelige optrin, kunne noget tyde på, at der f.eks. hvor Gjørding kirke står, engang har ligget en hedensk helligdom - utvivlsomt for en frugtbarhedsgud. Dette hedenskab

var det meget vanskeligt for kristendommen at komme til livs, fordi folk simpelthen ikke turde lægge sig ud med slige kræfter og risikere misvækst samt ringe trivsel for dyr og mennesker.

Selvfølgelig har folk ikke åbenlyst turdet fortsætte med dyrkelsen af hedenske guder, det er sket i det skjulte og netop ved natlige møder på de gamle kultpladser.

På Grathe hede ligger en vældig skat begravet.

Grathe hede 24. (C3 på kortet)

Skatten i Gråmose.

Den 23. oktober 1157 stod slaget på Grathe hede sydøst for Karup i Midtjylland. Kong Svend Grathes hær blev her slået og næsten

helt tilintetgjort af kong Valdemar den Stores tropper.

Årsagen til opgøret var kong Svends forrædderi i Roskilde, hvor han ved et gilde havde ladet kong Knud dræbe, medens det lykkedes Valdemar, som var tiltænkt samme skæbne, at flygte. Ved Absalons og Esbern Snares hjælp slap han over til Fyn og derfra til Jylland, hvor han på Viborg ting rejste jyderne til kamp mod Svend Grathe.

I mellemtiden var Svend sat efter ham med sin hær, og på Grathe hede mødtes styrkerne til en drabelig kamp. Som nævnt havde Svend ikke heldet med sig, og det endte med, at han flygtede. Krigskassen bragte han med sig, men ved Gråmose eller Grathe mose opdagede han, at en afdeling bønder forfulgte ham. Han væltede derfor krigskassen ud i mosen og fortsatte uden den. Snart efter blev han imidlertid indhentet og dræbt.

På Grathe hede skal det især i mørke oktobernætter spøge fælt. Man hører våbengny, kampråb og skrig og suk fra sårede. I tidens løb er der også fundet en hel del våben på stedet, både sværd og stridsøkser. Men Svend Grathes krigskasse er til dato ikke hævet. I Gråmose, hvor den ligger, skal der brænde lys for den om natten, det har flere set, og nogle har prøvet at grave efter den. De er dog alle blevet forstyrret af forskelligt kogleri, så de ikke har nået den.

Grinderslev Kloster 25. (C1 på kortet)

Valdemar Lykke.

På Grinderslev Kloster er det oberste Valdemar Lykke (d. 1657), der har optrådt som sagn-katalysator, og han har vel også på sin vis været en bemærkelsesværdig mand - ikke mindst på grund af sin umættelige jordgriskhed. Det fortælles, at han lå i proces om noget jord, og dommen kom til at lyde på, at han måtte få så meget jord fra Ilbjerg, Roslev og Jebjerg, som han kunne indgrøfte, medens præsten var på prædikestolen i Grinderslev Klosters kirke - og det skulle jo ikke kunne blive til så farlig meget.

Men man havde gjort regning uden Fanden, thi ham allierede obersten sig med, og efter den ondes anvisning bandt han en spade

Grinderslev Kloster er forlængst forsvundet, men den majestætiske kirke står endnu, og medens præsten engang stod på prædikestolen dér, skete sære ting.

i halen på sin hest, hvorefter han satte op og sprængte afsted alt hvad bæstet kunne strække ud.

De lastefulde bønder, som havde skulket fra kirkegang, forundtes nu det frapperende syn, som det altid vil være, at skue en herremand i ilsomt ridt og med en spade roterende fra gangerens rumpe, så jorden strinter i kaskader bag dem.

I en hast fik bønderne flyttet sig op til kirken og formåede her præsten til at afbryde sin ordflom og træde ned fra prædikestolen,

så konsekvenserne af obristens ridt ikke blev aldeles uoverskuelige.

Valdemar Lykke havde i det hele taget adskilligt at skaffe med mørkets fyrste; således var han dobbeltgænger og altså i stand til at vise sig to steder på en gang. Dette har vel ikke bekommet gårdens folk særlig godt, eftersom han havde en sjælden evne til at dukke op, netop som de foretog sig et eller andet, de bedre havde ladet fare.

Fanden hytter sine, siger ordsproget, og han passede da også en tidlang godt på obristen, som han havde undervist i den for en soldat nyttige kunst at kunne forvise kugler, så de ikke traf ham.

Men svensken, mod hvem Lykke kæmpede, var ejheller tabt bag vogne; de vidste nok, hvordan man fik has på en sådan krabat, derfor gød de trende kugler af arvet sølv, thi over sådanne har det onde ingen magt, og afskød dem mod obristen med det resultat, at han blev dræbt.

Det mærkelige var, at i samme øjeblik som kuglerne havde gjort deres værk, kom de flyvende og lagde sig i en krog på gulvet i Grinderslev Klosters folkestue, og her var det ikke muligt at få dem fra. Hver gang nogen smed dem ud, kom de af sig selv tilbage. Først da Valdemar Lykkes lig blev bragt til gården, og de lagdes ned i kisten til ham, blev de på plads.

Med det beskrevne in mente, vil man forstå, at Valdemar Lykke ingenlunde kunne hvile med fred i sin grav. Hver nat red han i den grøft, som han og hesten havde kastet, og gnisterne føg fra genfærdsgangerens hove. I hestestalden på klosteret, måtte der altid stå en bås tom til Lykkes hest; stillede man andre dyr dér, var de løse næste morgen, ligegyldigt hvor godt de så var bundne. Lykkes natlige færden i stalden gjorde alt ialt dyrene så urolige, at man tilsidst fandt det påkrævet at formene ham videre adgang, og til den ende nedgravedes et kors under stalddøren. Nu måtte han pænt blive udenfor, og kunne blot give sin harme luft ved at dundre på døren. Manet er han vist aldrig blevet, så han rider kan hælde rundt på de kanter af landet endnu.

Bondekarle var forhen et eget folkefærd, og foretog sig mange fornuftstridige ting - som nu den gut, der efter at have hørt om obristens slemme meriter overfor Grinderslev Klosters bønder, gik op i kirken, løftede låget af obristens kiste og gav den afledne en kindhest, så tænderne raslede i kraniet.

Besindige folk kunne nok have fortalt ham, at den slags næppe ville gå godt, hvad det ejheller gjorde, thi fra nu af var der en evig uro om karlen. Valdemar Lykkes genfærd generede ham nat og dag. Kun når karlen gik ned i fårestien, fik han fred, thi lammet er Jesu symbol, og det turde den onde ånd ikke komme nær.

I klosterhaven gik en hvid jomfru ved et bestemt træ, hvorunder hun skulle have begravet et barn, hun havde født i dølgsmål og ombragt. En pige var nær kommet i fortrædeligheder, fordi hun tiltalte spøgelse, men Furlands præst nåede netop frem og manede gespenstet ned, inden der skete videre ulykker.

Grinderslev Kloster på Østsalling var fra 1175 til 1532 augustinerkloster. Det overtoges da af Kronen. I 1581 stod der to bindingsværksfløje samt ladegård. I 1690-erne opførtes en ny hovedbygning, som igen i 1886-87 erstattedes af den nuværende.

Gudum Kloster 26. (A2 på kortet)

Ødelagde spøgelse klosteret?

Gudum var kloster for nonner af benediktinerordenen, men i dag er hovedparten af dette kloster forsvundet. Tilbage står kun dets kirke, der som nabo har fået en nyere avlsgård.

I 1631 var en del af klosteret brændt. Der stod dog nogle fløje tilbage, og grunden til, at også de forsvandt var efter folks mening, at de forlængst hedenfarne nonner i vrede over, at klosteret var blevet en verdslig ejendom, spøjte så aktivt, at det simpelthen ikke var til for levende mennesker at være i bygningerne efter mørkets frembrud. Ikke mindst i det såkaldte blå værelse var det galt. Det lød som der kyledes med kasser og tønder derinde, og undertiden gav det nogle brag, så hele huset rystede. Når man imidlertid åbnede døren og kiggede ind, var der intet unormalt at se.

Modige folk, som forsøgte at overnatte i klosterfløjene, blev sat på porten af de håndfaste nonnespøgelse, og det skete gentagne gange, at nogle flygtede i bar natskjorte, fordi der skete så mange uhyggelige og uforklarlige ting omkring dem. Da tilkaldte præster

ikke formåede at skaffe ro, blev resterne af klosteret så lidt efter lidt revet ned.

Den nu stående sengotiske kirke erstatter efter al sandsynlighed en ældre romansk, den byggedes antagelig samtidig med, at klosteret i 1484 flyttedes ned til Klostermølle å fra en nordligere beliggenhed.

En frue fra Gudum Kloster var højt gravid. En dag var hun så uheldig at falde over en gravsten på kirkegården og slå hul på knæet. Der gik blodforgiftning i benet, og hun døde, men da hun skulle begraves, fik hun lærred, tråd, nål og saks med i kisten. Det var nemlig opfattelsen, at uforløste kvinder senere fødte i graven, og følgelig måtte de kunne sy tøj til den spæde.

Ved første betragtning forekommer denne folketro unægtelig ret fantastisk. Man gjorde sig da heller ikke forestillinger om, at den døde moder fødte et levende barn - med hendes død var også fosterets liv ophørt. Ikke desto mindre havde man gentagne gange, hvor det havde vist sig nødvendigt at åbne en grav, eller hvor en kvinde på faldende fode af en eller anden grund ikke var blevet begravet i rimelig tid efter sin død (sådan kunne f.eks. ske, når talen var om adelige personer, hvor der kunne hengå måneder mellem død og begravelse), konstateret, at barnet virkelig var blevet født i kisten. At dette skyldtes trykket af forrådnelsesgasser i ligets bughule, gjorde man sig næppe klart.

Det var derfor også en udbredt antagelse, at såfremt den døde, vordende moder ikke fik tøj, saks etc. med i graven, ville hun komme til at gå igen, indtil en eller anden forbarmede sig over hende og lagde det begærede ind på kirkegården.

Hald 27. (C2 på kortet)

Belejringen.

I midten af 1300tallet var den myndige ridder, Niels Bugge (d. 1359), herre til Hald, og han afløste den allerede stående borg med en ny, der var så stærkt befæstet, at »han agted hverken pil eller blidekast«.

Det var en klog foranstaltning med et sikkert værn, thi ridder

Niels kom snart i konflikt med Valdemar Atterdag, som - ifølge traditionen - belejrede Hald i 1354 og -55. Kongens krig mod denne jydsk stormand, blev dog ingen succes. Det viste sig ugørligt at tage Hald med storm, og et udsultningsforsøg gav ejheller det forønskede resultat.

Sagnet fortæller, at Bugge og hans folk var nær ved at sulte ihjel; de havde tilsidst kun en ko tilbage, men den førtes flere gange om dagen til vanding, og hver gang bandt man forskellige huder af slagtede dyr over den, så det for belejrerne tog sig ud somom de indesluttede rådede over en mængde kreaturer.

Omsider sendte kongen en af sine folk til Hald forklædt som tigger. Bugge, der nok anede, at det var en spion, han havde for sig, satte alle sejl til, han fik samlet de sidste rester af fetalje, beværtede tiggeren overdådigt og gav ham til afsked et stort brød med. Da snushanen vendte tilbage, kunne han således kun bestyre kongen i dennes formodning om, at de indesluttede intet savnede. Så gav Valdemar køb og hævdede belejringen.

Betydelige rester af et befæstningsanlæg udenfor det andet Halds ruiner skal være en skanse anlagt af Valdemar Atterdag.

Hvor gammelt Hald egentlig er, vides ikke så nøje; rent historisk kan ejendommen næppe føres længere tilbage end begyndelsen af 1300tallet, men i sagnet er den hjemstedet for longobarderhøvdingene Åge og Ebbe der engang før vor tidsregnings begyndelse drog sydpå med deres stammer på grund af hungersnød i Jylland. Også kong Arthurs møder med ridderne om det runde bord, har man vidst at henlægge til Hald.

Blandt Halds senere ejere er det hovedsagelig Frederik Skinkel (d. 1794), der har gjort indtryk på egnens folk, han synes at have været en i alle måder utiltalende person og antagelig bondeplager af rang. Han misbrugte gårdens piger og pryglede bønderne, så flere fik mén deraf. Engang kom han for skade at prygle en af sine folk ihjel, og nu blev han dømt til at lide døden. Han skulle til København og kysse den »blå jomfru«. Imidlertid havde Skinkel en tjener, Jens Madsen, og han tilbød at gå i nådigherrens sted, hvad denne naturligtvis ikke havde det ringeste imod.

Tjeneren drog så af til København og beredte sig til at lide døden, men kongen syntes åbenbart ikke, at man var tjent hermed, thi han lod nåde gå for ret. Tjeneren kunne atter rejse hjem til Hald, og Skinkel glemte ham aldrig den vennetjeneste, han ville

have gjort ham. Jens Madsen blev tilbudt hele Lysgaard by til ejendom, men så højt takserede han nu ikke sit eget liv, han tog til takke med den største og bedste gård i Ildsgaard.

Det var vel venteligt, at Skinkel måtte gå igen efter sin død, men herom meldes der øjensynligt intet. Derimod går der i et gæsteværelse en såre elskværdig gammel dame, som viser sig for dem, der sover dér. Hendes optræden er dog så stilfærdig og venlig, at hun ikke skræmmer nogen.

Hald ligger syd for Viborg. I den tidlige middelalder hed stedet Brattingsborg. I 1346 opførte ridder Niels Bugge en ny borg kaldet Gammel Hald eller det andet Hald. Den blev nedrevet i 1393, og 1530 opførtes det tredje Hald på et næs i Hald sø. I 1700tallets begyndelse blev også det nedrevet og erstattedes af det fjerde Hald - en firefløjet enetages bindingsværksgård, som endelig i 1789 fik en portfløj, der i 1790-erne ombyggedes til hovedbygning, det femte Hald, hvorpå det fjerde Hald sløjfedes.

Harboør 28. (A2 på kortet)

Et ridt, som var en langstrakt affære.

Syd for Harboør ligger en fladvandet sø kaldet Noret. I gammel tid var den en arm af Limfjorden, som skar sig gennem landet næsten helt ud til Vesterhavet. Under normale omstændigheder kunne man uden synderlig risiko vade over flere steder, men når det var højvande og storm, var det straks en mere risikabel affære.

Under de sine steder ret voldsomme reformations-uroligheder, var nogle munke fra et kloster syd for Limfjorden kommet i svære vanskeligheder. Forfulgt af den protestantiske pøbel flygtede de op mod Harboør for om muligt at slippe over på den anden side af Limfjorden via tangen ved Agger, som dengang ikke var gennembrudt.

Da de imidlertid nåede Noret, var det højvande og storm, og der var skum på bølgerne. De turde ikke vade over, og det var ikke til at tænke på at omgå Noret, for modstanderne var lige i hælene på dem.

Til alt held fik de øje på en hest, som gik og græssede i fjorden-

gen, og det var et stort og kraftigt dyr, der vel kunne bære nogle af munkene, så de kunne ride over.

Hesten var åbenbart et tillidsfuldt dyr, for den blev roligt stående, da munkene gik hen og tog den ved grimen, og den gjorde heller ingen krumspring, da to af dem sprang op på dens ryg. Der syntes mageligt at være plads til en mere, og da munk nr. 3 havde siddet op, viste det sig, at den fjerde ligeledes kunne være der. Selv femte og sjette munk rakte ryggen til, og så syntes de sidste lige så gerne, at de kunne tage turen med.

Den forreste munk hyppede nu på hesten, som villigt traskede ud i vandet og fortsatte over til den modsatte side af Noret. Det hele var gået så stærkt, at der ikke rigtig havde været tid til at tænke nærmere over, hvordan det egentlig gik til, at en halv snes munk kunne finde plads på en og samme hest.

Just som gangeren pjaskede i land, vendte den forreste broder sig om og kastede blikket bagud, og da blev han ellers noget hed om ørerne, thi det viste sig, at bagenden af hesten var blevet stående på den anden side af Noret. Det var kun forpartiet, der var vandret over, og mellem disse to endestationer hang kroppen nu som en lang bro.

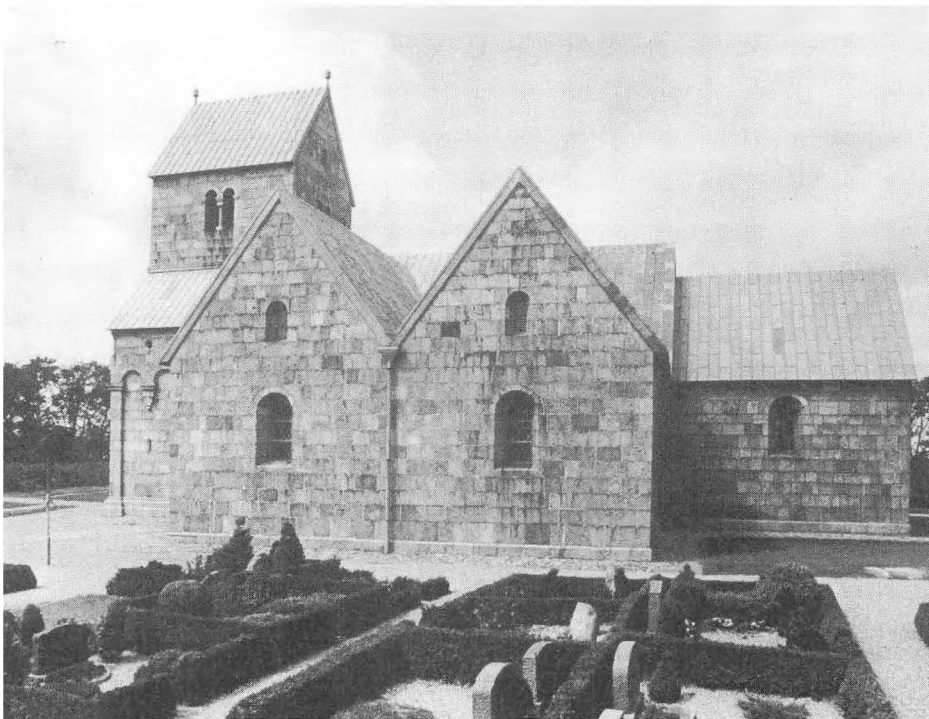
Da slog munken korsets tegn for sit bryst og udtalte de ord, som ifølge overleveringen altid er blevet udtalt af folk, der har stiftet bekendtskab med slige elastiske krikker:

»Herre Jøsse kors, nu så jeg aldrig længer hors!«

I det samme forsvandt hesten, og munkene lå og trimlede rundt i fjordengens klæg, godt pladrede til, men dog i sikkerhed, og selvom de nok vidste, hvilke magter det var, de kunne takke for deres frelse, havde ingen af dem dog lyst til at beklage sig derover. Det er jo kun naturligt, når repræsentanter for detroniserede religionsretninger lægger ryg til for at hjælpe hinanden lidt.

Men på den anden side af noret stod protestanterne, som kun kunne konstatere, at en vis mand hytter sine, og munkene fik de aldrig fingre i.

Siden har også andre stiftet bekendtskab med nor-hesten ved Harboør. Den skal nok være en slægtning til bæk-, å- og dam-hesten, som kendes andre steder i landet, og må man end undre sig over dens anatomiske egenheder, kan man vel egentlig ikke bebrejde den, at den i situationer som den nævnte beholder noget på det tørre, for noret kan skam godt være farligt.

Hee kirke. En af vore mest markante romanske kvaderkirker.

Hee 29. (A3 på kortet)

En selskabsmand fik kirken væk.

Den ejendommelige og meget smukke romanske kvaderstenskirke i Hee ved Ringkøbing skal oprindeligt ikke have været opført af menneskehænder. Man havde entret med to kæmper på egnen om at rejse den, og det har været et par granvoksne karle, for på kirketårnet sidder et par hoveder, som skal være portrætter af dem, og de blev anbragt i samme højde, som kæmpernes hoveder befandt sig i, når de stod på jorden.

I årene 1882-84 blev kirken udsat for en noget uskånsom restaurering under ledelse af arkitekten H.B. Storch. Hermed forsvandt

En af de trolde, som byggede Hee kirke.

bl.a. nogle senere bygningstilføjelser, men hovedparten af kirken blev dog stående eller genopførtes med anvendelse af de rigtige materialer. Hee kirke står stadig og er vel ved magt, derimod er No kirke, som indtil midten af 1600årene hørte til pastoratet, forsvundet, og derom kan følgende berettes:

I tiden mellem 1622 og 66 hed præsten i Hee og No Jens Christensen Gjødstrup. Han var foruden at være en fortrinlig prædi-

Den våde sten i fru Ellens kammer i Hee kirke. Den bliver altid fugtig hver aften på samme tid.

kant en mand med stort selskabeligt talent. Dertil kom, at han var uhyre musikalsk og spillede ganske dejligt på violin. Han havde 22 børn, som han havde sat sammen til et sangkor, og det var den almindelige opfattelse, at englener næppe kunne synge meget bedre end disse børn gjorde.

Takket være sine evner som underholder nød pastor Gjødstrup stor anseelse hos herremanden på Voldbjerg, rigsråd Niels Krag, og han måtte ofte sammen med børnene ned til herregården for at spille og synge. Det kom derfor som noget af et chok for Krag, da Gjødstrup en dag betroede ham, at han agtede at søge et andet kald.

Årsagen var, at der imellem Hee og No var et par stride strømme, og det voldte den efterhånden ikke helt unge præst en del kvaler at komme over dem, når han skulle holde gudstjeneste i No. Niels Krag ville naturligvis ikke uden videre give slip på sin gode

ven, og han fik derfor hos kongen udvirket, at No måtte nedlægges, hvis man i stedet byggede lidt til Hee.

Der var nu ikke længere noget at bruge No kirke til, men Niels Krag mente nok, at han kunne finde anvendelse for nogle af materialerne i henholdsvis Hee kirke og på Voldbjerg. Han beordrede derfor, at hans bønder skulle rive No kirke ned. Det var imidlertid ikke så let at formå dem dertil, for de troede bestemt, at der ville ske den en ulykke, der først lagde hånd på det hellige hus. Rigsråden rystede på hovedet af deres overtro, og så tog han selv fat. Han brød et par sten ud af muren, og nu turde bønderne nok fortsætte. En vogn blev fyldt med materialer og et par heste spændtes for, så man kunne få læsset til Voldbjerg. Selvom læsset ikke var synderligt stort, viste det sig snart at være så tungt, at hestene ikke kunne trække det, og de styrtede begge, inden man nåede Voldbjerg.

Præsten fik sin vilje og kom til at nøjes med én kirke, men det gik hverken ham eller herremanden godt, og efter at de havde forladt jordelivet, måtte de stadig pusle rundt om natten, Niels Krag på Voldbjerg og pastor Gjødstrup i Hee kirke. Måske kan man træffe ham der endnu. (Se iøvrigt under Voldbjerg). No fik ny kirke i 1878.

Hegnet 30. (B-C1 på kortet)

Pastor Hornemann satte Skeel'erne på plads.

Der går en jomfru på Hegnets hovedbygning, man hører hende vandre ned af loftstrappen, og hendes skørter slæber på trinene. Det er ret så stilfærdigt et spøgeri; langt værre var det en overgang ved Tøndering kirke, da Skeel'ernes gravkammer under koret blev ryddet og de gamle ejere af Hegnet nedgravedes i kirkegårdens nordvestre hjørne. Dette brud på gravfreden tålte de afdøde ikke, og de generede siden alle og enhver, der efter solnedgang forsøgte at passere kirkegården.

En aften havde præsten - han hed vist Hornemann - været på Hegnet til et l'hombre-parti, og da han på hjemvejen kørte forbi kirken, blev hestene pludselig stående og var ikke til at drive frem. Præsten var nok klar over, hvad der var på færde, og medens kuskens ventede ved vognen, gik han ind på kirkegården, hvor han

måtte mane en af de fortørnede afdøde herremænd ned i den grav, hvor det så afgjort ikke passede ham at være. Så vendte præsten tilbage til vognen, nu var der intet i vejen for, at kørslen kunne fortsætte, og ingen er vist siden blevet forulempet af Skeel'ernes genfærd.

Hegnet på Midtsalling ejedes i 1332 af Bugge Nielsen, der opførte en borg, hvis voldsted kendes. Den afbrændtes i 1534. I 1603-7 flyttedes gården og fik bindingsværksbygninger. I 1752 erstattedes dette anlæg af et nyt - stadig i bindingsværk, og i 1843-45 fornyedes hovedbygningen i grundmur.

Herningholm 31. (B-C3 på kortet)

»Sivert Rimskat«

Hver torsdag nat klokken elleve rungede et skud i en af Herningholms korridorer. Sådant havde man hørt siden den gamle herremand, Sivert Rimskat, engang omkring år 1600 skød sin datter, fordi hun havde ladet sig bedåre af en simpel tjenestekarl. Endnu i forrige århundrede var der folk, som bestemt påstod, at de havde hørt skuddet, men siden da er meget blevet forandret for den gamle gård, og kanhænde, at den foruden jordegodset har sat sine spøgerier til.

Måske er det blot sagn, at herremanden skød sin datter, men sikkert er det, at da man i forrige århundrede nedrev Sunds kirke og opbrød kirkegulvet, hvorunder Herningholms gamle ejere skulle sove den evige søvn, fandtes i en muret grav skelettet af en kvinde i hvis kranium der var et stort hul. Det kunne meget vel være en skudlæsion.

Herremanden havde dog ikke fået svalet hævntørsten ved at ombringe datteren. Karlen lod han indemure i et kælderrum, hvor han sad, til han døde af sult. I det rum var der altid siden uro - bl.a. var det umuligt at holde levende lys tændt derinde.

Sivert Rimskat, eller Rindskat, er folkelige navne på den tyske lykkeridder, Siegfried v. Rindschaid, der giftede sig med Josva v. Qualens enke, Magdalene Munk, og som takket være dette gode parti i en årrække blev herre til Herningholm.

Herningholm, hvor den gale »Sivert Rimskat« huserede.

Der foreligger et væld af beretninger om denne gudsforgående bandits forvorpne levned, men det ligger udenfor rammerne af denne bog at gennemgå det omfattende, historisk velfunderede materiale. De egentlige sagn om Rindschaid er ligeledes mange, og vi må indskrænke os til at udvælge et par af dem:

Ikke langt fra Herningholm ligger Fruerhøj. På dens sted stod forhen et lille bondehus, hvori der boede en fattig kone; hun bryggede øl og brændte en smule brændevin, som hun solgte til Herningholms bønder, hvad der bestemt ikke passede Rindschaid.

En dag omringede han huset med sine folk, som kastede det til med jord. Konen tvang han til at blive derinde, så hun omkom, og efter denne dramatiske affære, fik højen navn.

Ustandselig indløb der klager over den brutale herremand til kongen, Christian IV, og omsider mistede denne tålmodigheden. Han udstedte arrestordre imod Rindschaid, og en af lensmændene

fik det utaknemmelige hverv at hente ham på den stærkt befæstede gård.

Nu vidste Rindschaid udmærket, at hans liv ikke var altfor sikkert og havde derfor omgivet sig med en hel livvagt af store, glubske hunde, som måtte uskadeliggøres, inden man kunne sikre sig hans person.

Lensmanden kom under venskabs maske. Han fik Rindschaid til at låse hundene inde, fordi han påstod at være bange for dem. Dernæst lokkede han herremanden udenfor gården, og på et givet tegn løb kongens folk, som havde holdt sig skjult, til og overmandede ham.

På den måde blev Herningholms plageånd uskadeliggjort. Han førtes til Dragsholm, hvor han sad som fange fra 1609 og til han døde som sindssyg engang i 1620-erne.

Men i stormfulde efterårsnætter vender Rindschaid tilbage. I en stor, kulsort ravns skikkelse basker han på tunge vinger hjem til sin gård, og man hører hans fæle skrig fra den mørke himmel.

Sagnene omtaler, at der skulle have gået en løngang fra Herningholm til Gjellerup kirke. Indgangen var bag et stort skab på første sal. En undersøgelse i dette århundrede viste, at der virkelig var en sådan indgang på førstesalen, men folkefantasierne havde unægtelig forlænget gangen mere end strengt forsvarligt var - det var såmænd blot en hemmelig trappe, der førte ned til stueetagen.

Dengang Herningholm havde avlsgård, var der også en nisse, en lille, samvittighedsfuld fyr, der gjorde sit bedste for at alt skulle trives på bedste måde. Et år var høhøsten på Herningholm helt slået fejl, og da det tilsidst kneb lidt med foder til køerne, listede nissen en nat over til Gjellerup præstegård, hvor han bestemt mente, der var mere end nok hø.

Imidlertid havde Herningholm-nissen nok bedømt situationen for optimistisk, thi præstegårdsnissen var netop samme nat gået til Herningholm i et lignende skummelt ærinde. Da derfor begge nisserne var på vej hjem godt belæssede med hø, mødte de til alt uheld hinanden.

I stedet for at ordne sagen i mindelighed gik de begge til angreb med de våben, de kunne finde. Den ene hittede en plov, den anden en harve, og så tærskede de løs på hinanden, så jord, sten og græstørv strintede viden om. Næste morgen lå marken, hvor den natli-

ge strid var udkæmpet, optrådt i lutter knolde og vandhuller, og den har siden båret navnet »Nissernes mark«.

I 1898 brændte en del af Herningholms avlsgård, men det kom ikke som nogen overraskelse, thi flere gamle mennesker havde set den stå i forbrand, og så vidste alle, at det måtte ende galt.

Ved forbrand forstås, at man på afstand ser et bestemt sted brænde, men når man kommer derhen er alt i den skønneste orden. Den brand, man har set er imidlertid varsel om, at der snart vil udbrude rigtig ildløs.

Herningholm hed i 1579 Vig. Den nye herregård, som da rejstes, fik trefløjet borggård med tårne. Først i 1617 fik den navnet Herningholm. I midten af 1700'erne moderniseredes hovedbygningen og mistede sine tårne. Herningholm ligger nu i byen, som har fået navn efter den.

Hesselmed 32. (A5 på kortet)

Hesselmed var engang en borg med voldgrave og vindebro, men de havde ingen nytte af vindebroen, for der gik et drillespøgelse, som hejste den ned hver nat, så alle og enhver kunne gå over den.

I 1745 brændte den gamle hovedbygning, og det gik til på den måde, at ejerens sønner lå i sengen og røgede tobak. Da de troede, de hørte faderen komme, stak de piberne ned i sengehalmen, og det voldte gårdens brand.

På gården var der et værelse, som altid måtte stå aflåset, thi herinde tumlede en afdød herremand hver nat. Nattevandrere så ham undertiden også ride i Bredmose fulgt af jagthunde med gløende tunger.

Hesselmeds nuværende hovedhus er en lang, grundmuret længe fra 1745, og hertil er der i 1833 tilføjet en sidefløj mod vest. I 1955 blev Hesselmed ombygget til hvilehjem.

Hodsager

33. (B3 på kortet)

Den sultne åmand.

I Storåen omkring Hodsager sydøst for Holstebro bor åmanden, og som så mange andre åmænd tager han i ny og næ et menneske - måske mest for at sætte sig lidt i respekt. Hans virkelige interesse er nemlig en saftig bøf, og en overgang forsvandt der ikke sjældent en fed stud eller en lækker kvie fra engene ved åen. Folk kunne ikke begribe, hvor de blev af, for der fandtes aldrig det mindste spor efter dem.

En dag, da en bonde var nede i engen for at røgte sine kreaturer, så han til sin undren, hvordan en mandsperson, der bar en stage med en gylden krog, kravlede op over åskrænten og sneg sig ind på en broget stud. Han var åbenbart ikke opmærksom på bonden, og han nåede lige at slå krogen i studen, da manden sprang frem og råbte »stop«.

Åmanden blev så forskrækket, at han slap både stage og stud

I Storåen ved Hodsager bor en bøfelskende åmand.

og sprang på hovedet i vandet. Det viste sig da, at den gyldne krog virkelig var af det pure guld, og selvom åmanden nede fra strømmen både tiggede og truede for at få den igen, tog manden den med sig hjem. Siden da blev der ikke stjålet nær så mange kreaturer mere - åmanden havde jo intet at tage dem med, og bonden blev en velstående mand, for der var et utroligt held knyttet til guldkrogen.

Hvor åmandens krog er henne i dag, er ikke godt at vide, men dens første ejer ærgrer sig stadig over, at den ikke længere er i hans eje. Stundom kan man se ham nede i åens strømmende vand, hvor han står mellem siv og vandplanter som en stor, grum gedde.

Holmgaard slot 34. (B2 på kortet)

En ganske særlig and.

I Balling Vesterhede sydvest for Hestehave i Salling ligger der et ældgammelt voldsted, hvorpå Holmgaard slot skal have stået. På det boede der en ridder, som var kommet uoverens med en bisp boende på Bilgrav ikke langt derfra. Det kom til et slag mellem ridderens og bispens folk, og ridderens stod sig bedst, hvilket sagtens skyldtes, at man havde været så forudseende at alliere sig med dværgene i den store Mulvadshøj lidt sønden om slottet.

Ridderen var en holden mand, og en skønne dag gravede han af grunde, som man ikke kender, alle sine kostbarheder, som var lagt i en stor kobberkedel, ned på Holmgaards voldsted. Kedlen er selvfølgelig med låg, så der ikke kommer skidt i skatten, men ud over dette er der en ganske særlig finesse ved sagen. På låget af kedlen sidder nemlig en and, og til dens ene ben er fæstnet en kæde så lang, at den når helt til Hestehave.

Finder en eller anden enden af kæden og trækker i den, vil anden på skattekedlen begynde at rappe, og så behøver man blot at gå efter lyden for at blive en holden mand. Det vil dog sige: Der er visse forsigtighedsregler, man ikke bør undlade at tage i betragtning.

Engang var der åbenbart nogen, der havde trukket i kæden og derved havde opdaget skattens gemmested. Nu ville de grave den op, og snart nåede de ned til den. Hver havde fået fat i et øre af

...På låget af skattekedlen sidder en and, og til dens ene ben er fæstnet en kæde så lang, at den når helt til Hestehave...

▷
Tågebankerne vælter som dyner op over Bovbjerg ved Trans og dækker kirken. Tågen var en af de skibsfarendes værste fjender, og den synske Mollerup havde syner om strandinger i sådant vejr.

den tunge kedel, som imidlertid næsten ikke var til at rokke. Der skulle bruges kræfter og så sagde den ene af mændene: »Tøv lige en kende, til jeg har spyttet i nærerne!«

Men havde kedlen været tung før, blev den det sandelig ikke mindre nu. Det var ganske umuligt at holde den. Man måtte slippe taget, og Holmgaard skat sank lige så stille i jorden for øjnene af de betuttede gravere. Forholdet er jo som bekendt det, at taler man under skattegravning, mister man prompte kontrollen over sagerne, og danskerne har mistet mange skønne skatte, fordi de aldrig kan holde deres mund.

Holstebro 35. (B2 på kortet)

Deraf navnet.

Lindorme har alle dage været noget slemt krapyl at have med at gøre. Deres appetit på mennesker, og da især på smukke unge jomfruer er alt for stor.

Derfor blev man også alt andet end begejstrede i en jydsk by, som ligger på begge sider af Storåen, da man opdagede, at en modbydelig stor krabat af en lindorm havde lagt sig under broen over åen.

Snart viste det sig da også direkte farligt for medlemmer af det smukke køn at passere over broen fra den ene bydel til den anden, for så snart ormen hørte det lette klip-klap af deres fødder, stak den sit flade, slimede hoved frem og huggede efter dem. Måske fik den virkelig sat nogle damer til livs, man ved det ikke mere.

Sikkert og vist er det imidlertid, at situationen var uholdbar, og ingen af byens egne lidet heroiske mænd turde møde lindormen i kamp. Sådan som den lå, kunne man ej heller komme til at bruge det ellers ufejlbarlige middel, at sætte et par sødmælksopfedede tyre ned til den, så de kunne dræbe den.

Da kom der til alt held en ridder uden frygt og dadel til byen.

*Gyldenstiernernes kapel med det store epitafium i Ulfborg kirke.
Over dets hvælving på loftet blev fundet skelettet af en stor dreng.
- Antagelig Leths piske-offer fra Nørre Vosborg.*

Han hed Holst, og red ud på broen, hvorunder lindormen lå. Han lokkede krybet frem ved hjælp af en dejlig skønjomfru, og da den stak hovedet frem og slikkede sig om munden, jog han sin lansse i den og dræbte den.

Af taknemmelighed opkaldte byens beboere broen efter Holst, så det blev til Holstes bro. Senere smeltede det sammen til Holstebro, og det navn fandt man så malerisk, at hele byen kom til at bære det. I dens våben ser man den gæve ridder Holst, som jager lanssen i den fæle lindorm.

Hostrup. Her spøger en pige, som dræbte sit barn.

Hostrup 36. (B2 på kortet)

I et kammer på Hostrup spøger det så slemt, at ingen bryder sig om at ligge der om natten. Det fortælles, at en pige engang har ombragt og begravet sit nyfødte barn derinde.

Samme pige viser sig også i haven, og man skal ikke tiltale hende, for så får hun magt over én, og hun slipper ikke sit offer, før morgenhanen galer.

Hostrup ved Sønderlem vigg kendes fra midten af 1400tallet. I 1687

omtales en stråtækt hovedbygning. I 1745 opføres den nuværende hovedbygning, der ombygges i anden halvdel af forrige århundrede.

Husby 37. (A3 på kortet)

Stjålen ring bringer ulykke.

I gamle dage strandede der så mange skibe ved Husby klit på den jyske vestkyst, og det kneb undertiden lidt for havboerne at lade strandingsgodset i fred.

I første halvdel af forrige århundrede gik et hollandsk skib på grund i en brandstorm, og det holdt hårdt at få folkene reddet. Styrmanden blev skyllet op på stranden mere død end levende, og selvom man begyndte at bakse med ham, syntes det ikke somom man ville få heldet med sig. Det var måske også derfor, at en af Husbyboerne faldt for fristelsen, lempede en pragtfuld stor guld-ring, som hollænderen bar, af hans finger og stak den i lommen.

Stik mod forventning begyndte styrmanden imidlertid at trække vejret, og i en hast blev han bragt op til den nærmest liggende gård, hvor han kom i en god tør seng. Der lå han nogle dage og blev efterhånden så meget karl for sin hat igen, at han ville rejse tilbage til Holland.

Åbenbart havde han ikke været helt bevidstløs under redningsaktionen, for han var udmærket klar over, hvem der havde taget hans ring. Han opsøgte vedkommende og bad om at få den tilbage, da den for ham havde en ganske særlig værdi. Han tilbød også at sende en betragtelig sum penge til erstatning, når han kom hjem, men tyven nægtede pure, at han havde taget nogen ring.

»Ja, ja«, sagde hollænderen, »så ser jeg jo nok, at jeg ikke får den, men pas på, for den ring kommer kun til at bringe dig al mulig ulykke, og den vil vedblive at følge dig!«

Så rejste han, og manden, der havde stjålet ringen, mærkede i begyndelsen ingen forandring. Han forlovede sig med en pige og gav hende ringen som kærestegave. Umiddelbart efter blev han imidlertid angrebet af brystsyge, og der gik ikke mange måneder, førend han døde. Han var udmærket klar over, at det var ringens skyld, men han turde intet sige.

Kort tid efter hans begravelse vågnede pigen ved, at han stod

Husby kirke. Et sted på kirkegården skal der ligge to kostbare, men ulykkesbringende guldringe begravet.

ved siden af hendes seng og rakte ud efter hendes hånd, og siden havde hun næsten aldrig fred for ham om natten. Det var altid hånden, han interesserede sig for, og det slog da ned i hende, at det måske kunne være noget med ringen. Hun tog den derfor af og lagde den i sit skrin, og efterdags var det altid det, spøgelse stod og kiggede bedrøvet på.

En skønne dag fandt hun en anden ven, og hun besluttede da at lade den ualmindelig store ring smelte om til to, så de kunne få en hver. Det blev også bragt i orden, men så snart de var kommet hjem fra guldsmeden, begyndte spøgeriet igen, og nu blev også hendes nye forlovede hjemsøgt.

Til sidst indså pigen, at der måtte være noget helt galt med ringene, og en aften efter solens nedgang gik hun op til den gamle kærestes grav på Husby kirkegård. Der gravede hun ringene ned, og formentlig ligger de der endnu.

Højslev 38. (C2 på kortet)

Troldens brude fra Højslev kirke.

Lidt nordøst for Skive ligger den lille by Højslev, og i dens østlige udkant på en bakke er sognekirken placeret. Den er et anseeligt bygningsværk med høje mure og består af romansk apsis, kor og skib samt tårn. Våbenhus og kapel er fra den sene middelalder.

Grunden til dens ret imponerende fremtoning skal ifølge folketroen være, at det ikke var mennesker, men en trolde, der i sin tid opførte den. Han bor i de såkaldte Brudedale nord for Højslev, og da menneskene begyndte at bygge kirke på bakken, mødte han hver nat op og rev ned, hvad de havde rejst om dagen.

Til sidst blev Højslev boerne på byggepladsen en nat, og da trolde den arriverede og begyndte at sparke til murene, spurgte de ham, hvorfor han dog ikke ville lade deres kirke i fred. Han svarede, at han ejede bakken og ikke tålte, at der kom et kristenhus på den.

Folkene begyndte nu at forhandle med ham, og selvom trolde straks var meget uvillig, endte det dog med, at han ikke alene lovede at lade kirken i fred, men også at opføre den, hvis de til gengæld ville love, at den første og den sidste møde, der skulle stå brude i kirken, måtte tilhøre ham.

Selvom det var et skrap krav, gik Højslev boerne ind på betin-

gelsen, og straks gik trolden igang med byggeriet. Det gik hurtigt, og i løbet af ganske få nætter fik han kirken færdig. Folkene fra Højslev syntes, at den var meget flot, og snart glemte de alt om, hvad det var, de havde lovet trolden.

Et par år efter fandt det første bryllup sted i kirken. Bruden kom nordfra i sognet, og da det nygifte par skulle hjem fra kirke, gik turen forbi Brudedalene. Pludselig stillede trolden foran hestene, greb fat i hovedtøjet på den ene og råbte til brudgommen, at nu ville han have bruden, og hvis han havde noget at indvende derimod, måtte han komme ud, så de kunne nappes om hende.

Den snarrådige kusk havde imidlertid ånds nærværelse nok til at piske på hestene, så de sprang frem, og trolden måtte slippe sit greb, i stedet satte han så i løb efter ekvipagen, og da han var rap på benene, indhentede han den. Han greb fat i baghjulet og rev det af, så vognen væltede, og i et nu greb han bruden og forsvandt med hende. Han blev dog snart klar over, at han ikke kunne få hende i sin magt, for hun bar brudekransen om sin pande.

Ved Brudedalene gik en knægt og vogtede får, og trolden trak nu den sprællende og skrigende pige hen til ham. Han lovede drengen et guldstykke, hvis han ville tage brudekransen af pigens hoved, og selvom hun så bønligt bad ham lade være, lokkede gullet ham, så han alligevel gjorde det.

I det samme strøg trolden afsted med bruden, og den eneste morale, som er ved den del af historien må være, at han i skyndingen glemte at give drengen det lovede guldstykke. Man får altså intet for at være årsag til sin næstes nød.

Siden så mange bruden, når hun hen under aften kom ud fra troldehøjen for at hente vand ved en kilde. Hun bar en stor krukke, og for at hun ikke skulle stikke af, havde trolden tøjet hende med en kæde om det ene ben. Han havde ikke noget imod, at hun en stund passiarede med kristenfolk, men varede det for længe, trak han hende ind i højen ved kæden.

Det endte med, at pigen kom i omstændigheder, men eftersom hun var døbt, kunne hun kun blive forløst ved en kristen jordemoders hjælp.

En dag, da jordemoderen i Højslev gik rundt i sin have og syslede med bedene, fik hun øje på en stor tudse med en vældig mave, og ligegyldig hvor hun trådte, så var tudsen på en eller anden måde kommet hen foran hende. Halvt i spøg sagde hun da: »Se nu at

Højslev kirke, hvor trolden tog den første brud og nu venter på den sidste.

komme af vejen, tudse, så skal jeg til gengæld hjælpe dig, når du skal til at lægge din mave!«

Samme nat da hun var gået til ro, bankede det på hendes dør, og da hun lukkede op, stod den gyselige trold fra Brudedalene uden for. Han var imidlertid meget venlig imod hende, lovede bestemt, at han ikke på nogen måde ville fortrædige hende og bad om, at hun ville indfri et løfte og hjælpe hans kone, som lå i barnsnød.

Jordemoderen prøvede at undslå sig og sagde, at et sådant løfte havde hun aldrig givet. Da mindede trolden hende om den store tudse og sagde, at det var hans kone, som han med sin trolddom havde forvandlet.

Jordemoderen var nu nok klar over, at hendes udflugter ikke hjalp, så hun klædte sig på og gik med. Snart var de ved højen, som åbnede sig for dem, så de kunne gå ned i den. Der var buldrende mørkt, men trolden gned hendes øjne med en salve, og straks blev der lyst som den klareste dag. Jordemoderen fik øje på barselspatienten, som lå i en stor seng, og som hun nu hjalp, så hun blev forløst.

Da fødslen var vel overstået, sagde kvinden, at trolden nu ville tilbyde jordemoderen noget guld for hendes ulejlighed. Det måtte hun imidlertid ikke tage imod, for det ville straks blive til intet, når hun kom ud fra højen. Hun skulle tage det, der lå ved siden af og syntes ganske værdiløst.

Ganske rigtigt ville trolden give guld som belønning. Jordemoderen bad imidlertid om at få nogle høvlspåner, som lå ved siden af gulddyngen, og selvom trolden blev meget forbavset, fejede han en god portion sammen og lagde dem i hendes forklæde. Hun blev så lukket ud og kunne gå hjem, men da hun kom indenfor i lampelyset, så hun, at høvlspånerne var blevet til det pure guld. På den måde blev hun en velstående kone.

Bruden slap aldrig væk fra trolden, og nu sidder han i Brudedalene og venter på, at den anden del af Højslevboernes aftale med ham går i opfyldelse ved, at han henter den sidste, der skal stå brud i kirken.

Haasum

39. (B2 på kortet)

Føllet med de røde sokker.

Engang vil vandet i Limfjorden stige så meget, at det presses ind i Sønderlem vig på Salling, og herfra stiger det yderligere, så det til sidst løber ind af Haasum kirkedør.

Der bliver da født et snehvidt føl med røde sokker, og når det er vokset op, kommer der til at stå et slag mellem danskerne og tyrkerne. Ved den lejlighed udgydes der så meget blod, at føllet vil stikke i det lige så dybt som de røde sokker når op på dets ben. Det er da hen imod verdens ende.

Jordbro Å

40. (C2 på kortet)

Margrethes skat.

Sagnet beretter, at dronning Margrethe I's ærkefjende, kong Albrecht af Mecklenborg engang var faldet ind i Danmark med en hær for at vise »kong bukseløs«, som han respektløst kaldte dronningen, hvem det var, der skulle være herre i Norden.

Han kom efter hende på Gammelstrup hede øst for Skive, hvor hun havde lejret sig med sin hær, og da hun ikke mente sig stærk nok til at tage kampen op, besluttede hun sig i stedet for et hastigt tilbageslag over Jordbro Å.

Krigskassen havde hun i en lille kobberkedel, som hun insisterede på selv at bære. Da hun imidlertid gik over trædestenene i åen - for dengang var der ingen bro - snublede hun og var ved at falde i vandet. Hun genvandt dog balancen, men tabte kedlen, som plumpede i et dybt hul. Eftersom Albrecht var i hælene på hende, kunne hun ikke nå at få kedlen op, og siden skal hun have fået så meget andet at tænke på, at hun helt glemte den.

Dronning Margrethes skat skal ligge i Jordbro Å endnu, men hvor er der forskellige meninger om. Hvis man går en tur ved åen i stille nætter, skal der dog være mulighed for at få skatten lokaliseret, for der brænder et lille blåligt lys på vandet, hvor den ligger.

Et par mænd havde engang fundet stedet. De havde fået stukket en lang stang gennem kedlens bøjler og var ved at få den hævet.

Jordbro å, hvor dronning Margrethes skat skal findes et sted.

Da var det somom kedlen gled på stangen, og den ene af mændene råbte: »Nu gælder det om at passe på!«

I det samme smuttede kedlen af stangen, for man må ikke tale, når man er på skattejagt, og det er en kendt sag, at folk, for hvem en skat engang er smuttet af denne grund, ikke kan gøre sig håb om senere at hæve den samme skat.

Jungetgaard 41. (C1 på kortet)

Tise trolde og sparsommelige frøkener.

Sagnet fortæller, at en adelig frøken på Jungetgaard var blevet trolovet med en ridder. Imidlertid faldt han i krigen, og den seng, der var bestemt til deres brudeseng, blev derfor i stedet bygget om til en slags lukket kirkestol og sat op i Junget kirke. Den bar Skeel'ernes og Bille'ernes våbenskjolde og var iøvrigt prydet med udkårne kvindefigurer.

En gang i forrige århundredes anden halvdel besluttedes det, at Junget kirke skulle restaureres, og i den forbindelse ophuggedes den sære kirkestol, som aldrig hed andet end »brudesengen«. Træet kørtes til Jungetgaard, hvor det brændtes.

I en anden version af sagnet er det to frøkener, der er forlovede med to riddere, som også begge dør.

Jørgen Bille (d. 1736) ejede foruden Junget mange andre herregårde. Han havde en løber, hvis milt var bortopereret, hvorfor han kunne løbe så stærkt som en hest. Når herremanden kørte til en af egnens andre herregårde på besøg, kom løberen foran kareten. Hans lange springstok, som han brugte, hvis hans undervejs skulle sætte over grøfter o.l., var for oven forsynet med en vældig sølvknop, den kunne skrues af, og inden i den var der rum til den pægl brændevin, som han fik til hver tur.

I et lille lejehus under Jungetgaard boede der to søstre. De havde begge forsvoret sig til den onde og var på den måde blevet hekse. Det var et par skrappe damer, som gjorde megen fortræd med deres kunster. De heksede mælk fra folk, gjorde dem, de ikke syntes om, syge og meget andet af samme skuffe. De havde bl.a. af en el-

Junget er en gotisk gård, tildels i bindingsværk. Omkring den drev de Tise trøle deres spil.

ler anden grund forset sig på herremanden på Astrup, men kunne, uvist hvorfor, ikke selv uden videre komme til at fortrædige ham.

Da kom der en dag en fattig gammel kone til deres hus for at tigge. Hun anede ikke, hvad det var for kvindfolk, hun havde med at gøre, og hun spurgte den ene af heksene, som netop sad på en bænk i haven og slikkede solskin, om ikke hun ville give hende lidt øl eller mælk i hendes kande. Det ville hun såmænd da gerne, men så skulle konen til gengæld gøre hende og hendes søster en lille tjeneste, nemlig at tage en stor hankat med til Astrup, når hun kom dér forbi på sin vej. Den havde sluttet sig til dem, da de sidst havde passeret Astrup, og nu var det umuligt at slippe af med den, hvilket var knapt så godt, fordi den var ved at æde dem ud af huset.

Det lød altsammen ganske uskyldigt, og konen sagde uden videre »ja«, de to hekse gav hende hankatten med i en kurv, og den forholdt sig ganske roligt under transporten, ja, den smuttede af

sig selv ind gennem et hul i væggen på Astrups studestald, da det var så vidt, og så var konen fri for mere besvær med den.

Men se: Det var ingen almindelig hankat, som konen havde båret til Astrup. Det var en skinbarlig smådjævel, der nu øvede den slemme bedrift at bide halsen over på halvhundrede af herremandens fede stude.

Længe måtte folk på egnen døje under heksenes kunster. De kaldte dem Tise trolde, og tilsidst var man så bange for dem, at man gik i en stor bue uden om huset, hvor de boede. Omsider tog man mod til sig og gik til herremanden på Junget, som jo ejede huset, hvori heksene logerede, og som derfor også måtte være den, der burde tage affære overfor dem.

Herremanden var ikke uvillig hertil, men det var sandelig ikke så lige til at bevise, at de virkelig var hekse og derfor burde straffes. Længe grublede han over problemet og fik så omsider en lys idé. Han henvendte sig til heksene og sagde, at han havde fået et horn i siden på præsten. Da han havde hørt en lille fugl synge om, at damerne kunne ikke så lidt mere end deres fadervor, ville han derfor spørge, om ikke de på en eller anden måde kunne bruge deres kunster og skade præsten.

Heksene gik lige i fælden. De havde længe ønsket at komme præsten til livs, hvad der imidlertid var aldeles umuligt, eftersom han var en from kristen. Kunne man dog i det mindste få ham til at bande en enkelt gang, så...

Den side af sagen mente herremanden nok, at han kunne klare, og til gengæld garanterede Tise trolde, at så snart den første ed var udtalt, ville hekseriet træde i kraft.

Herremanden tog nu hjem til Junget, hvorfra han lod sin tjener ride til præsten og bede denne omgående komme til herregården, da herremanden pludselig var blevet syg og nu lå på sit yderste.

Præsten skyndte sig at komme i kjole og krave, lod spænde for sin vogn, tog berettelsessættet med sig og kørte afsted.

Da han var nået omkring halvvejen til Junget, kom et ridende bud ham i møde og meddelte, at nu var herremanden atter blevet rask, så der var ingen grund til, at præsten ulejlignede sig yderligere.

Med den besked vendte han om, men ikke så snart var han tilbage i præstegården, og havde fået kjole og krave af samt berettelsessættet stillet på plads, førend tjeneren fra Junget påny troppe-

de op og bad ham omgående komme til herregården, hvor ejeren lå på det sidste.

Undrende og noget irriteret gjorde præsten sig nok en gang klar og tog afsted, dog blot for på halvvejen at blive stoppet af nok et ridende bud, der afblæste det hele.

Igen vendte vor præst om, og han havde netop fået alt bragt i orden på præstegården, da tjeneren tredie gang stillede og bad ham ufortøvet komme til Junget.

Præsten var efterhånden godt gal i hovedet, og han blev det ikke mindre, da der halvvejs til Junget dukkede et bud op, som sagde, at nu havde herremanden det ganske udmærket: »Så skulle da også Fanden selv stå i det!« råbte han opbragt, og det var just, hvad de Tise trolde havde ventet på, for nu havde han bandet, og så fik de magten. Præsten blev på stedet stiv som et bræt og mistede mælet.

Hermed havde herremanden fået det bevis, han behøvede. Han lod heksene pågribe, og gennem en meget barsk behandling af dem fik han dem til at ophæve trolddommen, der havde bundet præsten. Ydermere måtte de tilstå alle de utyskestreger, de gennem årene havde begået, og enden på visen var naturligvis, at de blev brændt på bålet.

I forrige århundrede ejedes Junget af to ugifte frøkener, Lauretse og Petronelle Marie Qvistgaard samt deres bror, Morten. Han drev gården, til han døde i 1863. Den sidste af frøkenerne døde i 1876.

Frøkenerne Qvistgaard var meget velstående, men tillige uhyre påholdende, de deltes om en kåbe, som de skiftevis brugte, når de skulle i kirke. Gårdens gulve var sandstrøede, dog nænnede damerne ikke at lade en ordentlig portion sand hente i en vogn, de gik selv ned til den nærliggende strand og bar sandet op i forklædet. Broderen skulle holde dem med småpenge. Det skete ved, at han til stadighed fyldte et sølvbæger, der stod i et skab, op med mønter. Så kunne damerne selv tage deraf, når der var noget, de behøvede.

Herman Skeel byggede Junget i 1548, og hans søn, Albert, der i 1555 blev dens ejer, var en hidsig krabat. Han kivedes altid med sine naboer, og i 1600 gik det så vidt, at han dræbte Niels Juul til

Kongstedlund. Denne sag afgjordes med en bøde, men da han snart efter under et retsmøde stak den gode mand, Niels Jensen, ned, mistede man på højeste sted tålmodigheden, og i 1609 dømmtes Albert til døden, hvilket eksekveredes ved, at han fik hovedet hugget af.

Til ro skal han ikke være faldet. Han kan efter sigende stadig træffes på Junget ved nattetide, og han optræder da med hovedet under armen.

Af Jungets oprindelige anlæg fra 1548 står stort set det hele, nemlig syd- og østfløjen samt en spærremur mod vest. En bygning, som i 1780-erne rejstes på spærremurens inderside, blev nedrevet i 1924.

Kabbel

42. (A2 på kortet)

Lige for lige.

Jens Wandborg de Stiernhielm (d. 1780) havde været i proces med herredsfogeden i Lemvig og tabt sagen, han tørstede derfor efter hævn og fik det også. Han inviterede herredsfogeden til Kabbel og lokkede ham her til at køre over en rugmark, det kunne han ikke tillade sig, Stiernhielm anlagde sag mod herredsfogeden, og denne gang vandt han.

Man kan ikke sige, at Stiernhielm ikke fik ro i sin grav, for det gjorde han i høj grad; til gengæld havde kirgegængerne ikke altid ro for ham, fordi der ofte hørtes en lydelig snorken fra hans kappel. (Resen kirke).

Da Kabbels store agerumslade blev bygget, kom mesteren og svenden i trætte med hinanden. Det endte med, at svenden påstod, at han var en langt dygtigere tømrer end mesteren. Da greb mesteren sin økse og en bjælke, som han gjorde fast på den yderste rem, dernæst gik han ud til enden af bjælken, huggede øksen fast i den, gik atter tilbage og bad svenden hente øksen. I begyndelsen gik det godt, men da svenden nåede bjælkens ende og bukkede sig efter øksen, blev han svimmel, han styrtede ned og dræbtes på stedet.

Der gik iøvrigt altid spøgeri i den lade, man kunne se en hvid

kvinde med store, hængende bryster samt en hvid mand, der kørte i en lille vogn forspændt med fire gloende haner.

Kabbel ligger nord for Lemvig ned til Limfjorden. Den nævnes i 1491, og i 1620 ombygges en allerede eksisterende hovedbygning, hvilket gentager sig i 1740-erne. I 1829 erstattes den af den nu stående hovedbygning, der i 1870-erne udvides med et korshus i to stokværk.

Kjeldgaard 43. (CI på kortet)

Kortspil med Fanden.

På Kjeldgaard taltes der meget om den hvide dame, som viste sig hver nat. På slaget elleve begyndte hundene at gø og hyle, og så vidste man, at hun var i vente. Spøgeriet begyndte i et kammer, og der brød ingen sig om at sove, for gejsten prøvede altid at trække dynen af folk, inden hun med et lydeligt suk svævede gennem væggen, hvor der engang havde været en dør.

Snart efter dukkede damen op i haven, hvor hun holdt til ved et bestemt træ, hvis stamme kløftede, så der fremkom et lille bassin, i dette var der altid vand, og her skal hun have druknet sit nyfødte barn.

Mange så Kjeldgaards hvide dame, og alle var enige om, at hendes dragt bestod af et hvidt skørt, sort nattrøje samt hvid natkappe. Om livet bar hun bælte med et knippe nøgler ved.

En aften tog en af gårdens piger, Ane Skytte, mod til sig og spurgte den hvide dame, hvad hun gik der efter; tre gange måtte spørgsmålet gentages, før spøgelseset reagerede, og Ane fik da besked på at møde i haven næste midnat, så skulle hun få besked.

Siden måtte Ane Skytte ud i haven hver nat, når klokken slog tolv, og blev tilsidst ganske mærkelig deraf. Hun turde aldrig tale

*To fløje af Gyldenstiernernes og Tang'ernes gamle gård, Nr. Vosborg.
I forgrunden vandkunsten.*

om, hvad der skete, men søgte flere gange hjælp hos præster, som dog ikke formåede at hjælpe hende.

Til sidst rejste Ane Skytte fra Kjeldgaard for at få fred, men hun levede kun et halvt år derefter, og mærkeligt nok, samme dag hun døde, ophørte den hvide dames gengangeri.

En juleaften sad gårdens karle og spillede kort i folkestuen, og det gik vildt til; der blev slået i bordet, bandet kraftigt, og et mindre slagsmål kunne det ligeledes blive til.

Klokken var mange, da det bankede på døren, og en fremmed mand kom ind. Han blev straks optaget i gildeslaget og måtte deltage i kortspillet sammen med de andre. Det gik da også meget pænt, men karlene kunne ikke forstå, hvorfor den fremmede ustandselig tabte kløverne. Engang faldt der et kort på gulvet, og en lille pige kravlede ned for at hente det op. Hun så da, at der manglede snuder i den fremmedes sko, og at lange kløer stak frem.

Pigen fik fortalt karlene, hvem de spillede med, og nu forstod de bedre, hvorfor han ikke kunne holde kløverne, thi de er korsformede, og korset har Fanden - for ham var det - ingen magt over.

Nu kan det ellers være, at folkene mistede lysten til at spille kort mere den aften, men Fanden ville ikke gå, og det så sort ud for dem; der blev en jamren og klagen, og det hørte herremanden, som ellers var gået tidligt i seng.

Til alt held havde herremanden engang læst til præst og vidste, hvordan den onde skal behandles, han kom ned i folkestuen og læste længe over ham, men kunne alligevel ikke ret få ham til at fortrække. Fanden ville ikke af gårde uden et bytte, thi man havde jo selv tilkaldt ham.

I dette argument kunne der være en del fornuft, og herremanden gav sig da til at tinge med mørkets hersker, det endte med, at denne lod sig nøje med gårdens store sorte lænkehund. Man hørte

Ribe domkirkes berømte katteport, der ifølge sagnet er sat som minde om en duelig musefanger og dens afkom.

længe efter, hvordan det arme dyr hylede i luften højt oppe over Kjeldgaard og egentlig havde man hellere undt Fanden en af de karle, der havde sørget for, at han kom.

I Kjeldgaards have er der et sted, hvor træerne står usædvanlig frodigt. Under dem er en kule, hvor alle gårdens stude, der døde i kvægsygens tid, blev smidt ned.

Et sted på Kjeldgaards mark går en ladefoged om natten og jamrer, han svor engang falsk, så der blev lagt mere jord til godset end ret og rimeligt var.

Kjeldgaard nordligst på Salling nævnes i 1524, hvor der er et voldsted. I 1787 opføres en ny hovedbygning, og i 1920 ombygges den samt tilføjes to tårne.

Krabbesholm 44. (C2 på kortet)

Da Iver Krabbe døde, var folk nok klar over, at det skyldtes for hekselse. To kvinder blev pågrebet og underkastet pinligt forhør, hvorunder de tilstod deres brøde. De angav to karle som medskyldige, og i 1561 blev de alle brændt på bålet.

På Krabbesholm boede engang en frue, som ville tilvende sig noget jord på Resen mark, hun fik derfor sin avlskarl til at tage jord fra Krabbesholm i sine træsko, da han gik over den omstridte ager, og han svor da på, at han stod på Krabbesholms grund.

Nu fik fruen marken, men avlskarlen har ikke kunnet finde fred i sin grav, han går endnu hver nat rundt på Resen mark med jord i sine træsko.

Om natten vandrer en hvid dame under lindene i Krabbesholms park. Grunden til hendes færden dér kendes dog ikke.

Krabbesholm ved Skive er i dag højskole. I 1524 kaldtes den Skovshoved, navnet Krabbesholm fik den i 1555, da nordfløjen med trappetårn og hjørnetårn opførtes. I 1740-erne opførtes sidefløjene af bindingsværk. I 1949 forhøjedes de med kvistkonstruktioner.

Kvie sø 45. (B4 på kortet)

Havmanden Nekkus.

Ude i Vesterhavet boede der en havmand og hans kone, og de blev så uenige over et eller andet, at hun gik over til slående argumenter, og havmanden, som iøvrigt hed Nekkus, flygtede op i Varde å. Der svømmede han nu rundt en tid, for det var før åen blev forurennet, og en dag kom han i tanke om, at det dog egentlig kunne være ganske morsomt at se, hvor åen i grunden endte.

Havmænd benytter åer på samme måde som landbefolkningen bruger veje, og han svømmede, til han nåede Ansager, hvor han for en tid slog sig ned under en bro. Om aftenen kravlede han på land og hen til præstegården, hvor de havde en stor skorsten uden på huset. Ved hjælp af sin fiskehale vandt han sig op ad den og kiggede ned for at se, hvad de lavede af mad inde på ildstedet. - Havmænd er nemlig rædsomt nysgerrige. Han stak hovedet så langt ned i skorstenen, at der dryssede sod i præstens aftensmad, og da dette havde gentaget sig flere aftener i træk, tabte præsten tålmodigheden og gik ud og sagde fornærmelige ting til vor havmand.

Denne tog sig uvenlighederne meget nær, og i nedtrykt sindstemning lod han sig glide ned fra skorstenen og ud i åen, hvorfra han søgte over i Kærbæk.

Snart begyndte det imidlertid at knibe med vand under maven. Derfor stak han hovedet op og gav sig til at snuse omkring, hvor der vel kunne være større mængder vand at finde. Havmænd har næse for den slags. Ovre mod vest duftede der af vand, så havmanden kravlede afsted over det tørre med sin fiskehale. Det var en ordentlig tur, men tilsidst kunne han da lade sig plumse ud i Kvie sø. Der befandt han sig ganske udmærket for vandet var klart, og ude midt i søen, hvor den er 25 meter dyb, ligger der et slot, som er sunket derned på grund af menneskenes ugudelighed. Det er den gamle historie med præsten, der narres til at berette en forklædt so, som udgives for et sygt menneske, man også kender fra Kvie. (Se f.eks. under Navnsø i bindet om Midtjylland, Himmerland og Djursland).

I dette slot flyttede havmanden ind, og i månelyse nætter hævede han sig op over søens flade, lod månestrålerne funkke i sit gyld-

ne hår og sang vemodige kvad med sin bløde, melodiske stemme.

En sådan attraktion forstod man at værdsætte på enen, så forholdet mellem Nekkus og landbefolkningen blev efterhånden direkte hjerteligt. Ja, det endte såmænd med, at hans kone, som åbenbart også selv syntes, at hun havde været lovlige skrap, flyttede til den nærliggende Aalling sø, som godnok ikke er særlig stor, men til gengæld meget dyb. Det var altid et skridt i den rigtige retning, selvom hun åbenbart endnu ikke mente, at tiden var moden til at dele sø med Nekkus.

Alt kunne sagtens være blevet til den rene idyl, om ikke et par sammenbundne bissende kvier en dag var løbet ned til søen og ud i vandet. Nekkus, der ellers udelukkende levede af fisk, fik nu lyst til en bøf, og til den ende tog han en lang hage som han prøvede at slå i den ene af kvierne. Han forfejlede imidlertid hugget, og hagen blev i stedet filtret ind i tøjret, så Nekkus ikke kunne trække den til sig igen. Kvierne vendte om og strøg op til Ansager, hvor de hørte hjemme. Her fik bønderne tag om dem og hagen viklet fri. De anede naturligvis intet om, hvorfra den stammede, så de stillede den indtil videre op ad kirkemuren.

Næste søndag, da menigheden var samlet til gudstjeneste, hørte de nogen råbe op og skabe sig uden for kirken. Det var Nekkus, som havde hittet ud af, hvor hans hage befandt sig. Selv kunne han ikke tage den, fordi den stod på hellig grund, og dér tør ingen havmand komme. Han truede med al landsens ulykker, hvis ikke han omgående fik hagen udleveret, og for at få fred, gik nogle af menigheden ud og rakte ham den. I sit raseri slog han vildt om sig med hagen, og han ramte det nordøstre hjørne af kirken, som derved fik en ordentlig revne i murværket.

Det faldt åbenbart ikke Nekkus ind, at han i grunden selv var skyld i hele denne malør, og i stedet for at vende tilbage til sin hyggelige sø med slottet på bunden, hoppede han ud i Varde å og svømmede til havs. Trist, at disse havfolk er så iltre. Det havde ellers været et godt trækplaster for turister med en syngende havmand i Kvie sø. - Det siges forresten, at det netop var dette kvieeventyr, der gav søen navn.

Kærgaard

46. (B5 på kortet)

Kældrene under Kærgaard er de ældste dele af huset, de stammer fra Niels Lange's tid omkring midten af 1500tallet, han flyttede gården fra en plads længere mod syd, og det skete på den originale måde, at han lod sine bønder danne kæde fra den gamle borg og til det nye sted, hvor han ville bygge. Mursten og andre materialer gik så fra hånd til hånd. I 1695 lod general Frederik Gersdorff Lange's hovedbygning delvis nedrive og byggede på dens fundament det Kærgaard, som efter en forfaldsperiode, hvor meget blev fjernet, nu påny er ført op til den skikkelse, det oprindelig havde.

Gersdorff havde en afdeling soldater, som kongen gav sold, til at bygge for sig, og derfor gik arbejdet rask fra hånden, han var imidlertid ikke blid overfor sine folk. Den mindste forseelse bragte dem på træhesten, og en dag skød han i arrigskab en af soldaterne. Siden da kaldtes han aldrig andet end »æ menneskslawter«.

Som officer var Gersdorff overmåde dygtig; hans valgsprog var: »Hatten ned i øjnene og lige frem!« Altid var han selv i spidsen for tropperne, hvad han nu også roligt kunne tillade sig, thi han var skudfast. Inden han sendte sine soldater ud i et slag, skulle de altid paradere under hans fremstrakte sabel, så var de skudfaste for een dag. Når han så om aftenen kom hjem og fik støvlerne af, raslede blykuglerne ud, det var dem, der ellers ville have truffet hans soldater.

Gersdorff var overmåde ødsel, og da han trak sig tilbage fra sin militære løbebane, begyndte det snart at gå tilbage for ham, han blev erklæret fallit i 1722, og Bramstrup på Fyn, som han også ejede, måtte sælges. I 1724 døde han - efter sigende gik han Voldborg nat ud i skoven med sine hunde for at gå på jagt, ved midnatstid bragede et skud derude fra, og da Gersdorff ikke vendte hjem, sendte man folk ud for at lede efter ham; de fandt ham liggende død; han havde skudt sig selv gennem hovedet.

Ved begravelsen skulle alt naturligvis gå for sig med manér. Ligvognen, hvorpå han fra Kærgaard skulle køres til Hunderup kirke, blev trukket af seks kulsorte heste med sølvbeslået seletøj. Præsten holdt en tale over kisten, medens vognen holdt foran hoveddøren, og han sluttede med ordene: »Kør så i Guds navn«. Men hestene rokkede sig ikke ud af stedet, ligegyldigt hvad forri-

derne gjorde for at få dem igang. Da lød pludselig en høj røst: »Kør så for satan«, og straks gik hestene. Folk vendte sig bestyrte mod manden, der havde råbt, det var generalens egen søn, Christoffer Frederik v. Gersdorff!

Christoffer Gersdorff var selv forfærdet over, hvad han havde sagt, og påstod, at han i det øjeblik, de famøse ord kom over hans læber, ikke havde været sig selv mægtig, og at Fanden havde talt gennem ham. Oplevelsen gav ham et knæk, han turde aldrig siden være i mørke, og hver nat måtte Kærgaard være fuldt oplyst. Folk holdt vagt ved hans seng og hørte ham skribe af rædsel over de frygtelige syner, der plagede ham. Han døde i 1748, inden han var fyldt de 50 år.

Om generalen er at sige, at han ikke fandt ro i sin grav, ofte følger han rundt ved Kærgaard med sine jagthunde, og Voldborg nat (natten til d. 1. maj) er det særlig slemt.

I Kærgaards kælder har der været meget spøgeri: En jomfru indebrændte sit barn i en bageovn dernede, og siden hængte hun sig i et træ, hun vedblev imidlertid at gå og kigge ind i bageovnen efter sin død, og derfor måtte man omsider til at have hende manet. Præsten har åbenbart ikke været af de stærkeste i ordet, thi han kunne ikke ret få bugt med pigen. Da hun var sat ned til hovedet, var det ikke muligt at drive hende længere, og man måtte så i stedet klare sig med at sætte en omvendt balje over stedet. Kælder rummet, hvor hun stod, blev også tilmuret.

Efterhånden glemte man historien om genfærdet, og en ny herremand, som var i pengetrang, lod det tilmurede kælderrum opbryde i håb om, at der skulle ligge en skat begravet. Han ville også vippe baljen bort, men da hørte han en uheldssvanger latter nede fra jorden, hvorpå han opgav forehavendet.

Også en indemuret jomfru tales der om. Hun skal have fået denne straf, fordi hun stod i forhold til en hund.

Fra det nuværende Kærgaard fører en løngang ud til det gamle voldsted. Hvor indgangen er, ved ingen mere, men det ville heller ikke være nogen nytte til at lede efter den, thi gangen står fuld af blod, så ingen kan gå igennem den.

Kærgaardsholm 47. (B2 på kortet)

De æventyrlige Linde'r.

Kærgaardsholm var først et kærhus, og skal man tro sagnet, bliver det et kærhus igen. I dette kærhus boede en husmand, som spillede kort med herremanden på Vellumgaard, og det endte med, at husmanden vandt så mange penge, at de kunne begynde at spille om bøndergårde. Herremanden sad åbenbart ikke i held, for tilsidst tabte han så meget, at husmanden havde et helt gods, han byggede så det ældste Kærgaardsholm med tårn og tinde og dybe grave omkring. Det er nu mange herrens år siden, det skete, og siden er gården flyttet og bygget om to gange. Det gamle voldsted kaldes Dorris, og herom kendes følgende spå-vers:

Den, der Kærgaardsholms Dorris kan vind',
skal blive den rigest, som er født af en kvind.

Sønden for gården på heden ved Rønbjerg ligger en dam kaldet Æggesø, den er vel omkring halvanden tønde land stor og har form som et æg, hvoraf navnet.

I svenskekrigenes tid ville herremanden gemme sølvtøj og andre kostbarheder for fjenden, han lagde dem derfor i et stort skrin og kørte det en nat sammen med en betroet tjener til Æggesø, her roede de ud og sænkede det ned. For at være sikre på at få det igen, fæstnede de en lang kraftig kæde til den ene hank og lagde den ind til land, hvor de gravede enden ned og satte et mærke, så de altid kunne finde den igen.

Efter krigen ville herremanden ud at hente sit skrin, og kæden fandt han godt nok, men da han trak den ind, sad kun skrinets håndtag i den, resten blev derude og er vist aldrig fundet, thi dammen er dyb. I forrige århundrede drev et stykke gammelt, rigt udskåret egetræ i land, og folk mente, det stammede fra herremandens skrin.

Det vil være rimeligt her at berette et par sagn om hvordan Linde'rne, for hvem Kærgaardsholm engang var et slags hovedsæde, kom til deres utrolige rigdomme:

Den første af dem, Christen Linde (d. 1706) var tøjkræmmer og rejste rundt og handlede med folk. Engang kom han til en gård på

Vestkysten; konen her ville gerne købe noget tøj af ham, men hun havde ingen penge. Linde var lidt trist ved at forlade gården uden at få en handel i stand, og da han fik øje på et gyldent metaltrug, hvoraf ænderne snadrede deres grutning, foreslog han, at de kunne bytte, så han fik truget og hun tøjet. Hermed var konen overmåde tilfreds, og Linde kørte af gårde med nyerhvervelsen.

Christen Linde mente nok, at det var et messingtrug, han havde fået fat på, men for at være helt sikker, mejslede han et lille stykke af kanten og viste det til en gørtler i Viborg. Denne sagde, at messing var det i hvert fald ikke, han var mest tilbøjelig til at tro, at det var guld. Så fik Linde guldsmeden til at se på sagen, og han kunne kun bekræfte gørtlerens formodning.

Ifølge en version af sagnet huggede Linde nu »truget« op, og udstøbte det i lutter små kugler, som han solgte i udlandet. Han fandt ud af, at genstanden oprindelig havde været beregnet til døbefont og var på vej til Rusland, da skibet under en storm strandede på Vestkysten. Folkene dér havde bjerget det uden at ane, hvilket pragtstykke en gavmild skæbne havde sendt dem i hænde. Siden skal Linde have revancheret sig noget overfor folkene af hvem han købte det vidunderlige andetrug for nogle meter stof.

Takket være sit æventyrlige held samt en god portion dygtighed fik Christen Linde efterhånden samlet sig en halv snes hovedgårde, og det hed sig, at han kunne ride fra Vesterhav til Østersø på egen jord.

Der var dog også folk, som kunne fortælle, at Linde ikke var kommet til sine rigdomme på helt reglementeret vis; det var den onde selv, der hjalp ham. Linde havde nemlig en stor mynde, som besad den vidunderlige egenskab, at dens fækalier ikke var, som hundes er flest, men bestod af det pure guld.

Meget mere kunne berettes om Linde'rne, men det hører mere den eksakte historie end sagnene til.

Indtil 1880-erne stod den trefløjede hovedbygning, som Niels de Linde (d. 1746) havde opført i 1700tallet, så blev den imidlertid revet ned, og den nuværende hovedbygning rejstes.

Det skal da også have spøgt rent utåleligt i Linde's hus: Hver aften kom en stor mand i en bred kappe ridende over vindebroen og op foran hoveddøren på en kulsort hest uden hoved, her forsvandt både han og hesten, men snart efter blev der en frygtelig

tumlen i skriverstuen, det lød somom der bladredes i bøger, protokoller sloges hårdt ned i bordet, og stole blev trukket hen over gulvet.

Måske var det den samme mand, som undertiden viste sig i et kammer på øverste etage, men her var han i hvert fald langt mere afdæmpet, han sad roligt og skrev ved en pult og generede ingen. Der var også andet pusleri deroppe; hver nat gik en spøgelseshøne rundt og pikkede i gulvet somom den samlede korn op.

I den dystre kælder var der et rum, som tidligere benyttedes til fængsel for bønderne, her var det ikke rådeligt at gå ind om aftenen, thi pludselig var det somom man var bunden til stedet, og det varede længe, inden man atter blev fri.

Fra Brøndum Præstegård og til Kærgaardsholm går en jomfru med en rød trøje og et prikket skørt, hun undlivede et barn på herregården, men blev senere ansat på præstegården, hvor hun døde.

I 1830-erne ejedes gården af Jens Gramstrup, om ham sagdes det at han var dobbeltgænger, han kunne på en gang være i Skive og på Kærgaardsholm.

Kærgaardsholm vest for Skive kendes i 1450. Hundrede år senere får den hovedbygning på voldsted og i 1700-erne opføres en trefløjet hovedbygning. I 1880-erne flyttes hovedbygningen.

Kølhedegaard 48. (A2 på kortet)

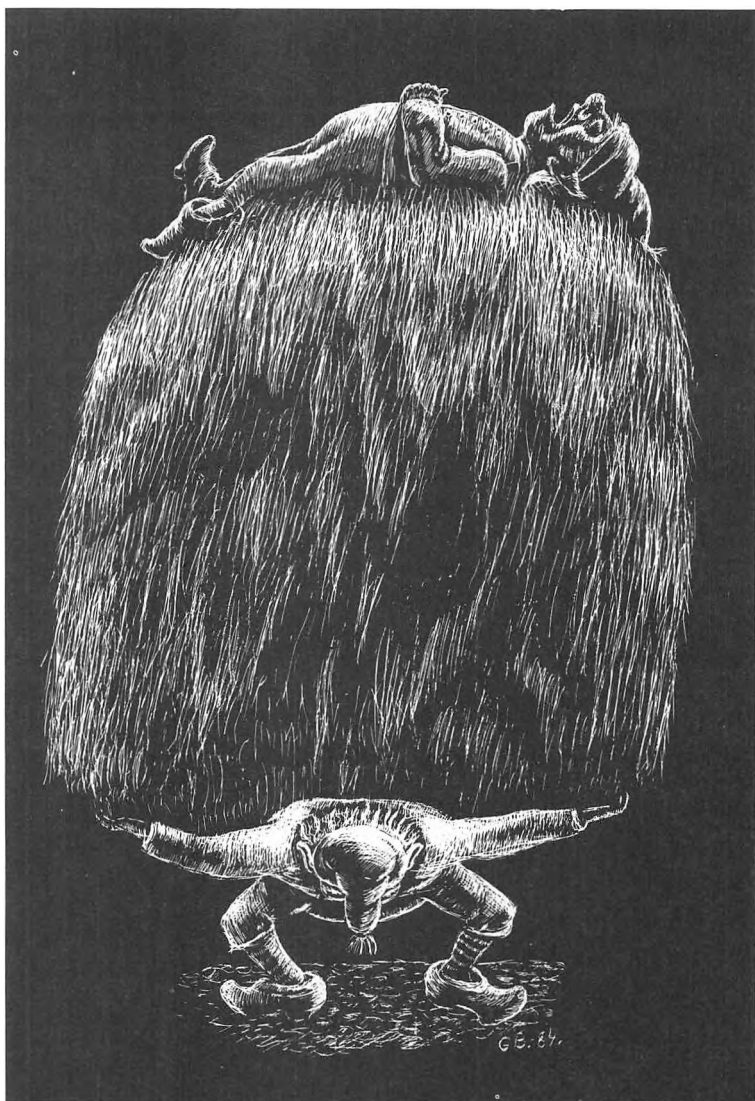
Nissernes kamp.

På Kølhedegaard ved Bøvlingbjerg i Vestjylland var der en nisse, og hvem véd, måske er den det endnu. Der var også en i præstegården lidt længere nordpå.

Disse to puslinger var ikke de bedste venner, de konkurrerede om, hvem der kunne holde deres gård bedst, og gik ikke af vejen for i dette embeds medfør at genere hinanden.

Et år var præstegårdens høhøst slået fejl, medens man på Kølhede havde fået så meget hø, at der måtte sættes en ordentlig stak uden for. Det kunne på ingen måde rummes på hølofterne.

Sommer var det og varmt, derfor fandt Kølhede nissen ud af, at

...Nissen begav sig afsted med hølæsset mod præstegården lidet anende, at Kølhedenissen lå og sov øverst oppe...

han egentlig lige så gerne kunne sove i frisk luft, og da han holdt af at ligge blødt, anbragte han sig på toppen af hølæsset.

Præstegårdsnissen syntes, at det var urimeligt med så meget hø på Kølhede, når de ikke selv havde noget, og en nat listede han derfor ned til nabogården for at se, om der måske var noget at gøre ved den sag. Der var ingen at øjne, og derfor krøb han lige så stille ind under hølæsset, fik det anbragt ordentligt på sin ryg og begav sig afsted mod præstegården lidet anende, at Kølhedennisen lå og sov øverst oppe.

Alt gik godt, indtil han skulle hoppe over grøften i skellet mellem de to gårdes marker, da trådte han forkert, så hele herligheden væltede, og den anden nisse trillede hen ad jorden.

Det var en brutal måde at blive vækket på, og mest forsmædeligt var det, at han var blevet stjålet sammen med hølæsset. Det måtte hævnes:

Kølholt nissen greb en plov, som stod på marken, og daskede ud efter præstegårdsnissen, denne tog fat i en harve og svingede den mod sin fjende. Sådan sloges de til dagen gryede, så humpede hver til sit med de knubs, de havde fået.

Næste morgen, som var en søndag, så folk med undren, hvordan der lå hø spredt over en stor strækning langs kirkevejen, og hvordan jorden på et stykke var trådt op af små fødder. Det var sporene efter nissernes natlige dyst.

Kaas 49. (B2 på kortet)

Den indemurede dame på Kaas.

Onde tunger påstår, at den meget bekendte historie om den indemurede dame på Kaas er en fabel, som blev fortalt, fordi man fandt, at det kunne gamle sallingske herresæde ikke burde være en sådan herlighed foruden. Her er imidlertid beretningen sådan som den almindeligvis gives til bedste:

I 1924 havde tre herrer, en kontorchef, en overretssagfører og en kunstmaler, som alle bar efternavnet Myhlertz, overtaget Kaas, og en aften sad de og passiarede på gården. Talen faldt på et sagn om en indemuret kvinde, der skulle stå et sted nede i kælderens. Herrerne enedes om at gøre et forsøg på at finde hende, de bevæb-

Kaas, hvor en dame var indemuret. Eller var hun nu også det?

nede sig med hamre og gik ned i kælderen, hvor de gennembankede murværket.

Da de nåede til den østlige endemur, var der et sted, hvor murværket gav en hul lyd fra sig, når det blev anslået. Man hamrede løs, og snart var et par sten til at vriste ud. Bag dem var der et hulrum, og på bunden af det lå et skelet!

Ulykkeligvis forlyder der intet om, hvad d'herrer gjorde ved skelettet, men næste dag blev rummet allenfalds muret til med undtagelse af et lille firkantet hul for oven, der holdtes åbent af hensyn til udluftningen.

Det mærkelige ved denne beretning er, at folkemindeforskeren Ewald Tang Kristensen beskriver rummets tilstedeværelse allerede i 1906. Ja, han fastholder endog, at han selv havde været inde i det. Hvis det er sandt og skeletfundet ligeledes er en realitet, er der i nyere tid sket frygtelige ting på Kaas.

Noget helt andet er, at Tang Kristensen fandt rummet højst be-

mærkelsesværdigt, fordi dets tilstedeværelse syntes ganske umotiveret, og han ville ikke udelukke, at der engang kunne have stået en indemuret.

Måske er rummet dog ikke så gådefuldt endda: I midten af 1700'erne blev Kaas nemlig ombygget, det fik ved samme lejlighed afvalmede gavle og mistede sine to skorstene i vest- og østenden. Rummet kan udmærket være underdelen af en skorsten.

Hvorom alting er, så skal der hver nytårsnat klokken tolv vise sig en hvid dame på herregårdens hovedbygning, hvor hun går en runde gennem stuer, gange og sale.

Kaas ligger ganske dejligt på en lille halvø, der skyder sig ud i Limfjorden fra Sallings vestside. Den nuværende hovedbygning er fra 1635 og rejst af Niels Krag.

Landting 50. (B2 på kortet)

En duelig ølbærer.

I lighed med mange andre jyske herregårde gør Landting krav på at være stedet, hvortil den mytologiske helt, Svend Felding, var knyttet. Et enkelt sagn om ham skal berettes her, resten vil være at finde under Aakær i bindet om Østjylland.

Svend var en stor dreng, da han en juleaftensdag blev sendt til Viborg i et ærinde for herremanden. På vejen passerede han Daugbjerg Dås, hvor han gjorde bjergmanden en eller anden tjeneste og til tak udstyredes med tolv mands styrke. Hen på aftenen nåede han hjem, og da var de andre ved at gøre klar til julegildet. Herremanden havde bevilget folkene så meget øl, som den stærkeste karl på en gang kunne bære op fra kælderen, og da Svend hørte det, gik han ned, tog et ølanker under hver arm og stak langemanden på hver hånd gennem spunshullet på to andre. På den måde bar Svend fire fade øl op, og da herremanden jo pænt måtte stå ved det afgivne løfte, blev det en juleaften, som man i festlighed aldrig havde haft magen til på den gamle gård.

Et sagn, som er omtalt under Kærgaardsholm fortællles nogenlunde ligegyldende om Landting: Under den såkaldte kejserkrig, 1625-29, hvor tyske tropper oversvømmede Jylland, mente herreman-

den på Landting, at det var rådeligst, om man bragte sine kostbarheder i sikkerhed. Han lagde dem derfor i et stort egeskrin og sænkede det i den lille Ægge Sø (Ege Sø). Imidlertid fik han aldrig hævet skatten, og den siges at ligge i søen endnu.

Landting øst for Struer ejedes i begyndelsen af det 14. århundrede af Albert af Eberstein, og tidligt i 1500årene rejste Axel Rosenkrantz en firfløjet borggård med et stort tårn. I 1711 nedbrændte østfløjen, i 1805 blev tårnet nedbrudt, i 1816 fulgte nordfløjen efter og i 1855-56 resten af den gamle borg. Samtidig opførtes den nuværende hovedbygning.

Langmæt 51. (B2 på kortet)

Guldkastende bjergmænd.

Lidt nordvest for Holstebro ligger en meget langagtig høj, som hedder »Langmæt«, hvilket betyder lange Mette. I denne høj er der en hulning, som man kalder »kongens stue«, og det skal være der, bjergmanden bor.

Man skal ikke bryde sig om at tøjre sine heste ved denne høj, for enten finder man dem slået løs, eller også er de skumsvedige og ryster over hele kroppen, når man finder dem. Det er bjergmanden, der har redet på dem.

Ikke langt fra Langmæt ligger Bavnehøj, hvor der også bor en bjergmand, og han er særdeles gode venner med Langmætmanden. Det er således undertiden set, hvordan vældige stænger af det pure guld er fløjet fra den ene høj til den anden - det er opmærksomheder, som bjergmændene begaver hinanden med.

Hvis man skulle se en sådan guldstang komme flyvende, er det blot at kaste en eller anden ting af stål hen over den, så falder den straks til jorden, og man har rådighed over den.

Lem

52. (B2 på kortet)

Død præst nedmanede sin svigerfar.

Christian Antonsen Schäffer var præst i Lem i årene fra 1777 til 1797. Han var en højt begavet og energisk, men tillige noget despotisk indstillet mand, som man på egnen havde en betydelig respekt for, bl.a. fordi han sagdes at have gået i den sorte skole og derfor kunne en god del mere end sit fadervor.

Når Schäffer således under en jordfæstelse stod ved den åbne grav og netop havde kåstet jord på kisten med ordene: »Af jord er du kommet, til jord skal du blive, men af jorden skal du igen opstå«, tog han altid sin kalot af hovedet. Ligesom i tanker stirrede han ned i den, og i samme forbindelse mumlede han nogle ord, som folk ikke forstod.

Det var den almindelige opfattelse, at han her dels foretog nogle besværgelser, der hindrede den døde i at gå igen, dels at han i kalotten kunne se, om afdøde var havnet et godt eller et mindre heldigt sted.

En nat da sognefogeden i Opperby kom kørende forbi Lem kirke, så han, at der kom en sort skikkelse glidende ud fra kirkegården og hen imod ham. Meget naturligt drejede sognefogeden hovedet for at se, hvad det vel var for et gespenst, og hvad det ville ham, men se til om han derefter kunne få hovedet drejet tilbage på plads igen. Det blev stikkende fast over den ene skulder, så han måtte sidde over skrævs på bukken på hestevognen for at kunne se til at køre hjem.

Næste dag tog han hen til pastor Schäffer og fortalte, hvad der var overgået ham, ligesom han spurgte, om Schäffer ikke vidste råd for kalamiteten.

Det gjorde Schäffer. Han læste nogle ord over sognefogedens hoved, og nu var der pludselig intet i vejen for, at det kunne drejes hen i normal stilling. »Når du en anden gang ser sådan noget, kan du gå din egen vej og lade det gå sin«, sagde Schäffer formanende til sognefogeden, men det var såmænd ganske overflødigt, for denne skulle ikke nyde mere af at kigge efter spøgeri.

Schäffer var en habil maner, der ikke sjældent måtte rykke ud til spøgelsesredne steder for at skaffe de levende ro. Den drøjeste manedyst skal han ifølge sagnet have taget med herremanden på

Hostrup, Jochum Tolstrup. Da denne nemlig var død, vendte han tilbage til sin gamle gård, hvor han huserede værre end en ulykke. Ikke nok med, at han om natten trampede rundt på hovedbygningen og pustede folk koldt i nakken. Så snart solen var gået ned, stillede han også i laden, hvor han stod og så på hovbønderne med øjne så onde, at han næsten kyste livet af dem.

Da hovbønderne af samme grund ikke lod sig formå til at blive i laden efter solnedgang, hvorfor det især om vinteren kneb med at få tærsket op, var der ikke andet at gøre, end at få fat i Schäffer, der en aftenstund tog opstilling ved det såkaldte røde led, hvor herremanden skulle igennem, når han gik fra kirken til Hostrup.

Da Tolstrup dukkede op, standsede præsten ham og begyndte at tale latin til ham, hvilket skete med en sådan gevalt, at det desorienterede herremandsgespenst overhovedet ikke kunne give svar på tiltale og derfor uden videre vrøvl sank i jorden, hvor der omgående blev drevet en manepæl ned gennem det.

Og man må jo indrømme, at bedriften ikke blev ringere af, at det for det første var sin egen svigerfar, Schäffer manede, samt at han selv havde været død et års tid, da svigerfaderen forlod denne syndige verden. Det har virkelig været en præstemand i særklasse.

Måske var det just på grund af sit ægteskab med Tolstrups datter, Marie Kirstine, at Schäffer havde noget imod herremanden. Hun udstyrede nemlig den arme præst med et anseeligt gevir, eftersom hun muntrede sig ret eftertrykkeligt med flere af præstegårdens karle.

Da Schäffer var død 50 år gammel - mange sagde, at det var af ærgrelse - giftede Marie Kirstine sig med forkarlen på præstegården, Morten Dahlsgaard. Hendes far gav dem en gård, men Morten gik ned og hjem, og tilsidst druknede han sig. Marie Kirstine endte sine dage som tiggerske, så det var alt ialt en traurig historie.

Lem vigs indsejling. Her igennem vil vandet fra Nordsøen og Limfjorden engang blive presset ind, så huse og kirker oversvømmes.

Lunderup 53. (B5 på kortet)

Spøger på grund af kærlighed til fede enge.

Engang var Vardes borgere i en slem økonomisk klemme, fordi der forlangtes en meget stor brandskat af dem, de så sig derfor nødsaget til at låne penge af herremanden, Stephen Nielsen Ehrenfeld på Lunderup (d. 1741). I pant for pengene måtte de sætte nogle enge som lå mellem byen og herregården.

Pengene skulle betales på en bestemt dag inden et nøjere fastsat klokkeslet, og byfolkene, som imidlertid havde fået bedre økonomiske kår, kom i god tid med pengene, men herremanden ville hellere have engene, som var langt mere værd, derfor sendte han sine folk ud for at yppe klammeri med borgerne, og det lykkedes på den måde at sinke dem, så de kom et kvarter for sent. Da de troppede op på gården, nægtede Ehrenfeld at modtage pengene og beholdt i stedet de fede enge.

Sagen skulle dog få helt uforudsete konsekvenser for herremanden, men ganskevist ikke før efter, at han var død, thi nu måtte han hver nat vandre rundt på engene, som han svingagtigt havde tilnarret sig og trække gloende landmålerkæder efter sig.

Lunderup ved Varde er kendt i begyndelsen af 1600årene, hvor den tilhørte familien Krag. Den nuværende hovedbygning er fra 1785 og i en etage over en høj kælder.

Lundø 54. (C2 på kortet)

Parykmanden.

Ved Lundø nær Limfjorden færdes et besynderligt og uhyggeligt væsen, som er kendt under navnet »Parykmanden«, hvilket sikkert kommer af hans yppige hårvækst, som bl.a. tildels skjuler hans ansigt og øjnene.

Samme parykmand er en snavs karl. Han gør folk, der møder ham på natlig sti, vildfarne, så de kan rode rundt til hanegal, før end de finder den rette vej.

Han kan skifte størrelse efter behag, og udføre de særeste kun-

ster. En mand, som ofte drev jagt på de områder, hvor parykmanden slog sine folder, så ham ved flere lejligheder og kom endog en aftenstund til at følges med ham, hvad han nu på ingen måde brød sig om. Han åndede derfor lettet op, da han omsider nåede til en korsvej, for han vidste, at over sådanne kan gespenster og troldtøj ikke komme.

Til vor nimrods held adskilte parykmanden sig på dette punkt ikke fra andre spøgelse, og da manden havde passeret vejkorset mærkede han, at nu gik han alene. Han kunne dog ikke dy sig for at se efter, hvad der vel var blevet af den snurrige gejst, og da blev han var, hvorledes skikkelsen voksede og voksede, så han tilsidst havde ondt ved at få øje på hovedet. Det så mildest talt uhyggeligt ud, og bedre blev det ikke, da gespenstet med ét eksploderede som et helt festfyrværkeri og blev til lutter små gloende nisser, der fi-stede omkring ved korsvejen.

Ingen vil vel nægte, at det var en pompøs afskedssalut, og ikke mindre imponerende var det, at parykmanden atter samlede sig og blev til det langhårede fantasma, som folk på egnen var vant til at se. Det var da også langt fra altid, han var i humør til så burleske løjer, men hans forsvinden var dog ikke mindre opsigtsvækkende af den grund. Folk har svoret på, at raden for deres øjne omdannede sig til noget, der lignede en kæmpemæssig proptrækker, og simpelthen skruede sig selv ned i jorden.

Kedelig var parykmanden på ingen måde, men han havde nogle rædsomt slette manerer. Således brød kvinderne i Lundø sig forhen, hvor skørter endnu var på mode, ikke om at gå alene ud efter mørkets frembrud. Det kunne nemlig meget vel træffe, at der pludselig kom en og kiggede op under skørterne, og det var ingen anden end parykmanden.

Over for kvinder var parykmanden nyfigen. Mænd kunne han ikke fordrage, og hvis de kom ham for nær, risikerede de, at han gjorde sig vældig stor og stod, somom han ville lade sit vand på dem. Den slags kunne man naturligvis på en måde tage sig let, al den stund, at spøgelse intet vand har at lade af. Dog var alle, der havde oplevet sligt, enige om, at det dog var det ledeste, de nogen-tid havde set.

I gamle dage, når fjordfiskerne undertiden lå på strandbredden og sov, blot med bådens sejl over sig, kunne den rædsomme parykmand naturligvis ikke dy sig, men trak ustandselig sejlet af

dem. Den bedste måde at standse ham på var da at affyre en serie drøje eder, thi den slags havde han af en eller anden grund respekt for.

Jægere nød ikke hans bevågenhed, og han drillede dem når og hvor han kunne. En yndet spas var det således at snige sig ind på en jægersmand, der lå på lur efter et stykke vildt, for så, netop som vildtet var ved at være på skudhold, at gribe fat i mandens ben og bøje dem i vejret, så han gav et vræl fra sig og skræmte vildtet væk.

Parykmanden stillede sig altid på vildtets side, hvorfor man dog må have en vis sympati for ham. En af hans afvænningskure for jægere bestod i at lade sig til syne som en hare eller et andet stykke småvildt, der tilsyneladende intetanende dumsede hen lige foran jægeren, der naturligvis omgående gav ild. Men idet han ramte det lille kræ og ventede at se det falde om, tog det i stedet til at vokse for at ende som en ko eller en hest. En sådan oplevelse kunne angiveligt nok få en jægersmand til at lægge bøssen på hylden for resten af livet.

Det gådefulde gespenst blev aldrig manet ned, og det er ikke utænkeligt, at parykmanden stadig går omkring og spøger ved Lundø. Måske er det ham, der har en finger med i spillet, hvis turisterne på campingpladsen ikke kan få deres telte til at blive stående.

...Det kunne nemlig meget vel træffe, at der pludselig kom en og kiggede op under skørterne, og det var ingen anden end parykmanden...

Lønborggaard

55. (A4 på kortet)

Skabe fulde af sølv.

En herremand på Lønborggaard blev for et usædeligt forhold dømt til døden. Da man siden åbnede hans testamente, viste det sig, at alt hvad han ejede skulle tilfalde avlskarlen. Da denne nogen tid senere gennemgik huset, og i den forbindelse undersøgte et par store skabe, der stod i forstuen, fandt han en vældig sølvskat. Man mente, at sølvet måske var kommet til gården med en frue, som stammede fra Ditmarsken. (Nogen historisk støtte for dette sagn haves vist ikke).

Da den gamle hovedbygning i 1837 blev revet ned på foranledning af kammerherre C.F.O. Benzon, stødte man på et vandhus (toilet). Det hed sig, at det i sin tid var blevet tilmuret, fordi en ung pige var myrdet derinde og siden spøjte på stedet.

Lønborggaard har en hvid dame, som om natten vandrer rundt om hovedbygningen og undertiden tager en tur gennem havestuen, hun bærer under armen en barneligkiste. Hun er genfærdet af en pige, der engang tjente på gården og i dølgsmål fødte flere børn, som hun ombragte og begravede rundt omkring. Nogen bekræftelse på, at sagnet måske taler sandt, fik man, da man i slutningen af forrige århundrede fældede et stort æbletræ i haven og under det fandt et barnekranium.

I haven er der også andet pusleri; det hænder, at et ildhjul triller der igennem ved mørkets frembrud.

Lønborggaard havde sin drillenisse, han morede sig med at forlægge folkenes redskaber, så de ikke kunne komme til at arbejde(!) Men røgteren skete der aldrig noget, for han var nissens gode ven. Når han havde kørt møg på møddingen fik Nis nemlig altid lov til at køre med tilbage i den tomme bør.

En af Vestjyllands berømte kloge mænd boede ved Lønborggaard, det var den såkaldte smed Sander (d. 1871). Hans rigtige navn var Alexander Hansen.

Smed Sander var en grumme stærk karl, han kunne tærsk tre

neg af gangen, og hvis en vogn var så tungt lastet, at hestene ikke kunne trække den, var Sander mand for at få den flyttet, om også han skulle stampe, så træskoerne brast.

I det store hele var Sander en skikkelig mand, men man skulle ikke prøve at drille ham, for så kunne det gerne hænde, at man blev så befængt med lus og lopper, at det var forskrækkeligt, og de gik ikke væk igen, før man havde været henne hos Sander og bedt om godt vejr.

Smeden var en tørstig sjæl og var vist sjældent helt sober. Når han havde kureret folk eller deres dyr for en eller anden svaghed, fik han sit honorar udbetalt i kaffepuncher.

Da Sander kom til Lønborggaard, var han en årrække karl, men siden fik herremanden øje på hans færdighed som smed og lavede vistnok et særligt værksted til ham.

Lønborggaard sydvest for Skjern ejedes omkring 1200 af Kronen, hvorefter den gik over til Ribe bispestol. Herpå kom den påny i 1536 tilbage til Kronen og i 1664 i privat eje. I 1770 stod der en bindingsværkshovedbygning, som i 1838-39 erstattedes af den hovedbygning, som kammerherre Chr. Fr. O. Benzon lod opføre, og som endnu står.

Lønne 56. (A4 på kortet)

Den forsvundne by.

Vest for Lønne har der engang ligget en by, der var så stor, at der ved et bryllup kom 40 hestevogne fra den til Lønne kirke. Havet og sandflugten har imidlertid dels ædt dels dækket landet, hvorpå byen lå, og når det rigtigt blæser, kan det ske, at sandet fyger væk, så man ude ved havet kan se gamle agre, husruiner og rester af skov, der ellers dækkes af klitten.

Den nuværende Lønne kirke er fra 1904. Den erstattede da en lille, ret primitivt bygget middelalderkirke. Det hævdes imidlertid, at der før den havde ligget to andre kirker længere ude mod vest, men de måtte opgives, efterhånden som havet åd bort af landet og sandflugten kom.

Man(d)ø 57. (B6 på kortet)

Trollden med det fine øre.

Engang for mange herrens år siden boede der en trolld på Manø. Han havde en ganske usædvanlig god hørelse, og som det nu engang forholder sig med trolde, så kunne han ikke tåle lyden af kirkeklokker. En dag da vinden var i øst, hørte han, at der blev ringet med en klokke helt ovre på Sjælland et sted, og godt gal i hovedet greb han en sten, som han kylede afsted i den retning, hvorfra lyden kom. Den nåede godtnok ikke helt til kirken, inden den ramte jorden, men det skyldtes nok, at det var modvind.

Ved Ribe å i Riber holme ligger der en stor flad sten, der er rund som en møllesten. Den kaldes kværnstenen, og medens den ved højvande er dækket, kan man ved ebbe gå ud til den. Der er udhugget et K i den, hvilket skal betyde kæmpe, og ydermere er der fem huller i den. Denne sten har Manø trollden også kastet, og det var nu for at ramme kirketårnet på domkirken i Ribe, hvorfra klokkerne evig og altid bamlede. Som det fremgår, fulgte heldet ham ejheller denne gang.

På Manø går der også noget spøgeri: Det er to mænd, der kommer travende nede fra stranden og går op til en bestemt gård i byen. Med sig har de et jernbeslået skrin.

Disse mænd skal i fællesskab have ejet et skib og kom iøvrigt fra Sønderho på Fanø. Engang, da de havde været på Sild, havde de mange penge med sig hjem. Det blæste da pludselig voldsomt op, og deres skib strandede ude vest for Manø, hvor det blev knust af bølgerne, og de to druknede. Skrinet med pengene, som de havde søgt at redde i land, blev fundet sammen med de to strandvaskere af en mand fra Manø by. Han var ene på stranden, og derfor besluttede han sig til at få det bedst mulige ud af situationen. Ligene skubbede han uden videre til havs påny, men skrinet beholdt han, og siden blev der velstand i hans gård.

Velstand, men ikke ro. For snart hed det sig, at det spøjte. I et gavlrum, hvor pigen havde sit værelse, kom der om natten noget låddent og lagde sig hen over hende. Hun kunne mærke, at det rørte ved hende, men hun kunne ikke røre ved det. Ligeledes var det ustandselig somom nogen gik rundt inde i det værelse.

Man havde nok sin mistanke om årsagen hertil. Det var utvivlsomt gennem et af gavlvinduerne, finderen af pengeskabet havde lempet det ind i huset, og man så en bekræftelse herpå, da vinduet pludselig blev muret til. Spøgeriet skal det dog ikke have hjulpet på, og pigen måtte de flytte til et andet sted i huset.

Mange så to mænd, som de ikke kendte på øen, komme gående op fra stranden, men hvis nogen hilste på dem, hilste de ikke igen. De virkede imidlertid så livagtige, at det kun gik op for de færreste, at det i virkeligheden var spøgelser, man havde for sig.

Den gamle Niels Thomsen gik hver aften over til strandfogedens gård, hvor han hentede vand, og en aften, hvor han som sædvanlig kom med sin vandspand, mødte han de to. Han syntes, det var for galt, at de ikke kunne vige lidt til siden, når de så, hvordan han, gamle mand, måtte slæbe, og da han tog dem for levende mennesker, gik han simpelthen lige på dem.

Det skulle han imidlertid aldrig have gjort, for de pustede ham i ansigtet, så han blev helt gennemisnet, og i det samme mærkede han, at han blev syg. Han kunne næppe holde fast på vandspanden, og det var med nød og næppe, han fik bakset den hjem. Straks han kom ind, måtte han gå i seng, og han rejste sig aldrig siden.

Sagen med de stjalne penge blev aldrig rigtig opklaret, så derfor spørger det kanhænde på Manø den dag i dag. Alle går høfligt til side for mandfolk, de ikke kender, for man kan aldrig vide, om det blot er et par uskadelige turister, eller om det er de to strandvaskere.

Nissum 58. (A3 på kortet)

Nissum havmand.

I Nissum og Husby ved den jyske vestkyst kan man ikke rigtig blive enige om, hvilken af kirkerne, der har krav på dette sagn, men her tager vi os den frihed at henlægge det til Nissum:

En morgen da folkene fra Nissum kom ned til havstokken for at se, om der var noget drivtømmer at hente, fandt de et mærkeligt væsen, der var skyllet op på bredden. Det mindede noget om en mand, men kropsbygningen var alligevel anderledes, og de nåede

derfor frem til den konklusion, at det sikkert var en havmand. I hvert fald var han død som en sild, så der var ikke andet at gøre, end at få ham i jorden.

På deres vogn kørte de den døde havmand til Nissum kirke, hvor han uden særlige højtideligheder sattes ned i det nordøstre hjørne. Så skulle den sag være i orden, mente de, men det var den ikke. Selvom det ikke blæste noget videre, rejste havet sig og slikkede højt op ad klitrækken og sandet blev ligesom levende og hvirvlede ud over de dyrkede marker, hvor det lagde sig til ro.

Man kom i tanke om, at det nok var havmandens skyld og spurgte en klog kone, hvad man dog blot skulle stille op, for til sidst blev hele enen vel ødelagt.

Hun rådede dem til at grave havmanden op og køre ham ned til havet igen. De åbnede så graven, og da de nåede til bunden, lå havmanden der og suttede på sin storetå. Det fandt de var en svært uhyggelig sag, og de skyndte sig at få lagt ham op på en vogn, som var forspændt med et par røde kvier.

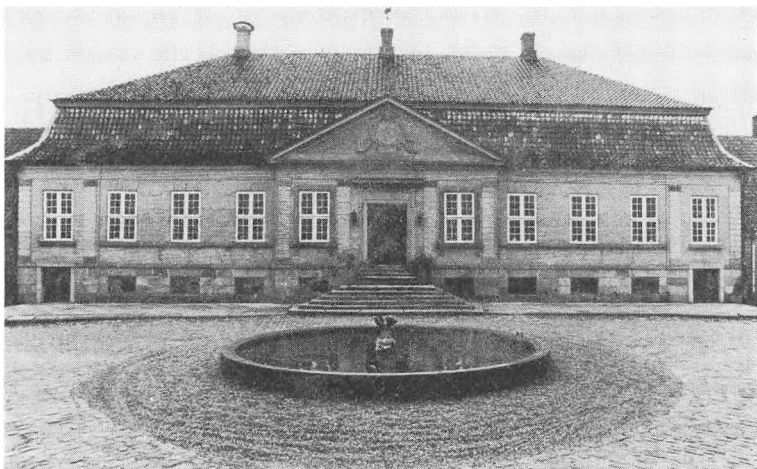
Ikke så snart var havmanden på vognen, før kvierne begyndte at traske afsted med den, lige ud gik de, og de Nissum mænd fulgte efter i behørig afstand. Da man nåede stranden gik kvierne direkte ud i bølgerne, hvor både de, vogn og havmand forsvandt.

Kort efter lagde bølgerne sig, sandet holdt op med at flyve rundt og lave ulykker, og alt var igen ved det gamle i Nissum. Det varede imidlertid mange år, før de atter vovede at begrave nogen strandvasker på kirkegården, for hvem kunne vide, om ikke det var en havmand, så de døde måtte tage til takke med at blive jordet i klitterne.

Nørholm 59. (B4 på kortet)

Teilmann og Harald Blåtands sten.

Det gamle Nørholm lå et stykke fra det nuværende, ude i engene, og man sagde, at det blev flyttet på grund af frygt for stormflod. I årene 1776-80 byggede Andreas Charles de Teilmann (d. 1790) den endnu stående prægtige hovedbygning, hvortil han selv lod brænde sten. Det var et hårdt arbejde at rejse den, men han spæ-

Nørholm. En prægtig herregård, der står på kvadre hugget af en vældig sten, som Harald Blåtand engang baksede med.

de selv, at det nok blev endnu sværere for hans efterkommere at holde den vedlige.

Der blev ikke sparet på kampestenene, da Nørholm byggedes. Hovedhusets sokkel er af kamp, der er trapper af kamp, og ved indkørslen står der steler af granit.

Teilmann havde til formålet ladet flere store kampesten kløve, og blandt dem en, der lå på Bække mark. Det var en vældig blok, der i kløvet stand gav 150 vognlæs materiale.

Denne enorme sten havde angiveligt engang ligget ude ved Vesterhavet, hvor kong Harald Blåtand så den og fik den idé at føre den til Jelling, hvor den skulle anvendes til et eller andet ædelt formål. Måske havde han tænkt sig at lade den udhugge med prægtige motiver og runer.

Almuen var bestemt ikke motiverede for at gå igang med det store flytningsarbejde, men kongen tvang dem, og stenen blev lempet op på en slæde og møjsommeligt trukket og skubbet afsted. Da man imidlertid var nået til Bække mark med Svingelingstenen, som den kaldtes, modtog kongen bud om, at hans søn,

Svend, havde rejst en opstand imod ham. Han gav da ordre til, at arbejdet skulle indstilles, og alle, der havde bakset med stenen i stedet drage i leding. Inden man forlod stenen, skulle kong Harald dog have givet sig tid til at begrave en større skat under den.

Folk på egnen havde en vældig tro til sagnet om kongens skat, og da Teilmann købte stenen af bonden, på hvis mark den lå, måtte han garantere ham, at hvad der fandtes under stenen alene tilhørte ham.

Forventningerne skuffedes dog. Der var ingen skat, og end ikke af den slæde, som stenen havde ligget på, var der den mindste stump tilbage. Nogle var såmænd uforkammede nok til at påstå, at det var fordi hele historien om Svingelingstenen og Harald Blåtand var en skrøne. Måske hører det også til skrønernes verden, at en række store, hugne, ensartede sten, som over broen fra ladegårdsporten og op til hovedfløjen ligger kønt på række, er nogle, som Teilmann har taget fra en kirke i nærheden.

Folk var glade for at arbejde hos Teilmann. Nok var han en bestemt herre og forlangte at få arbejdet gjort ordentligt, men så betalte han til gengæld også godt. Han kunne ikke udstå, at nogen mødte for silde på arbejde - så risikerede de at blive fyret, og det var ikke altid let for de trætte folk at komme rettidigt ud af kanen om morgenen.

En morgen vågnede tømreren således to minutter inden, han skulle være på arbejdspladsen ved gårdens bygning. Han greb øksen med den ene hånd og tøjet med den anden, hvorefter han kun iført underbukser løb til byggepladsen så hastigt, han bare kunne. Heller ikke dér var der tid til en påklædningspause, og kammeraterne berigedes da med den bemærkelsesværdige oplevelse, som det var at iagttage en mand klæde sig på med den ene hånd samtidig med, at han huggede tømmer med den anden.

Der var også nok grund til at være forsigtig hos Teilmann, thi det forlød, at han var dobbeltgænger, så han kunne være hos folkene i marken og hjemme på Nørholm på samme tid.

Teilmann var ugift, men man sagde, at han interesserede sig ikke så lidt for andres koner og piger, og at han havde ret mange efterkommere rundt omkring på egnen. Mellem ham og hans husbestyrerinde skal der ligeledes have bestået et særdeles hjerteligt for-

hold, og i krogene hviskede man om, at de sammen havde fire børn, som husbestyrerinden dog havde aflivet og begravet i haven, hvor man derfor om natten så små blålige lys brænde.

En aften skete der noget besynderligt. Teilmann havde været ude at køre med husbestyrerinden, men netop som de drejede ind gennem porten til gården, blev hun revet ud af vognen. Nogle påstår, at hun døde, andre at hun helt forsvandt, og det var allenfald temmelig vist, at Fanden selv havde været på færde og sørget for hende.

Teilmann fik det ejheller for godt, da han var død. Han gik igen i et bestemt værelse i gården samt ude i haven, hvor man så ham som en hvid skikkelse med udbredte arme. I nogen tid fortsatte spøgeriet, men så fik en ny ejer en præst til at mane gejsten ned i lunden sønden for gården.

En af de Nørholm herrer havde friskud, så han traf altid, hvad han sigtede på. Derfor må han nu jage til evig tid, og i nattens mulm farer han afsted oppe i luften omgivet af sine skræbende sorte køtere.

Nørre Holmgaard 60. (A2 på kortet)

På Nørre Holmgaards gamle hovedbygning, der brændte i 1888, spøjte det en hel del; der hørtes jamren og klagen fra et kammer, hvor en pige havde hængt sig, og hen over loftet raslede det som om nogen kom slæbende med tunge lænker.

En af fruene på gården var dobbeltgængerske; hun kunne spadserere rundt i stuerne samtidig med, at hun lå og sov i sin seng, og en dag, da hendes datter stod og hæftede gardiner op, og moderen var lige ved siden af og hjalp hende, så datteren hende samtidig vandre rundt nede i haven.

Nørre Holmgaard nordvest for Holstebro kendes fra begyndelsen af 1400årene. I 1589 genopførtes hovedbygningen efter en brand. I 1761 bestod den af fire huse med tårn, men de var åbenbart brøstfældige og blev nedrevet. I 1888 genopførtes hovedbygning og avlsgård efter en brand.

Nørre Vosborg

61. (A3 på kortet)

Farvefoto overfor side 81 og 96.

»Mester, mester, tårnet hælder!«

Engang var Fanden ude for at så herregårde. Han havde dem i en sæk og strøede dem med rund hånd landet over, men da han nåede Sydfyn, gik der hul på sækken, og en mængde gårde trillede ud. Det lykkedes ham kun at redde et par stykker til hele Vestjylland, og Nørre Vosborg var en af dem.

I dag ligger gården på randen af det faste land skærmet bag vældige volde, men forhen havde borgen plads ude på de side engdrag ved Nissum fjord, hvor ridder Niels Bugge til Hald i midten af 1300tallet byggede Gammel Vosborg.

Borgen skulle være et fast værn mod angreb i ufredstider, og ridderen havde entret med en af Europas fermeste bygmestre - vistnok en englænder - om opførelsen. Et vældigt kærnetårn blev kronen på værket, og da det var vel rejst, fik bygmesteren sin betaling og red af gårde.

Bugge ville dog være sikker på, at det nu også var forsvarligt arbejde, der var udført. Han befalede en af sine svende at ride efter bygmesteren og råbe: »Mester, mester, tårnet hælder«, og hvis denne vendte sig for at se, om det var sandt, skulle han straks hugges ned.

Svenden gjorde som beordret, men bygmesteren vendte sig ikke, han svarede blot: »Ikke hælder tårnet, thi trofast har jeg bygget det, men sig Din herre, at engang skal der komme en mand fra vest indsvøbt i en blå kappe, og han får vel tårnet til at hælde«. Med disse ord mente bygmesteren, at Vesterhavet engang ville bryde ind og lægge borgen øde. Det skete også. Under en stormflod i 1532 blev alle de lave enge ved fjorden oversvømmede, og det viste sig nødvendigt at flytte Vosborg til den nuværende plads.

Da Niels Bugge havde ofret vældige summer på selve bygningsværket, fandt han, at nu var tiden inde til at tage reb i sejlene og spare. Derfor afviste han en urtegårdsmand, som tilbød at anlægge en have ved borgen. Gartneren lovede imidlertid, at han, hvis han blev ansat, ville så tre slags sæd, som skulle trives, så længe, verden står, og så mente Bugge alligevel ikke, han kunne forsvare at lade ham gå. Urtegårdsmanden såede kommen, hvidløg og en slags små, røde nelliker, og de trives ganske rigtigt endnu på Vos-

Et sted i den høje vold omkring Nørre Vosborg ligger en gartner, som herremanden myrdede, begravet.

borg enge. Når de forsvinder det ene sted, dukker de op et andet.

Østfløjen af Vosborgs nuværende hovedbygning menes opført af Knud Gyldenstjerne omkring midten af 1500tallet, og han skal, siges det urigtigt, tildels have bygget huset af materialer, som han skaffede sig ved at nedbryde Skærum kirke.

Bønderne var alt andet end ivrige efter at komme igang med kirkens nedrivning. Først da ladefogeden med en drøj ed sparkede en sten ud af muren, begyndte de, og nu gik arbejdet rask fra hånden.

Umiddelbart efter blev fogeden grebet af en voldsom depres-

sion. Han gik hjem i laden og hængte sig. At han ikke efter dette kunne komme i kristen jord, var indlysende, og for at finde et passende begravelsessted til ham, spændte man to stude for en sluffe, lagde liget derpå og lod dem trække det hvorhen de ville. De standsede i nærheden af en gård, der hed Korsveje hus, men netop som folk kom til og ville kaste graven, åbnede jorden sig og opslugte den ugudelige ladefoged.

På stedet hvor han sank, ser man ved nattetid lys brænde, og det er ikke godt at gå alene dér forbi.

På kirketomten stod der længe en stor altersten, og på den sås om aftenen en lille, sort hund, som vel var en slags vogterånd.

En aften mange år efter var der gilde på en af egnens gårde, og i festen deltog en korporal, der havde været med i svenskekrigen, og hans datter. Korporalen var en storskrydende herre, og da han hørte om den lille hund på alterstenen, svor han på, at den skulle han snart flytte. Sammen med datteren gik han ud til Skjærum kirkeplads, hvor hunden ganske rigtigt sad. Han sparkede til den, men den rørte sig ikke. Så greb han fat i den og ville løfte den, men nu skete der noget mærkeligt. Hunden begyndte at vokse; dens krop blev længere og længere og som en slange snoede den sig om korporalen for at kvæle ham. Da krigskarlen blev klar over, at hunden ville ham til livs, bønfuldt han ynkeligt Gud om hjælp, men intet skete, og hunden klemte ham, så han sluttelig tabte mælet.

Men nu faldt datteren på knæ. Hun bad inderligt om, at faderen måtte blive frelst, og ved hendes forbøn begyndte hunden atter at skrumpes, så den tilsidst havde sin sædvanlige størrelse. Sammen med datteren flygtede korporalen i hast fra stedet, men hun fik dagen efter en ny kjole som tak, og hendes far blev en gudsfrygtig, mindre pralende person.

Siden flyttedes alterstenen til Nørre Vosborg, hvor den sikkert endnu ligger, man véd blot ikke hvor.

Men tilbage til Knud Gyldenstjerne, som jo ifølge overleveringen skulle være den egentlige årsag til al elendigheden. Med hans saligheds sag stod det kun slet til, og da han var død (1568), begyndte han at spøge på Vosborg, så ingen turde være der efter mørkets frembrud. Der blev bygget et hus ude i marken, og når solen gik ned, udvandrede alle gårdens folk dertil, medens Gyldenstjerne huserede på sin gamle gård.

Tilslidst blev herskabet ked af al dette spøgeri og udsatte en pris til den, der kunne mane poltergejsten væk. Et par præster i det sydøstlige Jylland lod sig friste og begav sig på vej sammen med en fattig student, der også nok havde lyst til at tjene den udlovede dusør.

De tre ankom til Vosborg, netop som folkene var ved at forlade stedet for natten. De satte sig op i riddersalen, og medens præsterne tændte et lys hver, som de satte på bordet, anbragte studenten sit tændte lys over døren. Derefter snittede han tre træpløkke, som han til præsternes undren satte fast i en sprække i bordpladen.

En stund sad de og passiarede, men pludselig sprang den ene pløk ud af sprækken i bordet. »Nu står Gyldenstjerne op af sin grav«, forkyndte studenten. En stund efter sprang den anden også, og studenten oplyste, at spøgelse var nået til vindebroen over voldgraven. I samme øjeblik den tredje pløk sprang af bordet, gik døren til riddersalen op, og Gyldenstjerne trådte ind.

Præsternes lys blev straks pustet ud, og da de nu ikke kunne se at læse i de medbragte bøger, fik spøgelse dem helt i sin magt. Men nu trådte studenten til. Hans lys kunne ånden ikke slukke, fordi den var gået under det.

Så begyndte studenten at læse og mane, han bandt Gyldenstjerne med en tråd og trak ham ud norden for gården i et morads, hvor han nedmanede ham så eftertrykkeligt, at han ikke siden har vist sig.

De to præster måtte slukørede rejse hjem med tomme lommer, men studenten blev en holden mand.

Fra 1687-97 ejedes Nørre Vosborg af generalmajor Herman Frans v. Schwanewede, som sagnmæssigt i høj grad har gjort sig bemærket. Han var ikke så lidt af en troldmand, og under den skånske krig skal han have vundet et slag mod en overlegen fjendtlig styrke ved at supplere sine egne folk med soldater, som han fremkoglede af siv. Det er dog ikke så meget generalens krigsmeriter, som hans godsejer-tilværelse, vi her skal koncentrere os om.

Medens han sad på Vosborg, skete det engang i høstens tid, at det satte ind med en orkanlignende storm. Sandet piskede over markerne og var ved at slå alle kærnerne af det fuldmodne korn. Schwanewede ville sætte sine bønder til at høste kornet ind, men

Nørre Vosborg med broen, hvor ingen lænkehund kan stå bundet.

hans hustru, Christence Dyré (d. 1705) gik i forbøn for dem og bad ham give dem lov til først at bjærge kornet fra deres egne marker, fordi han trods alt bedre kunne bære et tab end de.

Modstræbende gik generalen ind på forslaget, men han ville trods alt nødig miste kornet, og derfor tyede han påny til trolddom. Han fremtryllede en vældig skare høstfolk, og på et par timer var der høstet op på markerne og kornet bragt i hus. Derefter forsvandt de mystiske høstarbejdere lige så brat, som de var kommet.

Et af Schwanewedes hof-udtryk var: »Slå ham ihjel, den kælt-ring«, og det skaffede ham ved en bestemt lejlighed en kedelig sag

på halsen. En af hans folk kom og meldte, at Husby-præstens karl var ifærd med at pløje jord fra Vosborg over til præstens ager.

»Slå ham ihjel, den kæltring«, brølede generalen og slog i bordet. Selvfølgelig mente han det ikke, men den enfoldige bonde tog ordene bogstavelige og gjorde det af med præstens karl.

Sagerne stod ikke godt for generalen, der hæftede for sine folks forseelser, men alligevel førte han den proces, som præsten anlagde, op til højeste instans. Kongen, Christian V., mødte personligt op, da sagen skulle behandles, og da han nok mærkede, at dommen ville gå Schwanewede imod, råbte han til juryen: »Stæk mig ikke svanens vinger, at den ej længere kan flyve«.

Disse kongeorde fik dommerne til at besinde sig; de frikendte pure generalen, medens præsten i stedet dømtes til at miste kald og krave. Generalen kunne efter eget tykke sætte ham fra bestillingen.

En dag stillede Husby-præsten da på Vosborg for at dommen kunne blive eksekveret, men han blev glædeligt overrasket. Generalen rakte ham i stedet hånden og sagde, at det var langt fra ham at berøve en så værdifuld sjælehyrde sit kald. Præsten gik hjem, lykkelig og forvirret, men da han skulle tage afsked med generalen, kunne han alligevel ikke dy sig: »Og så var det dog mig, der havde ret«, sagde han. »Det var det«, nikkede generalen, »men se, jeg havde mest ret«. Fra nu af var de to perlevenner og holdt sammen i tykt og tyndt.

Da Schwanewede var fyldt 60, så han en dag, at en svane med hængende vinger kredsede over Vosborg for tilsidst at lande på gårdspladsen. »Nu er min søn, Christian, faldet i krigen,« udbød han, »og snart skal jeg følge efter«.

Det viste sig, at generalen havde tydet varslet rigtigt, og da han lå på dødslejet lod han Husby-præsten kalde. Han tog det løfte af ham, at han skulle holde sig rede og komme til Vosborg, hvis der blev sendt bud efter ham.

Så udåndede Schwanewede, og hans lig blev hensat i gårdens kapel, indtil bisættelsen i Ulfborg kirke skulle finde sted. En aften i mørkningen kom Schwanewedes datter ind i kapellet, og da rejste den døde sig af kisten. Han bad om, at hans ven, præsten, straks blev hentet.

Præsten holdt sit løfte. Iført kjole og krave gik han alene ind i kapellet, og gårdens folk hørte en forfærdelig larm derinde fra.

Det kulminerede med et brag, som fik hele huset til at ryste. Så blev der stille.

Lidt efter trådte præsten ud. Han var gennemblødt af sved, men han svor på, at generalen aldrig ville komme til at spøge, og at hans sjæl var frelst.

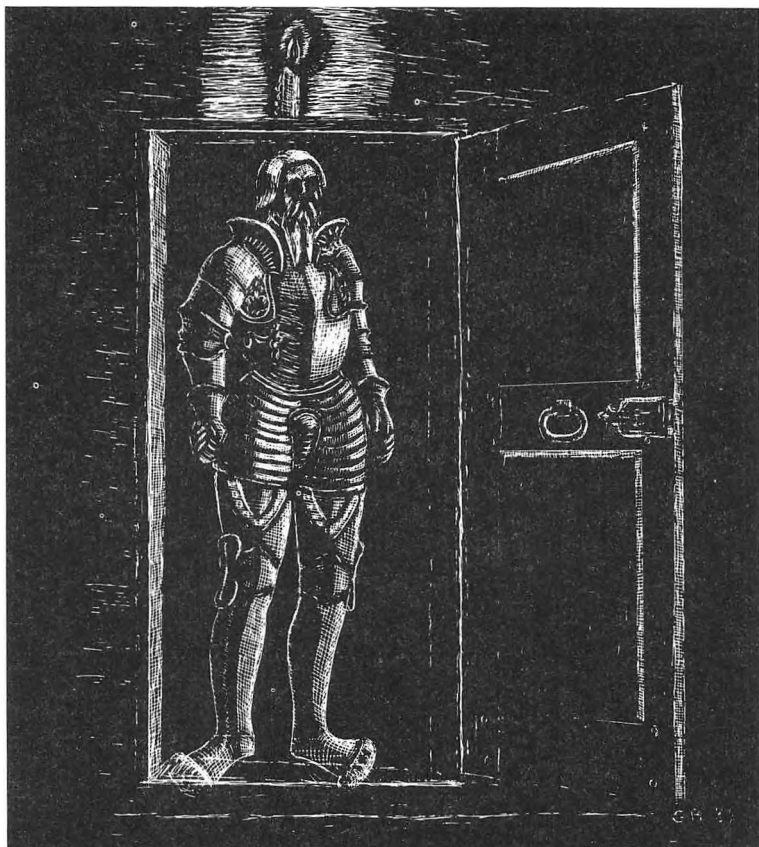
Henrik Johan de Leth ejede Vosborg fra 1746 til sin død 1754, og om ham er der lidet eller intet godt at sige udover, at han var en dygtig landmand. Bønderne udsugede og mishandlede han og ifølge sagnet skal han i to tilfælde have gjort sig skyldig i mord.

En af hans mest bestialske handlinger bestod i, at han piskede en stakkels tjenestedreng fra Kyttrup til døde. Årsagen var, at en af sølvskeerne på gården var forsvundet, og Leth mistænkte drengen for at have taget den. Skeen blev dog snart fundet i grisetønden, og drengens uskyld var dermed bevist. Nu havde Leth imidlertid sat sig i hovedet, at knøsen skulle straffes, og derfor lod han ham binde til et langt tov. På en plads foran gården stod ladefogeden og holdt i tovet, medens Leth drev drengen til at løbe rundt og rundt, alt imedens han lod slagene fra en pisk hagle ned over ham. Omsider styrtede knøsen, og han var da så medtaget, at han om natten udåndede.

Nu gjaldt det for Leth og ladefogeden om at udslette sporene efter forbrydelsen. Liget forsvandt pludselig, og sagen blev dysset ned. Men i midten af forrige århundrede fandt man under et restaureringsarbejde i Ulfborg kirke et drengeskelet over hvælvingerne i Gyldenstiernernes kapel. Benraden lå endnu i en hvid vadmelскоfte med læderknapper, og alle var enige om, at det var drengen, Leth havde slået ihjel, der her blev fundet.

Også en urtegårdsmand, myrdede Leth af en eller anden grund, og det sagdes, at han gravede liget ned et sted på volden. En af den grusomme godsejers største fornøjelser var at mishandle dyr. Han lod hunde indfange, klippede ørerne og poterne af dem og lod dem slæbe sig rundt til de forblødte.

Omsider døde Leth; han slæbtes ihjel efter en hest, da han faldt af, men hang fast i den ene stigbøjle. Han fandt ingen ro i graven. Nat efter nat måtte han vende tilbage til Nørre Vosborg, hvor han havde begået så mange ugerninger. Han kom kørende i karet over broen og durk igennem østfløjen, hvor der i hans dage var port. Undertiden kunne man se ham og ladefogeden haste afsted mod Ulfborg kirke bærende på en byrde. Det var tjenestedrengen, de

...I samme øjeblik den tredje pløk sprang af bordet, gik døren til riddersalen op, og Gyldenstjerne trådte ind...

igen måtte bringe til skjulet over kapellet. Til andre tider så man Leth tumle rundt med en skikkelse på volden. Han søgte at stoppe den ned i et hul under et gammelt træ. Det var urtegårdsmanden, som skulle skaffes af vejen.

Det var ikke muligt at holde lænkehund på Vosborg, thi når Leth kom anstigende i kareten, stak han hånden ud og lempede dyret ud over broen, hvor man næste morgen fandt det hængt i halsbåndet.

Leths kone overlevede ham. Hun var en god, blid kvinde, og

hende generede hans genfærd på det forfærdeligste. Kun i een stue kunne hun være i fred, kom hun udenfor den efter mørkets frembrud, udsatte hendes grusomme gemal hende for korporlig overløst.

En skønne dag var bægeret fuldt. En manestærk præst tilkaldtes, og det lykkedes ham at sætte Leth ned under broen over voldgraven.

Mærkeligt nok er også Leths kone endt som genfærd på Nørre Vosborg, men da hun er af den stiltfærdige slags, har man aldrig gjort noget for at skaffe sig af med hende. Måske skyldes spøgeriet, at hun var så flittig, at hun også spandt på helligdage, eller også var det fordi hun kom for skade at vanhellige Vosborgs kapel.

En gang imellem blev der holdt gudstjeneste i kapellet, så mødte provst Lassen op og prædikede, og en skønne dag lod han fruene vide, at han netop havde tænkt sig at prædike i kapellet efterfølgende søndag.

Det var mildest talt ikke så godt. Fruen havde nemlig taget kapellet i anvendelse som hønsehus, og på stolestaderne lå skruk-høns på æg. Det lykkedes dog i hast at få udslettet sporene, og alt tydede til at forløbe værdigt og smukt.

Men fruene havde glemt en kalkunsk hane, som lå og rugede på æg under prædikestolen. (Man giver hanen en snaps brændevin og lægger den på æggene. Så rejser den sig ikke, før kyllingerne kommer). Hanen forholdt sig rolig under hele provstens opbyggelige prædiken, men da han derpå begyndte at messe, blev det kalkunen for meget. Højrød i hovedet og højt pludrende trådte den frem fra sit skjul og tog kampen op mod konkurrenten.

Provsten blev rasende. Uden et ord forlod han prædikestolen og blev siden fritaget for at prædike i »Vosborrig hønsehus«.

Ofrene for Leths dyremishandlinger går også igen, og man kan møde de frygteligt tilredte hunde på gårdspladsen eller på broen. Peter Primdahl Petersen, der var bestyrer på Vosborg, beretter herom:

»Jeg havde en aften været oppe på hovedbygningen for at se, om alt stod godt til. På hjemvejen mødte jeg på broen en stor hund, der kom gående imod mig. Jeg troede, det var min egen skotske hyrdehund og kaldte på den, men den reagerede ikke. Da den kom nærmere, opdagede jeg, at den manglede poter og øren og blødt stærkt. Endnu var det ikke gået op for mig, at det var en

af Leth's hunde, og jeg skyndte mig hen for at hjælpe den, men pludselig forsvandt den uden at efterlade spor«.

Nørre Vosborg er uden sammenligning Danmarks bedste nissegård. Småfyrene er altid blevet godt behandlet her, og har derfor gjort folkene mange tjenester. Da et kalvehus ude på marken således en vinter var føjet inde, så man ikke kunne komme til det i over en uge, ventede man naturligvis at finde alle kalvene døde, da man omsider fik gravet sig frem. Til sin overraskelse fandt man imidlertid alt pænt og rent og kalvene levende i bedste velgående med hø i krybberne og frisk vand i trugene. Det havde nisserne klaret i menneskenes fravær.

Også om den sympatiske familie Tang, hvis efterkommere endnu ejer Nørre Vosborg, fortælles der nogle sagn. Vi skal helt tilbage til generalmajor v. Schwanewedes tid, hvor der på Meldgaard, som var fæstegård under Nørre Vosborg, boede en ung, dygtig bonde, som hed Peder Simonsen, og hvis kvikke og venlige kone hed Maren. De havde ikke gården for sig selv, Marens bror boede i den ene ende af stuehuset og de i den anden, og han var lige så stridig og usympatisk som de andre to var tiltalende. Han forfulgte Peder og Maren med alle tænkelige nederdrægtigheder, og da hun en dag kom fra kirke i sin bedste søndagsstads, skubbede han hende uden videre ud i møddingspølen, så det prægtige tøj helt spoleredes.

Ikke længe efter fik Peder og Maren besøg af tre af generalmajorens ryttere, som var indkvarterede på egnen. De var ikke ganske ædru og opførte sig noget voldsomt, hvad Peder fredeligt fandt sig i. Da de imidlertid også begyndte at gøre grove tilnærmelser overfor hans kone, blev Peder gal i hovedet, og eftersom han var stærk som en okse, ekspederede han uden videre de tre drabanter ud af huset og hen i møddingspølen, som Maren kort forinden havde måttet gæste. Der sølede han dem ordentligt rundt og jog dem så afsted med trusler om en endnu mere håndfast behandling, hvis de nogensinde nærmede sig huset igen.

Nu var generalmajoren meget øm over sine ryttere, og Peder var alt andet end stolt ved situationen, for han vidste kun alt for godt, at der forestod alvorlige ubehageligheder med herremanden. Maren lovede imidlertid at ordne paragrafferne, og næste dag troppede hun op på Nørre Vosborg og fik foretræde hos Schwanewede. Hun forklarede ham, hvad der var sket, og hun talte sin sag

så godt, at han tilsidst måtte indrømme, at de tre kun havde fået, hvad de havde godt af.

Generalmajoren fik ligefrem sympati for den søde kone, og da hun mærkede det, bad hun ham om, at hun og Peder måtte få en anden gård i fæste, så de kunne blive fri for hendes infame bror. Det lovede Schwanewede at sørge for, og snart efter kunne parret rykke ind på gården Nørtang, som hørte til godsets bedste.

Imidlertid kom det ikke til at gå de to særlig godt i begyndelsen, for der hørte penge til driften, og dem havde de ingen af. Tilsidst var de nær ved at opgive og forlade stedet.

En aften stod Maren i bryggerset og arbejdede. Hun spekulerede på den dårlige økonomi og var derfor i alt andet end godt humør. Da bankede det på døren, og en underlig lille, skrutrygget kone kom ind. Hun bad Maren om at låne et brød, da hun intet havde at leve af.

Nok var Maren fattig, men hun sultede ikke, og hun fik ondt af den lille forhutlede kvinde. Derfor fandt hun sit største og bedste brød frem, gav hende det og sagde, at hun ikke skulle levere det tilbage, for det var en gave.

Den lille stod et øjeblik og betragtede Maren, så sagde hun: »Det brød skal komme dig og dine efterkommere til gode i fjerde og femte led!«

Maren måbede over dette grandiose løfte og spurgte helt forundret: »Hvem er dog du, som kan love mig så meget, jeg synes slet ikke jeg kender dig?«

»Det er da sært«, svarede den gamle, »jeg har ellers været din nabo i de år, du har boet her på gården. Jeg er bjergmandens kone fra den store sorte høj øst for jer!«

Med disse ord forsvandt den lille kvinde brat for Marens øjne, og hun så hende aldrig mere, men fra den dag gik alt godt på Nørtang, og Peder tog navnet Tang i stedet for Simonsen.

Et par slægtled senere træffer vi på gården en bette knægt ved navn Peder Tang. Hans opgave var at vogte kvæget for sin far, Laurids Tang, og når han gik ude i engene, kunne han se op til Nørre Vosborg bag dens høje volde. Han tænkte så på, at det dog måtte være skønt at eje en sådan herregård.

En dag, da han drev studene hjem, traf han på gårdspladsen en gammel kone fra Østjylland. Hun handlede med æbler, og gårdens folk købte nogle af de dengang ret sjældne frugter af hende.

Nørre Vosborgs alvsgård. Her måtte en tjenestedreng løbe rundt og rundt i et tøj medens herremanden piskede ham til døde for noget, han vidste, at drengen ikke havde gjort.

Denne kone havde ord for at være synsk, og da Peder løb hen mod hende og bad: »Mor, mor, giv mig et æble!« svarede hun: »Du stygge dreng, vil du have et æble til gave af mig fattige kone, du som bærer et guldæble i din egen hånd?«

Det forstod lille Peder ikke en smule af, og hvorvidt han alligevel fik et mere almindeligt æble at spise, melder historien intet om, men sikkert er det, at han havde lykken i sin hånd. Han blev en stor købmand, og i 1786 købte han sammen med sin bror Nørre Vosborg, som han tre år senere blev eneejer af.

Tang-sagnene er alle lyse og venlige, og et af dem er direkte muntert. Det omhandler Andreas Evald Meinert Tang's etatsrådstitel:

I 1825 var han blevet eneejer af Nørre Vosborg, og han gennemførte visse moderniseringer af hovedbygningen, bl.a. blev der ind-

rettet et endnu bevaret privet - et gammeldags das - med plads til to personer, som måtte sidde side om side.

Engang havde man besøg af kongen, Frederik VII, der som bekendt kunne være en særdeles lun og slagfærdig mand. Han blev naturligvis beværtet på bedste måde af godsejer Tang, og efter en opulent middag med flere retter mad og diverse vine følte kongen sig opstemt og vel til mode, samtidig med at han dog måtte erkende tilstedeværelsen af et vist indre pres.

Dette indviede han Tang i, og da denne befandt sig i en tilsvarende situation, var det for så vidt kun naturligt, at d'herrer gjorde hinanden følgeskab hen på det nye privet, hvor begge tog plads.

Pludselig vender kongen hovedet og ser vist på Tang: »Hør godsejer, detteher går sandelig ikke an! Din konge kan ikke sidde på retirade med en mand uden for rangen!«

»Sandt nok, deres Majestæt.« stønnede Tang, der just var igang med at afvikle sin del af forretningerne, og derfor dårligt kunne fjerne sig i en hast for at overlade kastellet til landsfaderen alene. »Hvad skal vi dog gøre ved det?«

»Fat mod, min ven, det ordner sig«, gryntede kongen, »jeg udnævner dig hermed til etatsråd, så kan du godt blive siddende!«

Om Vosborgene fortælles iøvrigt, at hver nytårsnat rejser det gamle Vosborg sig et kort nu i midnatsstunden. I al dets pragt og herlighed knejser det over de side Nissum enge, og midt på gårdspladsen sidder ridder Niels Bugge på en snehvid ganger.

På samme gammel Vosborg boede der engang en meget ond frue, som alle på egnen hadede. En nat kørte kusken hende ud i en sump ved siden af vejen, hvor hun omkom. Denne sump, som skal være bundløs, kendes endnu og kaldes karethullet, og i tågede efterårsnætter har vandrere på engene hørt, hvordan kareten med hende kommer rumlende hen ad vejen. Kusken slår knald med pisken, og pludselig lyder der en voldsom larm og et skrig, hvorefter alt bliver stille. Det er vognen med fruen, der forsvinder i karethullet.

Nørre Vosborg nord for Ulfborg i Vestjylland kendes i 1300årene, hvor den bl.a. ejedes af ridder Niels Bugge. Han byggede en firefløjet borg vest for den nuværende, den havde tårn og kaldtes

Oseborg. I 1532 ødelagdes den af stormflod, og borgen flyttedes til den nuværende plads skærmet bag meget høje volde.

I 1550 deles besiddelsen i Nørre Vosborg og Sønder Vosborg. Samme år opføres den nuværende hovedfløj på Nørre Vosborg. I 1642 kommer nordfløjen af bindingsværk til. Vestfløjen opføres i 1770 på ældre fundamenter, og i 1839 ombygges sydfløjen i grundmur. 1868 forlænges den, og der sættes udsigtstårn - kiggenborg - af træ over østfløjen. Det fjernes igen under en restaurering i 1954-60, og i den nyeste tid har det gamle anlæg undergået nye store restaureringer.

Oddum 62. (B4 på kortet)

Den synske præst.

Synske folk har altid gjort krav på deres medmenneskers opmærksomhed. Der er noget fascinerende over personer, hvis sansningsområde strækker sig ud over almindeligt udrustede individers.

Pastor Bertel Agerholm i Oddum, som døde 1754, var i udpræget grad synsk, og hans specielle evner vakte en del opsigt blandt samtidens mennesker. Der findes endda en indberetning om ham. Den er skrevet af en af hans kolleger, pastor Hans Jørgen Lemwig i Hemmed. Beretningen gengives her i nogenlunde det originale sprogbrug, og den er i sandhed ejendommelig:

»En kort og sandfærdig Beretning om Sognepræstens for Oddum Menighed i Riiber Stift, Hr. Berthel Agerholms, Syner af Spøgelser og deraf giorte Slutninger til paafølgende Dødsfald, forsaavidt Manden ved en og anden Leylighed selv har udladt sig herom.

Hr. Berthel Agerholm, Sognepræst for Oddum Menighed i Nørre Herred i Riiber Stift skal fra sit Alders 12. Aar have havt adskillige Syner og set mange Slags Spøgelser. Dette er en Sandhed, som er bekjendt for alle dem, der kiender noget til ham, og, som erfares, tilstaar hand det selv, naar mand spørger ham, om det saaledes forholder sig. Førend jeg blev kaldet til Præst i samme Nørre Herred, hørte jeg tale om hans Syner, og da jeg først i Aaret 1747 blev kaldet til Hemmed og Wium Menigheder, begiæ-

rede nogle lærde, brave og anseelige Mænd i Kiøbenhavn af mig, at jeg ville informere mig noget om hans Syner og indberette dem derom hans egne Ord, siden de havde hørt om ham, at han skulde være en alvorlig og sanddru Mand.

Jeg talede med ham første Gang in Majo 1747 ved Skiftet efter min Formand her i Præstegaarden, hvor hand indfandt sig som Assessor i Stervboen (dødsboet efter Niels Jensen Bloch), og erfarede jeg af hans Forhold, at hand var en stille, lidet talende, alvorlig og sanddru gammel Mand. Og for at faae noget vist og tilforladeligt af viide om hans Syner besøgte jeg ham nogle Gange derefter og søgte Leylighed at tale med ham selv derom og ventilere denne Materie, da hand altid kom mig for som en fornuftig og sanddru Mand, og paa Anmodning fortalte og berettede han mig følgende:

At medens hand var Hører i Ringkiøbing latinske Skole, havde hand mødt Gespenster der paa Gaden og kiendte paa Ansigtet og Gangen, hvem de afbildede. Hand havde set ofte om Aftenen Spectra paa Marken der, ja endog nogle gange uforvarendes følet paa dem. All som tiest saae hand deres Gestalt og Gienfærd, men des de endnu vare levende og karske, hvoraf hand altid sluttede, at deres Levetiid i denne Verden blev ey lang. Disse Tanker vidste hand ikke at have slaget ham Feyl nogen Tiid; at, naar hand havde seet saadant Syn, Dødsfald jo gik for sig, undtagen eengang, efterat han var bleven Præst i Oddum (1724), da han saae Varsel for en af hans Sogne-Mænd, ongefær 10 Aar før Manden døde.

Videre berettede hand, at naar et Menneskes Gestalt eller Gienfærd presenterede sig for ham, kunde hand endog i største Mørke livagtig kiende det Menneskes Ansigt, som det afbildede. Hand fremførte blandt andet herpaa et mærkeligt Exempel. Den Tiid hans Fader var Præst og han Hører i Ringkiøbing, besøgte hand en Aften en af sine Paarørende, men da hand derfra gik Hiem, mødte han 2de Gespenster i hviidet Linnet med Floer om Hovedet. Disse, da hand nøje havde betragtet dem, kiendte hand af deres Ansigter og Gang, at de lignede 2de Koner der i Byen. Gespensterne ilede til Kirkegaarden, og Hr. Agerholms Wey til hans Logemente faldt over Kirkegaarden. Hand gik over Kirke-Rysten, men de derimod gik igiennem den lukte Kirke Port og søgte deres Graver; inden eet Fierding-Aars Forløb døde disse tvende Koner.

I Skole-Vindvet saa han tidt om Aftenen, at Spectra søgte deres

Graver. Videre udlod han sig med, at hand kunde slutte sig til enten det Menneske, hvis Gespenst hand saae, skulde døe snart eller efter lang Tiid; thi dersom deres Gestalt præsenterede sig tidlig om Aftenen, døde de snart; saaes de sildig, kunde det vare længe, inden de døde; dog gik der aldrig over et Aar.

Ellers er det besynderligt, at saadant lod sig ey alle Tider og paa een og samme Maade see. Da hand var i Ringkiøbing, saae han tiest Gestalter, siden hand kom derfra og blev Præst ey saa ofte, men nu seer imellemstunder et Lys at gaae fra det Huus, hvorfra Liget vil komme, som gaar over Marken til Kirkegaarden, men da kan hand ey viide Personen, som skal døe, undtagen ved Gisning.

Hr. Agerholm har ellers ofte sagt til min Naboe, Hr. Johan Helsted, Præst i Lønborg, og andre særdeles Bekiendtere: »Inden den og den Tiid vil der komme et Lig fra den og den Gaard«, hvilket og rigtig efter deres Beretning har tildraget sig. Hr. Helsted har fortalt mig det selv og sagt, at saa ofte Hr. Agerholm havde fortalt det, havde det aldrig slaget Feyl, hvilket ogsaa Hr. Agerholm vedstod, da jeg spurgte ham derom. Mand skulde tænke, at Manden maatte vorde frygtagtig ved saadanne Syner, men det kunde hand ikke sige, siden hand var bleven vant til at see sligt; hand tilstod ellers, at hand i Førstningen, da hand var ung, var noget bange, især naar det hændte sig, at Spectra eller en heel Liig-Skare fulgte bag efter ham paa Ringkiøbings Gader, som ofte skeede, men naar saadant gik for ved ham, frygtede hand intet.

Hand fortalte tillige om andre, som kunde see saadanne Syner, hvilke bleve meget altererede derved; blandt andet fortalte hand følgende: At der var et fem Aars Pigebarn i Ringkiøbing i hans Tiid, medens hand der var Hører, som kunde see slige Syner, men var meget bange derved, skreeg og raabte højt; Barnets Navn var Anna Maria Boesen, hun saae Spectra endog ved højlys Dag. En Gang saae hun tre fornemme Koners Gestalter, nemlig en Borgmester-Kones ved Navn Barne Bang, Raadmand Andersens Kone og en Kiøbmands Kones, navnlig Mette Jeps-Datter, og det om høj Middag gaae i hviide Klæder til Kirken. Dette Syn blev bekiendt for mange der i Byen, og samme Koner vare den Tiid friske og vel, men kort Tiid derefter bleve de alle 3 syge og døde i een og den samme Uge. Der skal endnu være i Ringkiøbing de, der kand bekræfte denne Sags Vished.

Her kand jeg ey forbigaa at fortælle et mærkeligt Syn, som

hand berettede mig, at samme Barn skal have havt, hvilket hand selv endog undrede meget over, og blev samme Syn bekiendt for mange, førend det tildrog sig og virkelig passerede.

Dette Barn saae om Middagen, da Forældrene vare tilstede i Stuen, en liden Liig-Kiste staae midt paa Gulvet, som var ganske sort. Barnet, da hun seer dette, begyndte at raabe og sige til sin Moder: »Se, Mama! Hvilken liden sort Liig-Kiste, der staar midt paa Gulvet«. Moderen svarede, at det var Sludder og skiendte paa Barnet sigende: »Meener Du, om een af dine Sødskende døde, at den skulde komme bort i en sort Kiste?« Barnets Tale blev da holden for daarlig og barnagtig, men hvad skeer? Kort derefter bliver hendes lille Broder syg og dør, hvorpaa der blev giort en proper beslagen Eege-Kiste til Barnets Lig, som det blev lagt i, men da Dagen og Tiiden kom, at Liget skulde bæres bort til Graven, kom Byfogeden i Ringkiøbing Kl. 11½ slet med 2. Mand og gjorde Forbud, at Liig-Kisten ey maatte saaledes komme ud af Huuset, siden det var imod den Kongelige derom udgangne Forordning, og dersom de ey strax forandrede det, kom de i Straf efter Høystbemeldte Forordning, hvorudover de maatte i Hast sværte Kisten, hvorved Barnets Syn blev fuldkommen opfyldt.

Men at komme til Hr. Agerholms Syner igien, da fortalte hand fremdeles, at da hand var Hører i Ringkiøbings Skole, saae hand en Aften Klokken ved 10 slet en Liig-Kiste komme ud af Anders Møllers, en fornemme Kiøbmands Huus, og af dem som fulgte Liiget, fattede hand den Tanke, at det maatte betyde hans Kones, Madam Møllers Død, som den Tiid var gandske sund og stærk, men frugtsommelig. Dagen derefter fortæller Hr. Agerholm dette Syn i Fortrolighed til Iver Hansen Hemmeth, Rektor i Ringkiøbings Skole; det gjorde dem begge ont, at samme Kone skulde døe saa snart, da hun var en god og brav Kone. Men Rectoren istedenfor at tie dermed fortalte sin Kone det, som Hr. Agerholm havde seet, men da hun havde faaet det at viide, varede det ey længe, førend det kom til bemeldte Anders Møllers Kone selv, som hand sagde skulde vist snart døe.

Konen, da hun fik dette at høre, blev vel noget alterered, dog kom hun sig igien strax, befandt sig siden vel, gjør Barsel og kommer frisk op af sin Barsel-Seng. Imidlertid vilde Hr. Agerholm reyse til Kiøbenhavn for at søge Oddum Kald, som hand og fik; da hand nu kom ind til Kiøbmand Møllers for at tage Afsked,

forekastede Konen ham det, der var sagt af ham om hendes Død, sagde derhos, at den Gang havde hand dog taget Feyl med mere. Hr. Agerholm søgte vel paa bedste Maade at undskylde sig, men da hun dog blev ved at tale uden Ende derom, sagde hand til hende: »Madame! Mit Raad skal være, at hun tænker paa sin Død og Livets Ende, det kan endnu hænde sig, at Døden kommer, førend mand venter den; gid jeg havde taget Feyl«.

Derpaa tog hand strax Afskeed, gik bort og reyste Dagen derefter til Kiøbenhavn; men neppe var hand kommen dertil, før hand faaer Brev, at Madame Møller var i en Hast hendød. Hun havde holdet sin Kirkegang og var da vel, men Dagen derefter havde hun faaet Lyst til at spise en Ribbeens-Steeg, som var Feed, hvoraf hun fik, som meentes, et Stikflus (apoplektisk tilfælde) og døde inden Aften, saa at Hr. Agerholm blev dog imod alles Tanker en alt for sand Spaamand.

Forunderligt er og det, som tildrog sig efter hans egen Beretning med en Løy-bænk i en Mands Huus i Ringkiøbing, som ofte blev udlaant af Eyermanden at legge Liig paa naar forlangedes. Om Aftenen skal meerbemeldte Hr. Agerholm hos dens Eyermand, som hand iblant besøgte, ofte have seet deres Gestalt ligge paa den, som skulde med første døde og legges paa denne Løy-bænk, som hand og sagde forud til hans Venner. Engang hændte det sig, at hand uforvarende rørte ved een, som laae paa samme, i Tanke, at det var et Menniske, som hvilede sig derpaa, men da hand tænkte sig lidet om og saae nøyere til paa Gestaltet i Tusmørket, bliver hand vaer, at det var en gammel Kones Skikkelse i Byen. Hand fortæller det derpaa til Folkene i Huuset, og faae Dage derefter kom Bud efter Løy-bænken med Beretning, at samme gamle Kone i en hast var bleven syg og døde, saa at hand saa ret nok til.

Saasom hans Forudsigende gik saaledes alltider for sig, saa blev hand meere, end hand vel vilde, bekiendt som en Visionair, og Folk i Byen gjorde sig adskillige Tanker herom. Engang hændte det sig, at der blev om Natte-Tider saadan Tummel og Allarm i en Mands Gaard der i Byen, at alle i Huuset vare i stor Frygt og Forskrækkelse, thi Dørene sloges itu, Bordene væltedes, Lyset gik ud etc., hvorover Manden i Huuset, som var bekiendt med Hr. Agerholm, sender Bud efter ham en Løverdag Nat, da hand skulde prædike om Morgenen til Froe-prædiken i Ringkiøbing; Budet

bad ham, at hand for Guds Skyld vilde komme hen og ansee det forfærdelige Syn og Tumult, der var i Huuset.

Hr. Agerholm, hvor nødig hand end vilde, følger dog med og tager sin Bibel hos sig for at studere; da hand ankom didhen, havde det sig saaledes, som meldt er, hvorpaa hand bad dem alle søge Sengen, og lod sig give et Bord med 2de Lys. Dette var ved Midnats Tiid. Kort efter, da de andre havde begivet sig til Rolighed, sloges Døren op, og der kom en overmaade stor sort Hund ind, hvis Lige hand aldrig havde seet; samme tog forskrækkelig afsted og omsider lagde sig under Kakkelloven.

Bordet, som Hr. Agerholm sad ved, med lysene paa rystede saare, stor Bulder hørtes paa loftet; dette varede til om Morgenen Kl. 4 omtrent, da Hunden gik sin Vey og Tumulten ophørte; dog varede det lang Tiid derefter i samme Huus, saa at det derover tildels blev Ruineret, som alle endnu levende, der paa den Tiid vare i Ringkiøbing, fortæller.

Hr. Agerholm, som undersøgte denne sag, kom efter, at dette var skeet ved Trolddoms Kunster af en Lieutenant, som var forviist Kongens Riiger og Land efter et Mords skyld, som var begaaet ved Warde, hvor en uskyldig Mand ved Navn Jørgen Hansen Colding blev ihjelslaget af nogle, som Lieutenanten dertil havde bestilt, saasom hand vilde have samme Kiøbmands Kone til ægte, den hand havde havt alt for fortroelig Omgængelse med. Konen var fød i Ringkiøbing og havde der sin Søster og Slægt i ovenommeldte Huus, der saaledes blev infestered.

Hr. Christen Lund, forrige Sogne-Præst i Ølgoed, som Hr. Ude Haar, nuværende Sognepræst og Provst, succederede, bliver syg, hvorfor Hr. Agerholm som hans nærmeste Naboe forrettede hans Embede tilligemed sit eget. Trinitatis Søndag (1728) prædikede hand for ham i Ølgoed, vilde derpaa tage hiem til Oddum, men den syge Præst bad ham bie Natten over, siden hand ønskede gierne følgende Morgen at communicere, hvorpaa hand bliver der.

Om Aftenen sildig gik hand op i Giestekammeret for at legge sig, og da hand var gaet til Sengs, aabnedes Døren kort efter, som gik fra Stor-Stuen til Giestekammeret, hvor hand seer mange Mennisker, stode omkring en Liigkiste; omsider da Kisten skulde tilslaaes og bæres bort, begyndte en gammel udlevet Mand at slaae Haand i Haand, græde og skrige høyt, idet den døde blev udbaaren. Hr. Agerholm tilstod selv, at hand ansaae dette Syn med

nogen Banghed og Alternation, sluttede ellers heraf til Præstens visse Død. Morgenen derefter fortæller Hr. Agerholm det, som var arriveret, for en Student, som da var i Ølgoed Præstegaard, ved Navn Sahle, som for en 4 aar siden døde i Kiøbenhavn, og bad ham, at hand ey vilde eller maatte lade sig mærke herom, førend Præsten var død og begravet. Hand fortalte Sahle den gamle Mands Adfær, da Kisten blev tilspærret, og spurgte, hvem hand meente det kunde være, hvortil Studenten Sahle svarede, at det maatte betegne Hr. Lunds Fader, som boede ved Fredericia og var en Mand over 80 Aar gammel. Derpaa døde Præsten Hr. Lund 2 Dage derefter, og alting tildrog sig, saaledes som Hr. Agerholm havde fortalt Sahle, som siden refererede denne Sag til mange, endog i Kiøbenhavn, hvor hand fortalte dette.

For nogle Aar siden, da Hr. Agerholm stod og prædikede i Oddum Kirke, skal hand have seet en Kone blive hovedløs; hand standsede ved dette ellers for ham usædvanlige Syn, men sluttede dog deraf til hendes Død, som fulgte derpaa inden 8te Dage vare forløbne.

Da hans Kones Forældre endnu levede i Oddum Præstegaard, gik Hr. Agerholm engang om Aftenen igiennem Stor-Stuen, hvor hand saae Folk i Sørgedragt med Floer, og en Liig-Lugt kom ham for Næsen, hvoraf hand fattede Tanker om deres Dødsfald, sagde det og blandt andre til Hr. Friis i Hemmeth, at de gamle Præste-Folk i Oddum vilde snart døe, som og skeede faae Uger derefter.

For ongefær 4 aar siden vilde Hr. Johan Helsted, Præst til Lønborg og Egvad Meenigheder, reyse til Ringkiøbing, og isteden for at tage Landvejen over Schiernbroe besluttede hand at tage over Lønborg Aae paa Iisen til Ringkiøbing; men Hr. Agerholm, som hørte hans Forsæt at kiøre over Iisen, raadede ham meget derfra og sagde til ham i andres Paahør: »Inden kort Tiid omkommer der nogen paa Aaen«. Hr. Helsted kiører desuagtet frem og tilbage paa Iisen, saasom den Vey er to miile nærmere end Lande-Veyen; hand kom lykkelig Hiem; 8te Dage derefter druknede en Mand paa samme Aae. Hr. Helsted og fleere af hans Huus har bekræftet dette for mig og fortæller det endnu, naar der tales om. Hr. Agerholm, som blev spurgt, hvoraf hand saa vist kunde viide det, at en Menniske skulde omkomme, svarede: »Jeg har seet nogle Aftener efter hverandre et Lys brænde paa Aaen«, og var dette ham Advarsel nok derom.

Hr. Agerholm kom engang til Hodde Præstegaard for efter Løfte at besøge Præsten, Hr. Peder Fanø, forblev der om Natten, men da hand var gaaet i Seng, sloges Døren op, og en sortklæd Mand kom ind, gik til Sengen og lagde en kold Haand paa Hr. Agerholms Bryst; hand vendte sig derpaa og uforfærdet sagde: »Vil nogen tale med mig, da er jeg gandske vaagen«, men den store, sorte Mand gik fra Sengen og forføjede sig udaf Døren. Der blev siden spurgt ham, hvem hand meente det var, hvortil hand svarede, at hand meente, det var Præstens Spøgelse, som havde været i Kaldet tilforn og var kommen ilde af Dage.

Anno 1747 en Uge før Pintzedag kom Biskopen, Hr. Brorson, til Oddum for der at visitere Kirken; Fru Bispinden var med ham. Om aftenen, da de havde lagt sig til Hvile, hører Biskopen og hans Frue et ynkelig Skriig og Raab, som af et i Fare geraaden eller vildfarende Menneske; Bispinden staar op og gaaer ud for at erfare, hvad der var paa færde, vækkede til den Ende Pigen op; da Hr. Agerholm fornam dette, berettede hand dem, at dette Skriig var sædvanlig, og bad dem, at de ikke vilde kiære sig derom. Bispinden har selv fortalt mig dette, saa og Hr. Berthel Agerholm, som ikke tilfulde vidste hvad det havde at betyde, men hand meente, at et Menneske dér maatte være ombragt. Hand fortalte ogsaa om en, som havde flyttet nogle Skjælsteene, at denne gik paa Marken Aften og Nat, skreeg og hviinede forskrækkelig, saa at ingen torde paa den Tiid tage forbi ad den Wey. Manden var død i Hr. Agerholms Tiid og skal have været skyld i den Forurettelse.

Hr. Agerholm kiørte engang med mig forbi en stor Høy paa Oddum Mark; da hand kom til Høyen, fortalte hand mig, at hand nogle gange var kommet der forbi, men i sær eengang om Aftenen strax efter Solens Nedgang, da det ey endnu var ret mørkt; kiørte hand forbi Høyen, men da hand saae til Høyen, gik der en liden Dreng og legede sammesteds, »og idet jeg«, siger hand, »kiørte nærmere hen, løb Drengen eller rettere sagt Spøgelset ned af Høyen, og hvert Trin det gjorde, blev det altid høyer, indtil det naaede op til Skyerne, saa forsvandt det«; men hand vidste ikke, hvad det kunne betyde, undtagen der maatte være Penge eller Liig i samme Høy nedgraven.

Ved Samtale gav hand ellers tilkiende, at hand holdte for, det som hand tildeels selv havde erfaret, at de onde Aander spøge i sær i Kirker, ved Graver og paa sumpige og øde Steder.

Ovenstaaende, som jeg har meldt haver, har Hr. Berthel Agerholm selv fortalt mig med meere, som ikke har været af Betydning, og er derfor af mig forbigaaet. Men som hand desuden ved mange Leyligheder har forudsagt det, som skulde passere, til mange, som endnu ere i Live og kand bekræfte hans Udsiigende at være gaaet for sig, det jeg og hos dem har informeret mig om. Hand desuden er en gammel troeværdig og oprigtig Mand, som taler faae men fyndige Ord, saa har jeg efter de høye Herrers Begjæring hermed opfyldt mit dem i Kiøbenhavn givne Løfte og sender hermed dette, som jeg selv har hørt af hans Mund, hvilket bekræfter

Hans Jørgen Lemwig
Sognepræst for Hemmeth og Wium Menigheder
Hemmeth Præstegaard, den 16. Oktober 1748.«

Pallisbjerg

63. (A3 på kortet)

Den myrdede tog hævn.

På herregården Pallisbjerg vest for Ulfborg boede der engang en herremand, som blev gift med en ung frøken fra Ausumgaard. I begyndelsen syntes alt at gå ganske udmærket, og intet tydede på nogen uenighed mellem ægtefællerne.

Pludselig en dag kom den unge frue imidlertid løbende ned i køstalden, hvor en pige netop sad og malkede. Fruen bad hende så mindeligt om ikke at røbe hendes gemmested over for manden, og så gravede hun sig ned i en dyngede hakkelse og dækkede over sig.

Straks efter kom herremanden farende ind i stalden. Han var øjensynligt meget opbragt og råbte til pigen, hvor hans kone havde gemt sig.

Skvattet var bange for at få ballade, så hun sagde intet, hun nøjedes med at pege over mod hakkelsesbunken. Den brutale mand skubbede hende ned af malkeskamlen, greb den, løb hen til bunken og fik trukket sin kone ud. Derpå gennembankede han hende med skamlen, så hun døde af det.

I de dage interesserede samfundet sig ikke så meget for, hvad folk var døde af, så der blev ikke holdt noget ligsyn. Man troede på herremandens forklaring om, at hans kone pludselig var blevet

syg og døde. Pigen havde han truet til at holde mund.

Kisten med den myrdede blev bragt til Hjerme kirke, hvor den stillede ned i familiens gravkælder, men endnu samme aften, som bisættelsen havde været, begyndte fruene at spøge på Pallisbjerg. Snart var det manden, snart var det pigen, som det gik ud over, og selvom de fjernede sig fra gården, fandt spøgelse dem altid.

Det endte da med, at herremanden måtte have fat på præsten i Husby, Mester Peder, som var så grueligt klog, og en torsdag nat, hvor det erfaringsmæssigt er bedst at få spøgelser i tale, arriverede han på Pallisbjerg. Det viste sig imidlertid snart, at spøgelse ikke lod sig mane ned, og da præsten fik sandheden at vide af det, opgav han ethvert forsøg på at gå videre med sine kunster.

Han sagde til herremanden, at der var sket en stor uret med hans kone, og at der ikke var noget som helst andet at stille op, end at gå op til Hjerme kirke og prøve at formilde hende. Præsten var dog pæn nok til at gå med, og sammen fik de taget låget af kisten.

Der lå den døde og klappede med kæben somom hun ville sige noget, og den brutale herremand tabte hele mælet af rædsel:

»For Guds skyld, skynd dig at lægge hånden på hendes bryst og bed hende af hele dit hjerte om tilgivelse«, råbte præsten, »får hun først rejst sig, kan ingen magt på jorden skaffe dig ro for hende mere!«

Så fik herremanden munden på glem, og liget faldt lidt efter lidt til ro. Til sidst lagde de to låget på kisten, og det spøjte ikke længe på Pallisbjerg. Ja, det vil sige, en gang imellem skal der være set en grå dame på gården, måske er det hende, men hun er allene allene i humør til at gøre nogen fortræd mere.

Pallisbjerg tilhørte ca. 1536 Kronen. I 1600-årene brændte den. I 1800 opførtes en hovedbygning, den fornyedes i 1898-99, medens Chr. B. Hoppe ejede gården. Han opførte også i 1897 en portlænge.

Rammegaard 64. (A2 på kortet)

En i kassen - en på kassen.

En af de Høegh'er, der i forrige århundrede ejede Rammegaard var en noget opfarende mand, og brugte ofte at give folk en kindhest, hvorefter han smed en tidalerseddel til dem. Af en eller anden grund var han blevet vred på herredsfogeden i Lemvig, og en dag spurgte han ham: »Hvad skal det koste, når man giver en mand en ørefigen?« - »Åh hvad, en ti daler vil vel kunne ordne sagen«, mente herredsfogenden. I det samme langede Høegh ham to knaldende lussinger ud og lagde to tidalersedler på bordet foran ham. Det siges, at han efter dette ofte betænkte embedsmænd med sådanne små venligheder, og derfor reagerede de altid særlig kvikt, når der var noget, Høeg skulle have ordnet.

Rammegaard sydvest for Lemvig kendes fra 1470-erne, men man ved ikke meget om de bygninger, som stod på stedet, før den nuværende hovedbygning rejstes i 1916.

Ribe domkirke 65. (B6 på kortet)

Farvefoto overfor side 97.

En kat med killinger, og en mand, der faldt ned.

Ribe domkirke skal ifølge sagnet være opført af en ung mand, der arvede en masse penge efter sin far. Det var blot ikke for disse penge, han byggede kirken, for dem smed han nemlig i havet. Han var klar over, at faderen, som havde været ridder, ikke var kommet til sin formue på nogen særlig ridderlig vis: Han havde udsuget bønder, misbrugt tjenestefolk og narret enker.

I lighed med gutten på Katholm (se bindet om Midtjylland, Himmerland og Djursland), bad denne brave fyr fra Ribe om, at havet ville give ham de ærligt tjente penge tilbage, og det blev af hele formuen bare én sølle toskilling, som bølgerne skyllede op på stranden.

For den købte drengen en drægtig kat af en mand, der var på vej ned til havet for at drukne den, og sammen med missen tog han hyre på et skib, der skulle sejle til fjerne riger.

De kom til et land med en masse mus, men ingen katte, og det var så heldigt for vor flinke knægt, at hans kat på vejen havde hævet kærlighedens rente og fået killinger. Det var nu først en dyr fornøjelse, fordi han havde måttet af med næsten hele sin hyre, for at katten og ungerne kunne få mad. Nu kunne dyrene til gengæld frådse ganske gratis i mus ad libitum, og kongen i det fjerne land blev så begejstret for kattene, at han købte dem for en hel sæk guldpenge. Hermed var drengen med ét blevet rig som en trolld, og med pengesækken ombord sejlede man tilbage mod Ribe.

Men Nordsøen er lumsk, og naturligvis blæste det op til en brandstorm, netop som man nærmede sig hjemstaden. Skibet tog vand ind, så det var en gru, og man var på nippet til at synke.

Nu foldede den prægtige knøs imidlertid hænderne og bad til Gud om, at de dog måtte komme frelst i land, for da ville han bygge en stor kirke i Ribe, hvor man manglede en sådan.

Og åbenbart så Vorherre gerne, at kirkebyggeriet på egnen nød fremme, thi øjeblikkelig løjede stormen, og bølgerne planede ud, hvorefter man for bliden bør strøg afsted det sidste stykke over havet og ind i Ribe å, som dengang var sejlbar helt op til byen.

Gutten holdt da også ord: Han byggede hele domkirken, og til minde om den måde, hvorpå han var kommet til penge, blev »kathovedporten« indsat i den søndre korsfløjs sydmur. Portfløjen er af bronze, og i midten sidder hovedet af missemor med en ring i munden. På randen af denne figur sidder fire dyrefigurer. Nogle mener, at det skal være mus, medens andre hævder, at det er kattekillinger. Faktisk er det drager, men det må vi hellere gå stille med for ikke at ødelægge det gode sagn.

Portfløj og portal er fra den tidlige middelalder og vort lands største skulpturelle arbejde fra den romanske epoke, men en gennemgang af det storslåede kunstværk falder uden for denne bogs rammer.

At kirkens mænd i gammel tid kunne være ganske snedige og beregnende, vidner følgende sagn om:

Da engang en riberbisp var død, skulle man have en ny udnævnt, og det holdt hårdt, for se til, om kannikerne i Ribe kunne enes om, hvem det burde være.

Ingen forhandlinger og mæglingsforsøg førte til noget, men

omsider enedes man da om at overlade afgørelsen til en gammel ærværdig præst, hr. Peder i Raaager. Han gjaldt for at være både besindig og viis, og hans afgørelse var da også i sandhed salomonisk. Han sagde nemlig følgende: »Eftersom I gode herrer vil, at jeg fattige mand skal sige dommen af, hvo der skal være bisp, da skal hr. Peder i Raaager være biskop i Ribe, thi jeg har altid hørt, at hvo som har korset, korser sig selv først!«

Så var den ikke længere, og da kannikerne jo selv havde bedt hr. Peder træffe afgørelsen, kunne de ikke godt gøre andet, end at rette sig efter, hvad han sagde, selvom det næppe var den afgørelse, de havde ventet.

I domkirken havde man et meget smukt middelalderligt krucifiks, og det måtte aldrig flyttes fra pladsen, hvor det hang, thi da ville alvorlige ting ske med de ansvarlige.

Naturligvis afholdt slige vage trusler ikke geschäftige folk fra at gøre et forsøg. Visse mennesker evner overhovedet ikke at dy sig. Det klør simplethen i deres fingre for at gøre noget, man ikke må. Her var det en mand ved navn Johan Svanning, og han lod krucifikset tage ned. Samme nat, som det var sket, kom der imidlertid en forfærdelig gejst til ham og truede ham med al landsens ulykker, med mindre krucifikset omgående kom på plads igen, hvad det så også gjorde.

Nogle kåde pilte havde engang for spas skåret negle på krucifikset, men da deres egne negle snart derpå begyndte at falde af, opgav de fremover den morskab.

Krucifikset er siden forsvundet fra domkirken, og længe vidste man faktisk ikke, hvor det var, dog har man en mistanke om, at et middelalderligt krucifiks, som nu er at finde på Nationalmuseet, er identisk med *det* mystiske stykke fra Ribe.

I domkirken hænger en lysarm af messing. Den er at finde på tredje pille fra øst i midterskibets sydside, og på vægpladen, der forneden er skjoldformet, ses en inskription, der slutter med ordene: »och forbandit were den som denne Lüsearm eller dentz til funderende Vnderholdning forrocker, forflötter eller til nogen andere Maaders Brvg forwender end som fvnderit er. Anno 1655.«

I 1845 var man ved at foretage nogle restaureringsarbejder i kirken, og som sædvanlig var der naturligvis mødt folk op, som ville ændre på det bestående. Lysarmene, som der var en del af, skulle

til den ende tages ned, hvilket også gjaldt nævnte arm. På grund af inskriptionen var ingen dog rigtig dristige ved forehavendet, og længe gik man uden om netop denne arm. Da var der en kæk ung håndværker der sagde, at ham rørte den slags overhovedet ikke, og han fik brækket den fatale arm ned.

Lidt efter gik han til vejrs på et stillads, men det brød sammen under ham, så han styrtede ned og dræbtes.

Nu kunne ophavsmændene til flytningen pludselig udmærket se, at lysarmen faktisk hang allerbedst, hvor den hele tiden havde hængt, så den blev ufortøvet bragt på plads igen. Den hang der til 1905. Så kom der atter foretagsomme folk i domkirken, og ned kom armen, som denne gang ikke bed fra sig. I længden kan ingen magi holde fremskridtet - eller hvad man nu skal kalde det - standen.

Ringkøbing 66. (A3 på kortet)

En ringe købing.

Det påstås at være Frederik II, der gav Ringkøbing navn, og det skete på følgende måde: Kongen var på rejse i Vestjylland, og en aftenstund nåede han til byen ved fjorden, hvor han agtede at søge husly. Det viste sig imidlertid, at den bestod af lutter rønner, som kongen bestemt ikke havde lyst til at logere i. Han rejste derfor ærgerlig videre til Per Gyldenstjerne på Thimgaard med en spydig bemærkning til byens råd om, at det var dog en ringe købing. Naturligvis kaldtes byen efterdags Ringe købing, hvilket i årenes løb sammensmeltedes til Ringkøbing.

Det skal dog retfærdigvis påpeges, at det diskriminerende sagn uden nogen som helst ret er blevet knyttet til denne fortræffelige by. Købing betyder oprindelig stedet, hvor købmændene driver deres virke - altså en handelsplads. Ved siden af Ringkøbing finder vi landsbyen Rindum, som højst sandsynligt engang har haft større udbredelse og betydning, end den har nu om stunder. Den bar i middelalderen navnet Rænnum, og da Ringkøbing første gang nævnes i 1340-erne, kaldes den Rænnumkøbing. Det vil sige, at den var handelsplads for Rænnum. At det så gennem tiderne er blevet til Ringkøbing, er der intet ringe ved.

Omend det gamle Ringkøbing måske var en ringe købing, så har husene i den været smukke.

Rydhave

67. (B2 på kortet)

»Arte dig, kobbernagle!«

Rydhave ved Struer er nok Vestjyllands stateligste herregård med det store borggårdsanlæg og det vældige spirklædte tårn. I dag er gården udstykket, og hovedbygningen tjener som skole.

På Rydhave var der en hård og hovmodig frue, som var sine omgivelser til både besvær og sorg. Der er imidlertid delte meninger om, hvem af gårdens mange fruer, det egentlig var, så vi skal ikke her gøre forsøg på at navnefæste hende.

At hun var af fornem adel er sikkert og vist, langt fornemmere end den mand, som hun havde giftet sig med. Det var i samme anledning kommet til nogle ret pinlige optrin: Da brylluppet mellem dem skulle stå, måtte han i kirken smukt tage opstilling på hendes venstre hånd, fordi hun var af ædlere byrd, og det bekom ham ikke vel. Endnu værre blev det, da hun skænkede ham en bryllupsgave; den bestod af en guldring hvori var indsat en kobbernagle. I

Rydhave med det vældige tårn. Engang sæde for en ualmindelig hovmodig adelsfrue.

ringen var følgende ord graveret: »Arte dig, kobbernagle, du ligger i guld!« - En fin hentydning til hans beskednere stand.

Det siges, at manden ret hurtigt græmmede sig til døde, hvorpå hun blev enerådende på gården, og havde det været slemt for folkene før, så blev det langt værre nu. Hun brandskattede bønderne, og kunne de ikke betale deres landgilde, lod hun deres fattige ejendele hente og stillede dem op på Rydhaves lofter.

En gammel elendig kone havde fået sin rok konfiskeret, og en dag kom hun til fruén og bad så mindeligt om at få den igen, thi nu kunne hun intet spinde og derfor heller ingen indtægter få.

Nådigfruen lo hjerteligt og sagde til den gamle, at denne dog begribeligvis ikke kunne få rokken, før restancen på hendes landgilde var betalt, og staklen måtte gå med uforrettet sag. På gårdspladsen traf hun tjeneren, Christen, og klagede sin nød for ham. Han lovede at skaffe hende rokken tilbage, gik op til fruén og sagde, at han ville kautionere for rokken og at fruén dog burde betænke, at der også engang var en, som ville dømme hende.

Endnu engang brast nådigfruen i latter og sagde: »Åh Gud, Christen, du er dog en nar. Skulle jeg, som er en af de største adelsdamer i Danmark, ikke kunne købe himmerige for andet end en gammel rok, så ønsker jeg ikke at komme der!« Den gamle fik således ikke sin rok, men fruén fandt nok heller ikke plads i himlen, for det skal være hende, der om natten går rundt på Rydhaves lofter, hvor hun søger efter de sager, som hun engang i sin hårdhed fratog fattigfolk.

I den lille skov ved Rydhave var der forhen mange elverpiger, og en af dem forelskede sig dødeligt i en karl på gården. Det endte med, at hun flyttede ind på hans kammer, og det var han til at begynde med meget bæret over, men da han opdagede, at hun var hul i ryggen som et dejgtrug, mistede han interessen for sagen. Pigen ville imidlertid på ingen måde fortrække, og derfor lod karlen tre præster hidkalde. De læste hende nu ørerne fulde af den hellige skrift, så hun blev ganske rundtosset, og tilsidst fór hun ud i sin skov med et skrig.

Før denne ulyksalige kærlighedsaffære havde man så ofte hørt hende synge ude i skoven, og hun havde den dejligste rene, klare stemme, men siden har man aldrig hørt hende.

I begyndelsen af det 14. århundrede ejedes Rydhav af Albert af Eberstein, men gik ved begyndelsen af det følgende århundrede over til Ribe bispestol. I 1520-erne opførtes den nedre del af det store tårn samt vestfløjen. I 1550-erne rejstes østfløjen og nordfløjen og tårnet forhøjedes. I 1650-erne forhøjedes østfløjen. Siden er der fundet forskellige ombygninger sted. I dag er gården højskole.

Rysensten 68. (A2 på kortet)

Han blev kogt tilbage.

Ved Rysensten stod der ruiner af et hus, som kaldtes slottet; det skulle være sunket, fordi en kone dér spandt juleaften, hvilket unægtelig også var en svar brøde.

Engang sad en farlig forbryder fængslet på Rysensten, og fire karle skulle på skift holde vagt over ham. En aften faldt den ene karl i søvn på vagten, og fangen benyttede lejligheden til at undvige. Det så alt andet end lyst ud for den søvnige vagtmand, men han havde en kæreste, og hun reddede ham. Hos en klog mand fik hun det råd, at man skulle koge en genstand, som havde tilhørt den undvegne, i en gryde, der ikke et øjeblik måtte gå af kog. De fandt nu en skjorte, som fangen havde haft på, og da den var blevet kogt en dags tid, kom han virkelig igen.

Når pigerne om morgenen gik til hove, holdt de deres river højt i vejret og sagde: »Vi skal til Rysensten til gilde«. Men om aftenen slæbte de riverne efter sig og sagde: »Den forbandede Bøvling hove!« (Rysensten hed forhen Bøvling).

Rysensten sydvest for Lemvig ejedes i 1401 af Ribe bispestol. Det hed da Bøvling slot. I 1536, da Kronen overtog det, stod der fire bindingsværksfløje. 1538 opførtes en firefløjet hovedbygning af Chr. IV. I 1671 fik gården ved overgang til privat eje navnet Rysensten. Af det gamle anlæg er vestfløjen bevaret. Nordfløjen er af yngre dato.

Rysensten på dens høje borgbanke.

Rødding kirke, hvis tårns overdel og spir sattes op af levende lille Møller og hans afdøde bedstefar.

Rødding kirke 69. (B2 på kortet)

Lille Laust og hans bedstefar sætter spir.

Der fortælles en ganske net lille historie om, hvordan Rødding kirke i 1870 fik nyt spir: Det blev bygget af tømrer og snedker Laust Møller, som var søn af en boelsmand. Han var en ganske dygtig og pålidelig person og dertil ædruelig som få. Hans eneste skavank var, at han var ganske liden af vækst, og måske var det grunden til, at han endnu var ugift, selvom han var 32 år.

Brejnholt fra Spøttrup og nogle andre mænd, som ejede kirken, var blevet klar over, at det var på høje tid at få sat den istand. Bl.a. var tårnets øvre del helt kaput og spirets træværk ganske trøsket. Nærmest for spas spurgte de lille Laust Møller, om han ville påtage sig arbejdet, og til deres forbløffelse svarede han straks ja.

Ikke mindst Laustes forældre betvivlede meget, at sønnen kunne magte så stor en opgave, og de var dertil meget ængstelige, fordi de forestillede sig, at Laust kunne styrte ned og slå sig fordærvet. De gjorde derfor også, hvad de kunne, for at snakke ham fra forehavendet, og mange andre gav dem støtte.

Laust var imidlertid ikke til at rokke. Han havde modtaget ordenen, og nu skulle det så sandelig også være.

Sammen med en hjælper tog Laust fat. De to fik resterne af det gamle spir lempet ned og tårnets øvre partier brudt af. Så tog de fat med at mure, og lille Møllers far stod hver dag på en høj i nærheden i skjul bag nogle træer og betragtede arbejdet gennem sin kikkert. Han var så bange for, at sønnen skulle dratte ned, men han ville ikke gøre ham nervøs ved at stå på kirkegården og kigge.

Det gik imidlertid fortrinligt med selve tårnet, først da de kom til spiret, kneb det, for lille Møller havde aldrig før prøvet at bygge spir, og han havde ingen fast fornemmelse af, hvordan man greb sådanne sager an.

Situationen gik i høj grad Laust Møller på nerverne. Han mistede appetitten, og tilsidst kunne han ejheller sove. Hver nat lå han vågen og spekulerede på, hvordan han dog skulle få stykket det tovlige spir sammen. Gav han op, ville han uvægerligt blive skive for de andres spot, og det syntes han ikke var til at bære.

En dag gik han rundt på kirkegården og betragtede tårnet i håb om dog måske at få en lys idé. I flere nætter havde han ikke lukket

et øje, og pludselig følte han sig så uendelig træt. Det var ham simpelthen ikke muligt at holde øjnene åbne, og da solen skinnede og det var tørt vejr, gik han hen og lagde sig på sin bedstefars græsbevoksede gravsted, hvor sønnen straks overmadede ham.

Da han nogle timer senere vågnede, var han ikke alene frisk og udhvilet, men han var tillige ganske på det rene med, hvordan spiret skulle bygges. Bedstefaderen, der også havde været håndværker, havde nemlig vist sig for ham i en drøm og indtil de mindste detaljer forklaret, hvordan spiret burde konstrueres.

Det var, hvad man kalder en sanddrøm, og lille Møller huskede alle dens enkeltheder. Han fulgte anvisningen til punkt og prikke med det resultat, at kirken fik det nydeligste spir, der såmænd nok havde stået den dag i dag, om ikke lynet i 1961 var slået ned i det, så det måtte ændres.

Allerede hér kunne man roligt sige, at historien havde fået en lykkelig udgang, men det skulle blive endnu bedre, thi hvor kvinderne hidtil havde overset Møller på grund af hans lidenhed, søgte deres blik nu nedad. De så, at han igrunden var en ganske pæn lille mand, og dertil dygtig, så inden et år var gået, havde han fået sig en kone, som han måtte se op til, uden at hun så ned på ham.

Sahl og Stadil kirker 70. (B2 på kortet)

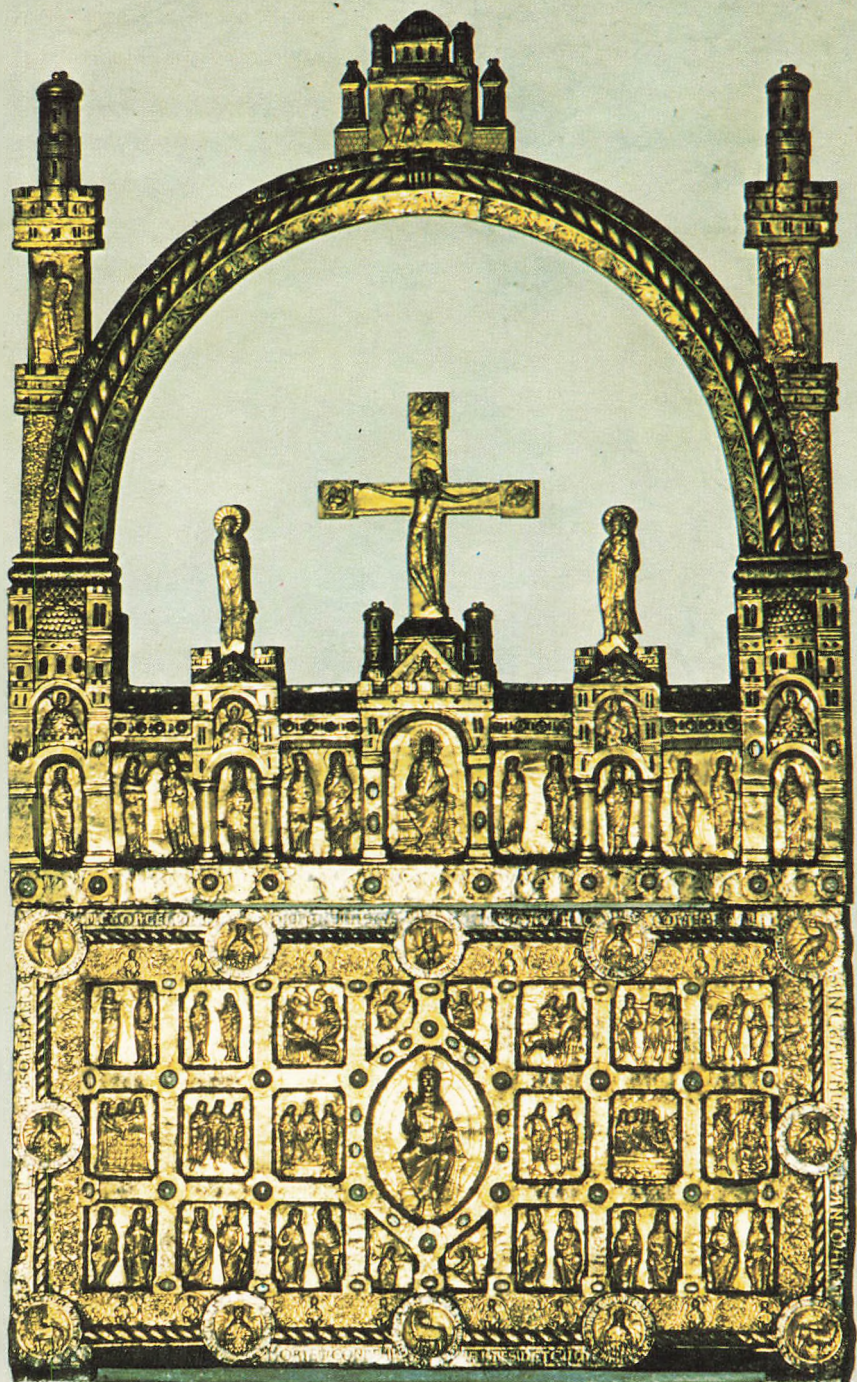
En fornem seng.

Engelske prinser af blodet har sovet i prægtige senge, hvad følgende vidner om:

Engang i middelalderen kom et skib i havsnød ud for den jydsk-vestkyst. Det gik fast på en af revlerne, og situationen var kritisk, for bølgerne kunne når som helst slå fartøjet i kvag. Inde på land kunne man svagt skimte tårnet af en kirke, og en engelsk kongesøn, der var med om bord, bad da til Gud og lovede, at hvis

Det gyldne alter i Sahl. Det kan godt minde lidt om endestykket til en gammel seng.

alle kom frelst i land, så ville han give det bedste, han ejede - sin pragtfulde seng - til den kirke, man kunne se.

Et øjeblik efter kom der en vældig bølge, og alle var klar over, at nu var deres sidste stund kommet, men i stedet for at knuse skibet, bar bølgen det over revlen. Det lå nu, hvor der var lidt mere smult vande, og det lykkedes derfor at få sat en jolle ned i læ af skroget. Takket være den blev alle reddede.

Prinsen holdt naturligvis sit ord. Det var Stadil kirkes tårn, man havde set, og den skulle nu have sengen. I kirken spekulerede folk længe over, hvad man vel skulle stille op med gaven. Så fandt man ud af, at hvis den nu blev skilt ad, så kunne fodenden blive til den herligste altertavle. Hovedgærdet sendte man op til Sahl, så begge kirker fik glæde af den gode seng.

Det skulle imidlertid vise sig, at det var Sahl, der passede bedst på sin del, som endnu er fuldt bevaret. Fodenden i Stadil gik efterhånden for en del til grunde, og det, der i dag eksisterer af den, er indfattet i en renæssance-altertavle.

Ser man på den bevarede tavle i Sahl kirke, må man indrømme, at den i formen godt kan minde om endestykket på en gammel seng, og det er vel, hvad der har givet anledning til sagnet. Den har dog intet med en seng at skaffe. Den er et såkaldt gyldent alter og er fremstillet af opdrevne og delvis forgyldte kobberplader, der er fæstnet til en baggrund af træ samt besat med slebne bjergkry-staller.

Dette alter er fra tiden omkring 1100 og menes fremstillet i Ribe. Det er altså et dansk arbejde, og andre af denne type har haft deres hovedudbredelse i Danmark. De er beskednere udgaver af de pragtalte af ædle metaller og stene, som man finder sydligere i Europa. Der er kun bevaret ganske få af disse middelalderlige altertavler.

Madonna fra Sdr. Nissum kirke. Hun kom antagelig dertil fra den nu bortskyllede eller tilsandede Kabbel kirke. Den gamle præst vedblev at se til hende, efter at han var død. Nu findes figuren på Ringkøbing Museum. Den kan vippe med armen.

Sindinggaard

71. (B3 på kortet)

En hund, man bliver træt af.

Det spørger ved Sindinggaard. Om natten kommer en høj slank sort jomfru ind på gårdspladsen, hun holder en lang bloddryppende kniv i hånden, hun har sagtens slået en eller anden ihjel med den, og mange har set, at hun prøvede at vaske blodet af den.

Et par mænd kom en aftenstund spadserende på vejen ved Sindinggaard. De var netop kommet forbi gården, da de fik øje på en høj mørk dame, der kom imod dem. Efterhånden som hun nærmede sig, blev de klar over, at der ikke var tale om noget levende menneske, og de gik ud ved vejkanten for ikke at genere hende i hendes færden.

Skikkelsen passerede dem ganske roligt og med bøjet hoved, og hvis nu blot de to herrer var gået videre uden at se sig om, var der ikke sket det fjerneste. Det gjorde de imidlertid ikke. Den ene af dem var nysgerrig og drejede hovedet for at se efter damen. I det samme gik hun tilbage imod ham, løftede hovedet op og sendte ham et smil så afskyeligt, at han blev helt forstyrret i hovedet deraf. Han kastede op og var syg i flere dage, men damen fortsatte uforstyrret sin gang, og måske kan man stadig møde hende.

Det samme gælder en hund, som flere gange har slået følge med folk, der har passeret gården på vej mod kirken. Den svinger ud fra gårdspladsen og holder sig tæt ved folk, hvilket er alt andet end hyggeligt, for den er stor, kulsort og har gloende øjne, ligesom en gloende tunge slasker ud af dens gab. Den er dog på ingen måde aggressiv, og når man kommer til kirken forsvinder den ind på kirkegården. Man mener, at det må være en af Sindinggaards gamle ejere, der på grund af en eller anden forseelse må gå igen i hundens skikkelse.

Der er iøvrigt det særlige ved hunden, at alle, der møder den, bliver så umanerligt trætte straks den har forladt dem ved kirken, de magter knapt at flytte et ben og bliver simpelthen nødt til at lægge sig ved vejsiden, hvor de omgående falder i søvn. En times tid efter vågner de påny og kan fortsætte deres vandring.

Sindinggaard nævnes i 1490. 1730 fik den en trefløjet bindingsværkshovedbygning, som ca. 1800 omsattes i grundmur. 1837

ombyggedes såvel hovedbygning som avlsgård, og i 1872 forlængedes hovedbygningen.

Sir 72. (B2 på kortet)

Da den glemsomme tyvs ånd vendte tilbage.

Sir kirke nord for Holstebro skal engang havde haft et langt rigere udstyr, end den har nu, og det var Thomas' skyld, at det forsvandt:

Han var nok en kæltring, samme Thomas, og han boede i Koldkur et godt stykke længere inde i landet på den anden side af Karup å. Han havde engang været i kirke og til alters i Sir og dér set, at man havde noget ganske rart altersølv. Det syntes Thomas nu nok, at han kunne bruge, for han trængte til penge.

En aftenstund tog han afsted til Sir, og hans trofaste tævehund var med. Det var bælgmørkt, da de nåede kirken, hvor Thomas brød døren op, og de listede ind. Der var låst for sølvet, så tyven måtte til at dirke og lirke for at komme til det. Operationen tog sin tid, og hunden lagde sig foran alteret, hvor den slumrede blideligt ind, for den var træt efter turen.

Endelig lykkedes det: Thomas fik gemmet åbnet og de kostbare sager i sin sæk. Glad og tilfreds skyndte han sig ud af kirken og lukkede døren efter sig, men han glemte sin hund.

Da graveren næste morgen arriverede for at ringe solen op, fandt han vovsen, som stadig lå foran alteret, den havde benyttet ventetiden til at nedkomme med et kuld hvalpe. Han fik fanget den ind og slog et reb om dens hals, og da det gik op for ham, at der havde været indbrud, fik han fat i de øvrige sognefolk. Man havde jo nok en idé om, at hunden tilhørte tyven, og derfor gik man rundt med den til alle på egnen, uden at det dog lod til, at den kendte nogen af dem, som den præsenteredes for.

Man havde næsten opgivet, da man tilsidst - nærmest for nu også at have prøvet det med - trak den til Koldkur. Der mødte man Thomas, og hunden begyndte straks at bjæffe af glæde, logre med halen og springe op ad ham.

Der var ikke tvivl om, at hunden kendte Thomas særdeles godt. Han blev grebet, og selvom han først nægtede at kende det mind-

ste til sagen, havde man dengang midler, som virkede særdeles befordrende på en svækket hukommelse, så enden på visen blev, at Thomas gik til bekendelse.

Straffen for kirkeran var døden, det vidste Thomas udmærket, og han brød sig ikke om at vente, derfor hængte han sig i sin celle, og så burde den sag for så vidt være slut.

Det var den imidlertid ikke, for Thomas begyndte at spøge i Koldkur, så der ikke var til at være for ham, og da tøjeriet ikke syntes at ville tage nogen ende, henvendte beboerne sig til præsten og bad ham mane Thomas ned.

Det lovede præsten, men han skulle have en fed rød kvie for sin ulejlighed, for den var ikke helt ringe.

En nat passede præsten Thomas' gespenst op i Koldkur, og nu måtte han drive det tilbage den lange vej til Sir, hvor spøgelseset måtte følge med ind på kirkegården og uden videre vrøvl blev sat ned.

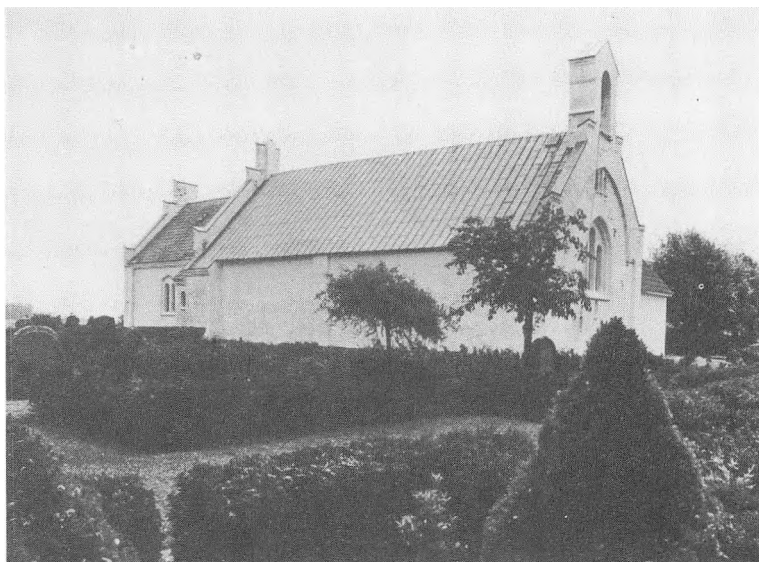
Folkene i Koldkur viste sig imidlertid at være upassende glem-somme, og præsten fik ikke den lovede kvie. Det blev han forståeligt nok sur over, og han besluttede at give de Koldkur folk en lærestreg.

En sen aften beordrede han sin kusk at spænde for vognen, og afsted gik det til Sir kirke. Der fik karlen ordre til at vende vognen, og da det var sket, gik præsten ind på kirkegården. Han var kun derinde et øjeblik, så kom han løbende ud med præstekjolen kiltet op, så han ikke skulle falde i den. Han sprang op i vognen og sagde til kusken, at nu skulle han køre afsted, alt hvad bæsterne kunne trække, for nu var spøgelseset blevet løst fra manestedet!

Da de rumlede over broen over Karup å, sagde præsten: »Lyt nu godt efter, så skal du bare høre!«

I det samme lød der et forfærdeligt skrig lige bag dem, det var spøgelseset, der passerede åen, og det er frygtelig smertefuldt for et sådant væsen at krydse rindende vand. Da de nåede Koldkur satte de efter præstens ordre farten ned, og det varede ikke mange minutter, førend køerne i den yderste gård begyndte at brøle og tumle som besatte. Præsten nikkede triumferende og konstaterede: »Nu har de nok fået fremmede i Koldkur!«

Der gik ikke mange dage, førend det havde hjulpet på Koldkurfolkens distraktion, de kom trækkende med kvien til præsten, og da de yderligere bød ham en rundelig belønning, mødte han atter

Sir kirke, hvor en hund blev glemt, fik hvalpe og afslørede en tyveknægt.

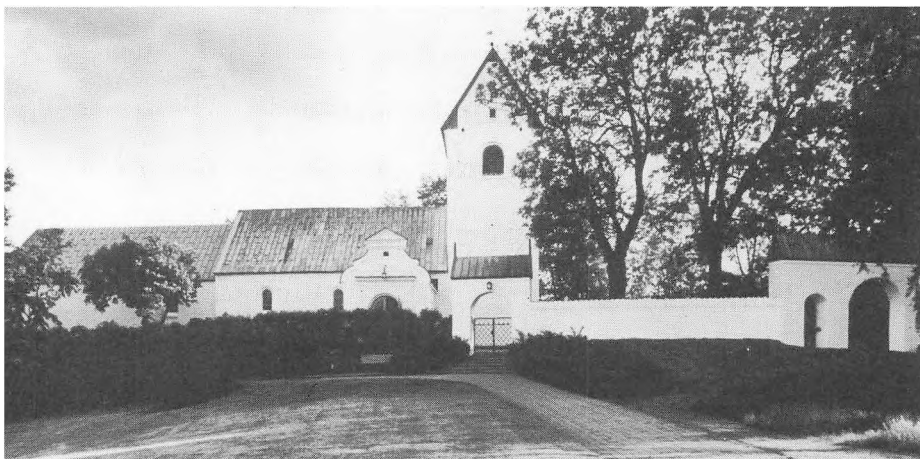
op for at mane gejsten. Nu havde han dog ikke længere så stor magt over Thomas, så han måtte nøjes med at drive ham ud foran en af gårdene og mane ham dér. En stor sten lagdes over stedet, for at spøgelse aldrig siden skulle vise sig, og det har det heller ikke gjort.

Man ved vist ikke længere, hvor i Koldkur Thomas blev manet, men Sir kirke står der endnu, det er en lille sengotisk kirke fra 1400tallet, der i 1888 blev udvidet og noget ombygget.

Skive kirke 73. (C2 på kortet)

Tovet der holdt.

Der var blandt de gamle nogen diskussion om, hvorvidt det var dronning Margrethe I. eller en fornem engelsk dame, der lod

Skive kirke. I koret for neden sidder en kvader med et mindeværdigt tov.

Skive gamle kirke bygge. Det sidste er nok mest sandsynligt, eftersom kirken allerede havde stået på sit sted en del år, da den navnkundige dronning regerede i Danmark.

Men hvorom alting er, så kom damen under en storm i havsnød på Bilstrup engen, som dengang var hav, og hvorfor man kunne sejle helt op til den plads, hvor kirken nu ligger. Hun lod ankrene kaste ud, men ankertovene brast, og tilsidst var der kun et eneste anker tilbage. Hun lovede da, at hvis Gud ville lade det holde, så hun kunne blive frelst, så ville hun til gengæld lade en kirke bygge.

Efter dette kulante tilbud holdt tovet, og hun holdt ord, så Skive fik sig en kirke. Til minde om den lykkelige udgang på den begivenhedsrige sejlads, lod hun en stenmester efterhugge anker-tovet og tangen omkring det i en kvader, som den dag i dag er at se forneden på korets østside.

Nu er der det at sige, at den tresidede korafslutning ikke er samtidig med koret og skibet, men opsat i sengotisk tid, og prosaiske mennesker vil vide, at det drejer sig om en romansk gravsten, der oprindeligt slet ikke hører kirkebyggeriet til - og sådan er der altid nogen, der skal ødelægge en god historie.

Kirken, som oprindeligt var indviet til Sct. Peter, indviedes siden

til Vor Frue. Til det romanske skib og kor føjedes foruden korafslutningen i sengotisk tid et vestvendt tårn og en udbygning imod syd fra skibet. Det nordvendte våbenhus er fra 1700årene. Kirken er blytækt og har fine kalkmalerier fra sengotisk tid.

Skjern 74. (A4 på kortet)

Kong Hanses høl.

Ikke langt fra den gamle dommergård, Petersminde, i Skjern, ligger det såkaldte kong Hanses høl i engen ved den nu udrettede Skjern å.

Da kongen i februar 1513 var på vej fra Ribe til Aalborg, var det netop springflod, hvorfor vand fra Vesterhavet presseses ind i Ringkøbing fjord. Dette medførte, at vandet fra Skjern å ikke kunne slippe ud i fjorden, og følgelig var engene ved Skjern oversvømmede.

Dette tog kongen imidlertid intet hensyn til. Han ville over åen, for han havde tilsagt rigsrådet og stænderne til at give møde i Aalborg. Derfor fik han fat på et par bønder, som kendte åen og engene godt, og de skulle så vise ham et vadested over strømmen.

Bønderne gjorde deres bedste, og de vadede foran kongen, som var til hest, men han var utålmodig, og da man var nået næsten over, gav han hesten sporerne for at komme videre i en hast. Det skulle han dog aldrig have gjort, for stedet var lumsk, og hesten fik et ben uden for vadestedet ned i det dybe vand, så den styrtede med sin rytter.

End værre blev det, fordi kongens ben sad fast i stigbøjlerne, og der gik tid, førend man fik ham befriet og hjulpet op af det kolde vand.

Han kom godtnok til Skjern, hvor folk tog sig af ham, fik givet ham tørre klæder på og anbragt ham ved et ildsted, så han blev varm igen. Alligevel fik han dog feber, men dette tiltrods insisterede han på at fortsætte til Aalborg. Her forværredes situationen drastisk, og d. 20. februar døde han.

Kong Hans må åbenbart bittært have fortrudt sit letsindige ridt, for i februarnætter kan man stadig høre ham klage nede fra engene bag Petersminde. Man forstår det kun alt for godt, når man be-

tænker, hvilken forrykt mand, der nu kom til at sidde på landets trone. - Chr. II. der indskrev sit navn i vor historie med blod. - Iøvrigt skal der endnu i hølet ligge en sølvsko, som kongens hest tabte, da den skred ud over vadestedet.

Måhænde behager kong Hans at løbe lidt rundt i kronologien, for angiveligt spørger han også på selve Petersminde, som notorisk er bygget mange herrens år efter hans våde ridt og påfølgende død. Man hører ham plaske omkring derinde i sine vandfyldte støvler. Eller kan det tænkes, at huset, hvor han fik tørre klæder på og varmede sig, lå på stedet, hvor Petersminde nu er at finde?

Udlængerne på Petersminde er på ydersiden i bindingsværk og hører til de få anlæg i denne landsdel, der stadig kan opvise den bindingsværkstype, som man endnu for blot 100 år siden ikke sjældent så i Vestjylland. Hovedbygningen er præget af klassicismen.

Skjern kirke 75. (A4 på kortet)

Den hvide mand.

De fleste gamle kirker har en kirkevare, d.v.s. et væsen, som går omkring til de folk i sognet, der snart skal dø. Det kan vise sig for dem selv, og så ved de, at deres time er kommet og kan tage afsked med denne verden. Det hænder dog også, at varen viser sig for pårørende, som så er klar over, at en gammel eller en syg i huset ikke har langt igen.

Det var den almindelige opfattelse, at det første væsen, der begravedes på kirkegården, blev til dens vare, og selvfølgelig undgik man fortrinsvis, at det kom til at dreje sig om et menneske. Det almindeligste er et lam - kirkelammet, en hest - helhesten, eller en so - gravsoen.

Enkelte kirker har dog en menneskelig vare, det gælder således Skjern kirke i Vestjylland. Her er det en hvid mand, der bærer dødsbudet. At møde ham på kirkegården, hvor han jo har sit faste tilhold, betyder ikke noget, ejheller hvis man tilfældigt løber på ham i byen, men ser man ham stå og stirre vist på et hus, kan man nok vide, at døden er i vente for en derinde. Den hvide mand går

også rundt til de steder i sognet, hvor døde er begravet uden for indviet jord, sådan som det undertiden er sket med myrdede eller med folk, som selv har taget sig af dage. Dette tyder på, at man i gammel tid gjorde forkert i ikke at lade også selvmordere hvile på kirkegården.

Skjerns kirkevare beskrives som en ældgammel mand med et langt hvidt skæg. Han er svøbt i en hvid klædning eller kappe.

Skærum 76. (A3 på kortet)

Helligkilden som afvasker synd.

Mellem Skærum bro og jernbanebroen nord for Ulfborg ligger ruinerne af Skærum kloster og Skærum kapel. Det sidste blev højst sandsynligt bygget som kapel for den kilde, der udspringer i en dal, førende ned mod Storåen.

Vandet i kilden skal have været så helligt og undergørende, at munkene fra klosteret automatisk fik forladelse for deres synder, når de vaskede sig deri.

Sådanne kilder er det altid godt at have ved hånden, og ringere blev det naturligvis ikke ved, at vandet tillige kunne helbrede forskellige sygdomme. Helt op i forrige århundrede valfartede folk til vældet, og det var almindeligt, at vandet blev tappet på flasker og brugt som medicin.

Kapellet blev revet ned efter reformationen på ordre fra kongen.

Spøttrup 77. (B2 på kortet)

Allehånde spøgerier.

Spøttrup er blandt landets ældste herregårde, og bag dens svære mure går næsten alle tænkelige former for spøgeri. Mindst en halv snes forskellige genfærd kan man risikere at træffe i og ved Spøttrup, hvilket må siges at være ganske godt skuldret.

Om opførelsen af Spøttrup berettes, at en herremand havde bejlet

Ridderborgen Spøttrup har spøgende stoddere, dansende riddere, blodpletter og en ihjeldanset jomfru samt et ubehageligt gammelt par.

til en smuk, men såre hovmodig frøken, som på alle måder hånede ham. Bl.a. kastede hun sin fingerring ud i et morads og sagde, at før hun gav ham sin tro, måtte han bygge hende en fast borg med tårn og tinde på det sted, hvor ringen var faldet. Hun anså det for en umulighed, dog, herremanden lod udkøre det ene læs sten efter det andet, og syv år efter kunne han rejse borgen. Byggeriet havde dog kostet ham alt, hvad han ejede, og frøkenen, det falske fruentimmer, tog alligevel en anden.

Mon ikke det skulle være denne ridder, der iført panser og plade vandrer gennem borgen om natten, og et par gange er set i haven, hvor han på plænen har opført en sælsom springdans, der bærer præg af sorg og fortvivlelse?

I sydfløjens sal har nogle riddere danset en jomfru til døde. Da

hun mærkede, at blodet vældede op i hendes mund, holdt hun hånden for, lidt efter segnede hun imidlertid om og greb da for sig med den blodige hånd. Det aftryk, som den satte på væggen, har aldrig været til at fjerne.

Forresten er der yderligere to forklaringer på denne blodplet, den første går ud på, at det er en kvinde, som har ombragt sit nyfødte barn og indsat det i muren, der er kommet til at sætte mærket med sin blodtilsølede hånd. Ifølge den næste teori er det en morder, der efter at have myrdet sit sagesløse offer, satte sin blodige hånd mod væggen.

I det firkantede porttårn ved indkørslen til gårdspladsen spørger en grå dame, som myrdede tre småbørn der. Man kan også træffe hende i vægtergangen.

Det synes i det hele taget somom børnedrab har været dagligkost på Spøttrup. En hvid dame i det runde trappetårn og en blå, som går i det firkantede samt i køkken og bryggers, skal have begået tilsvarende forbrydelser. Resultatet af disse mange ugerninger var, at der kom til at hvile en forbandelse over gården. Der kunne tilsidst ikke fødes levende børn, og var der endelig et enkelt, som slap levende over fødslen, døde det straks efter. Der høres da også ofte barnegråd i de store sale, men der er intet at se.

På en trappe mødes en gammel mand - vist en forhenværende ejer, der havde begået uret - og en gammel kone, og dette genfærdspar skal være af de slemme, sammen gik de huset igennem og lavede en bunke forstyrrelser. Heldigvis fandt man imidlertid på råd. På den dør, de skulle passere, blev anbragt en ældgammel, slidt hestesko, og før de nu kunne komme ud på spøgeri, måtte de forinden gøre lige så mange ture, som hestekoens havde gjort, medens den sad på hesten. Så langt nåede de aldrig, inden hanen gol, og derfor blev de på trappen. Det er antagelig på grund af dem, det aldrig har været helt »rigtigt« på den trappe. Folk, som kom ud på den efter mørkets frembrud, risikerede at blive vildfarende, så de kunne gå op og ned ad den hele natten uden at kunne finde ud. Det lød ofte derudefra, somom en mængde kattekillinger legede og bumsede ned af trinene.

Alle på Spøttrup havde hørt om den lange stodder i den nordre gang. Midt om natten dukkede han op iført lodden hue og en grå

kappe. Han hvæste på en uhyggelig måde og skræmte mange mennesker fra vid og sans.

En nat lagde en modig karl sig på gangen for at se, hvad stodderen egentlig gik efter. Ved midnatstide hørte han de slæbende trin; stodderen dukkede op, bøjede sig hen over karlen, der lod somom han sov, og fortsatte derefter hen til nogle teglsten, der lå i en stabel, den søgte han igennem, og så forsvandt han.

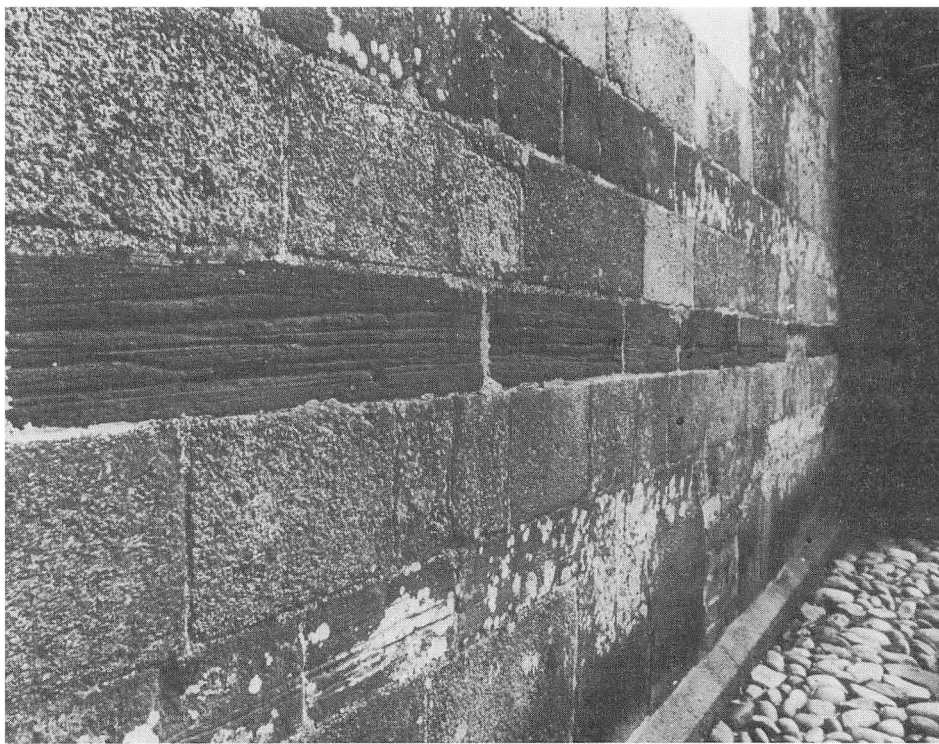
Næste morgen eksaminerede karlen stablen nøjere, og han fandt da 50 rdl., som han gav til herskabet; han ønskede ikke selv at beholde dem.

Om aftenen lagde karlen sig atter på gangen, og da klokken slog tolv, kom stodderen, som han plejede. Han gav sig til at gennemrode bunken, og der var stille et øjeblik, men så sønderflænsedes luften af et forfærdeligt skrig. Stodderen havde opdaget, at man havde taget hans skat. I samme nu forsvandt han og har ikke siden vist sig på Spøttrup.

Blandt småspøgerier bør nævnes, at en mand, som rider på en hvid hest, undertiden dukker op i borggården samt at der samme sted er hørt og set en sort spøgelseskaret med firspand. Fra gården og ud til markerne går en sort dame, og på voldene har folk set blå flammer. I Spøttrups murværk er der konstateret adskillige hemmelige gange.

Om studekongen Nis Nissen (d. 1848) sagdes det, at han var dobbeltgænger. Han kunne på een gang være i Holsten med en drift stude og hjemme på gården, hvor folk så ham vandre rundt på marker og i stalde.

Spøttrup på Vestsalling ejedes ca. 1400 af Johan Skarpenberg. I 1404 gik den over til Viborg bispestol, og i slutningen af 1400årene opførtes en trefløjet borggård med porttårn på dobbeltvoldsted. 1534 brændte nordfløjens vestende. 1580 ombyggedes anlægget og udstyredes med to trappetårne. 1870 ødelagdes nordfløjen indvendig, og gården kom i forfald. 1931-41 foretoges en omfattende restaurering. Borgen er i dag museum.

Staby kirke, på hvis murværk der er furer efter slibning af plovskær som led i ældgamle frugtbarhedsritualer.

Staby kirke 78. (A3 på kortet)

Kongesønnens bygningsværk.

Staby kirke syd for Nissum fjord i Vestjylland er et bygningsværk ud over det almindelige. Den har romansk apsis, kor og skib, som dog senere er forlænget imod vest. Bygningsmaterialet er i de romanske dele granitkvadre samt kvadre, der er udhugget af den jernal, som undertiden kunne ligge i tykke lag under den jyske hede.

Apsis er særdeles rigt skulpturelt udsmykket. Den har for oven en buefrise - arkade - som bæres af halvsøjler, og disse søjler hviler foruden på kraftige baser udsmykket på forskellig måde - nogle af dem med bladværk. Foroven har søjlerne små kapitæler og over dem såkaldte kragsten med mandshoveder med kroner og

Kongehovedet på Staby kirke.

Staby kirke er en af landets fornemste og har allenfals vore flotteste vinduer. De er firkløverformede og sidder i koret. Men den er også bygget af en kongesøn.

hoveder med mærkelige store munde. Der er to vinduer, og de er formede som firkløvere. Det mest imponerende er, at hvert af dem er udhugget i een eneste stor kvader - en virkelig kunstnerisk og håndværksmæssig bedrift, når man tager datidens simple redskaber i betragtning.

Kirken skal ifølge traditionen engang have været den stateligste i hele Vestjylland, og sikkert er det, at det sengotiske tårn - som sikkert er kirkens andet - var langt højere, end det er nu. Mellem fire gavlspidser sad der et prægtigt slankt spir, som imidlertid styrtede ned under en storm i 1719.

Den mærkelige apsis fik kirken efter sagnet af en engelsk kongesøn. Han var kommet i havsnød på Nordsøen, og hans skib strandede ud for Nissum. Sammen med nogle af sine folk reddede han sig i land, men Nissum-boerne viste sig at være så fjendtligt sindede, at han flygtede sydpå og nåede til Staby. Her tog man anderledes vel imod ham og behandlede både ham og hans folk på den bedste måde både hvad angik indkvartering og beværtning. For at vise sin taknemmelighed lod han derfor den skønne bygningssdel føje til den beskedne kirke, som man havde på stedet.

Og sagt eller ej, så finder man kun fire steder i Danmark sådanne firkløver (firpas) formede vinduer, nemlig i Bjernede, Fjenneslev og Ledøje kirker på Sjælland - og så i Staby, som har langt de fornemste. Derimod er den slags firpas-vinduer meget almindelige indenfor romansk engelsk kirkearkitektur.

Fra 1573 og til begyndelsen af 1600'erne havde man i Staby en præst ved navn Niels Christensen Ikast, og i hans tid var kirken berygtet for nogle særdeles voldsomme spøgerier, der nærmest havde karakter af poltergeist-virksomhed. De fandt sted både ved dag og nat, og drilleånden væltede bøger ned, pustede lys ud, klappede med vinduer etc., og skal endda have formastet sig til at puffe til kirkegængerne. Det endte vistnok med, at præsten med nogle kollegers bistand fik manet tøjeriet væk. - I hvert fald skal alt være roligt i kirken nu om stunder.

På nordsiden af Staby kirkes skib i nærheden af koret, er der i

Taarup kirke, hvor en adelsdame fra naboherregården har svært ved at ligge roligt.

ydermuren nogle lange, vandrette ridser eller furer i kvadrene. De sidder ret lavt og er fremkommet ved, at egnens bønder i gammel tid inden pløjningen listede sig op til kirken ved midnatstid, og liggende på knæ hvæssede plovskærene på kirkemuren. De mente herved at forlene de pløjede marker med særlig frugtbarhed og velsignelse.

Stavning 79. (A4 på kortet)

Da Stavning præst kørte på tre hjul.

Pastor Andreas Balslev var præst i Stavning vest for Skjern i Vestjylland fra 1738 til 1787. Han var skrap til at mane, og der fortælles en del sagn om denne hans færdighed:

En aftenstund kom han kørende forbi kirkegården med karlen på bukken. Da de er ud for porten til kirkegården, siger han til karlen, at denne skal holde hestene an, for han må ind og klare en nedmaning.

»Der vil komme en ud, som ligner mig«, sagde Balslev, »han vil sætte sig op i vognen og forlange, at du skal køre, men det må du for alt i verden ikke gøre, for så er det sket med mig. Først når jeg selv kommer og siger: - kør så, i Jesu navn - må du reagere. Den anden kan ikke nævne Jesu navn!«

Med de ord forsvandt præsten ind på kirkegården. Og ganske rigtigt. kort tid efter åbnedes kirkegårdslågen, og en der lignede Balslev til forveksling trådte ud. Han gik med raske skridt hen til vognen, satte sig op bagi og sagde: »Kør så!«

Karlen var lige ved at parere ordre, men så huskede han på Balslevs formaning og lod som ingenting. Da han et øjeblik efter så tilbage over skulderen, var skikkelsen forsvundet.

Det varede dog ikke længe, førend en ny skikkelse, der var som snydt ud af næsen på Balslev, lod sig til syne, og komedien gentog sig hele tre gange.

Ørslev kloster, hvor der lå penge i væggen.

Stavning gamle præstegård, hvis præst var en vældig maner.

Så endelig kom Balslev. Han tørrede sveden af panden, for det havde været en drøj dyst. Han satte sig op på bukken ved siden af karlen og sagde: »Kør så i Jesu navn!« Vognen rokkede sig imidlertid ikke af stedet, lige meget hvor flittigt karlen hyppede påhestene, det var somom et eller andet holdt den tilbage.

»Stå af og smid det ene baghjul op i vognen«, beordrede Balslev.

»Jamen så vælter den jo, faer«, mente karlen.

»Gør nu blot, som jeg siger, du skal se, den bliver nok stående«, mente præsten.

Det gjorde karlen, og ganske rigtigt, vognen stod lige så sikkert, som den plejede.

»Så kører vi«, sagde Balslev, og afsted gik det. De gjorde en ordentlig omvej til præstegården, og ind imellem morede præsten sig, så han klukkede af latter. Til sidst rumlede de ind på gårds-

pladsen, og karlen fik besked om at spænde fra. - »Men først må du bakke ned, så bagenden af vognen står i møddingspølen«, sagde Balslev.

Karlen rystede på hovedet, selvom han naturligvis gjorde, som præsten havde sagt, og inden han gik til ro betroede pastor Balslev ham, at han kunne få sig en højst usædvanlig oplevelse, hvis han sørgede for at kigge ud til vognen ved solopgang.

Karlen var selvsagt blevet noget underlig tilmode over kørslen på tre hjul, så han var nysgerrig efter at se, hvad der mon ville ske. Derfor gik han ud til møddingspølen lige før, solen stod op. Vognen balancerede lige så flot på de tre hjul, men i samme sekund solen stod op og ramte vognen, lød der et brøl, som fik ruderne i præstegården til at klirre og en susen i luften, og vognen kippede lige så stille ned, så den lå skråt i gødningen. Det var jo Fanden selv, der havde måttet gå for det fjerde hjul, og først nu blev han fri.

Sådan havde den Stavning præst mange kontroverser med mørkets magter, og det var nok ikke sidste gang, den onde måtte bære vogn og stå i møddingspølen. Der var nu også stolte traditioner at leve op til netop i Stavning, for Balslevs forgænger, Peder Nissen Wedell havde egenhændigt fordrevet mørkets fyrste fra Bækmarks bro, hvor han længe havde holdt til og gjort den usikker for vejfarende. Wedell endte iøvrigt som slotspræst ved Frederiksborg slotskirke, og der skal han have gjort sig bemærket ved pludselig en dag under en prædiken at rive kjole og krave af og fare op til kongens sovegemak. Kongen blev forståeligt nok lidt brøstholden over den noget hæsblæsende entre, som præsten gjorde, men Wedell halede ham uden videre ud af sengen og sagde, at her var der ingen tid at spille, for han havde i et syn fået åbenbaret, at der var lagt en ladning krudt under kongens seng.

Sagen blev undersøgt, og det viste sig, at præsten havde ganske ret, hvilket selvsagt stemte monarken noget mildere.

Store Stovbæk 80. (B3 på kortet)

Der trampes alle vegne.

På gården Store Stovbæk ved Avlum har jeg selv som barn ople-

vet spøgeri: Indtil 1940-erne kunne man stundom om natten høre skridt over loftet, og når jeg var på sommerferie hos min tante og onkel, som dengang ejede gården, beboede jeg et værelse på samme loft.

Flere gange hørte jeg ved midnatstid trinene på gangen uden for værelset, de lød altid på ganske samme måde, og når jeg spurgte, hvem det var, der gik omkring deroppe, fik jeg at vide, at det enten var pigerne, som var på vej til deres værelser, omend disse lå i den anden ende af huset, eller at det var min onkel, der havde været oppe for at lukke et vindue.

En nat, hvor jeg lå og læste, lød trinene som så ofte før. Jeg mente, at det måtte være min onkel, og da der var noget, jeg ville sige ham, åbnede jeg døren og stak hovedet ud. Jeg oplevede da det meget uhyggelige, at trinene fortsatte, uden at der var nogen at se. Jeg fik ikke pustet stearinlyset ud den nat. Det fik lov til at brænde ned i stagen, medens jeg lå og svedte bravt af skræk med hovedet under dynen.

Næste morgen, da jeg fortalte om min oplevelse, slog man det hen med, at det var træet, der arbejdede, som det så ofte gør i gamle huse. Det vidste jeg nu udmærket godt ikke kunne passe, for det var ikke træværk, som knirkede eller gav sig, det var ganske tydeligt skridt, der blev gået - endda med ret svært fodtøj.

Da jeg blev lidt ældre, indrømmede man da også, at der var noget om snakken med spøgeri. Det var en gammel ejer, der rumstede på loftet, og man kunne også høre hans færden, når man sad i stuen nedenunder, hvad jeg i nogle tilfælde havde lejlighed til at konstatere.

En skønne dag hørte spøgeriet op. Man vil vide, at min onkel fik nogen til at »sætte det hen«.

Også ude i Stovbæk krat er det galt fat: Her flyver der en natravn. Det er en nedmanet gejst, som i fugleskikkelse må prøve, om den kan flyve til det hellige land på en nat. Når den frem inden solopgang, er den frelst og får fred.

Imidlertid skal der nok trænes i århundreder, før natravnen kan klare en så vældig præstation, og hver morgen, når solen står op, må natravnen i jorden, og dybt under dens overflade foretage den møjsommelige rejse tilbage til nedmaningsstedet, hvorfra den så påny starter sin natlige flugt mod frelse. Ser man fuglen, skal man

Stovbæk krat med de sære knudrede egetræer, som ikke er ret store, men særdeles gamle. I dette krat på en sti, som han selv har slidt, går en karl igen.

være varsom med at betragte dens flyven for indgående. Natravnen eller aftenbakken, som den også kaldes, har nemlig et hul i vingen. Det er kommet der, dengang man rammede manepælen gennem det nedmanede spøgelse, og kommer man for skade at se gennem dette hul, mister man synet.

En del af Stovbæk krat består af egepur - små, men ældgamle egetræer med tykke moslag på stammerne og lav på de knortede grene. Der er en egen fortryllet stemning i dette pur, og et sted fører en sti gennem bevoksningen. Om den vidste man på egnen at berette, at en karl engang for mange herrens tider siden havde trampet den:

Han var trolovet med en pige, men det var nu et af disse fornufts-partier, som forældre i gamle dage havde så travlt med at

arrangere for deres børn, og i virkeligheden brød pigen sig ikke en snus om karlen. Af samme grund gik hun til en heks og fik hende til at kaste noget skidteri på ham. Der var nemlig en anden, som hun betydelig hellere ville have.

En aftenstund bedst som karlen sad ved nadveren, rejste han sig pludselig, gik hen og iførte sig sine bedste klæder, hvorpå han uden at sige et ord forlod gården. I samfulde ni døgn så man intet til ham, og ingen kunne begribe, hvor han var blevet af. Han skulle netop have holdt bryllup med pigen, så man undrede sig såre. Hun på sin side benyttede sig af hans fravær derhen, at hun skyndte sig at blive gift med den anden, som hendes hu mere stod til.

Endelig på niendedagen fandt man den forsvundne. Han traskede rundt ude i krattet - frem og tilbage, frem og tilbage, og hvor han gik, havde han trådt en sti. De fik ham med hjem, og selvom han virkede ganske forstyrret, kunne han dog forklare, at der pludselig var kommet noget over ham, så han følte, at han ufortøvet måtte ud i krattet. Og da han først var begyndt at gå, kunne han ikke standse igen, det var ham ikke muligt at sætte eller lægge sig, og stemmen svigtede, så han ikke kunne tilkalde hjælp. Han havde set sin forlovede køre til kirke med den anden mand uden at være istand til at foretage sig en smule for at forhindre det.

Karlen var så medtaget af sin vandring, at han døde få dage efter, men det er åbenbart ikke sket med forhekselsen af den grund, for han holder stadig sin sti åben, og nattevandrere har fortalt, at de har hørt hans tunge trin og set ligesom et mørkt omrids af et menneske, der møjsommeligt bevæger sig frem på stien.

Min onkel påstod ganske vist, at den forheksede karls sti ikke er andet og mere end en dyreveksel - og sådan er der jo mennesker, som ynder at se prosaisk på alt mellem himmel og jord.

Stubbergaard 81. (B2 på kortet)

Den forkerte mand spørger.

Af det engang så berømte Stubber kloster og den herlige Stubbergaard er der ikke stort tilbage. Bygningerne er forsvundet lidt ef-

ter lidt, og kun vestfløjens middelalderlige kælder er bevaret. Men sagnene lever, og især dem om Knud Gyldenstjerne (d. 1638), der rev Trandum kirke ned.

Desværre har man her, som det så ofte sker, ladet det gå ud over en ganske sagesløs person og har sværtet hans gode navn og rygte ved at tillægge ham misgerninger, som han notorisk aldrig har begået.

Den virkelig skyldige i Trandum kirkes forsvinden er nemlig ikke Knud Gyldenstjerne, men Iver Juel (d. 1556). Han havde i 1538 fået Stubbergaard gamle nonnekloster i forlening, og i 1547 købte han besiddelsen af kongen. Han ejede både Trandum og Sevel kirker, og han mente ikke, at der var brug for Trandum. Dette var meget muligt ganske rigtigt, for faktisk havde man i katolsk tid indladt sig på vel mange kirkebyggerier, og da befolkningstallet ydermere sank som følge af pestepidemier og krige, stod mange kirker omkring reformationen tomme, og det bør ikke glemmes, at skulle man have bevaret dem, var det sket på bekostning af en i forvejen hårdt presset befolkning.

Ifølge sagnet skrev herremanden (som man altså kalder Knud Gyldenstjerne) til kongen, at der ikke var mere end syv kællingspring mellem Trandum og Sevel kirker, og det var derfor han mente, at man roligt kunne bryde Trandum ned, når Sevel til gengæld udbedredes.

Det var nok også på en måde sandt nok, hvad herremanden skrev. Han allierede sig nemlig med en berygtet heks, der hed Kjæn Swåt. Hun kunne udføre de mest utrolige kunster, og hun var naturligvis fyr og flamme, når det gjaldt om at hjælpe herremanden med at få ryddet en kirke af vejen. Hun lovede derfor at springe det bedste, hun havde lært, og hver gang, hun satte af, fløj hun så langt op i luften, at hun forsvandt for folks øjne.

Enhver vil kunne sige sig selv, at dette selv for en heks i særklasse var en krævende præstation, og da hun havde taget de tre første spring, måtte hun puste lidt ud. Hun satte sig derfor på en høj på Hjelm hede, der siden har båret navnet Kjæn Swåt henne knåt.

I 1554 blev kirken så brudt ned, og i den forbindelse ville man flytte dens klokke ned til Stubbergaard. Klokken sank imidlertid i Stubber sø, hvor man søgte at sejle den over, fordi prammen brød sammen under dens vægt. Endnu skal man på højtiderne kunne høre klokken tone dernede i dybet.

...hver gang, hun satte af, fløj hun så langt op i luften, at hun forsvandt for folks øjne...

Efter det her anførte må det være rimeligt at gå ud fra, at det i virkeligheden var Iver Juel og ikke Knud Gyldenstjerne, der efter sin død spøjte så eftertrykkeligt på Stubbergaard, at ingen kunne udholde at være der: Hver aften sejlede såvel herskab som tjenebefolkning ud på Stubber sø og overnattede i både. Det var den eneste måde, hvorpå de kunne få fred, thi over vand kan gespenster ikke gå.

Nu led det imidlertid mod vinter, så ideen med bådene var ikke rigtig god længere. Derfor fik man fat på den berømte maneprester Berthel Ufødt fra Thy, og han kom til Stubbergaard i største hast - ja, faktisk lidt for hastigt, kunne man sige.

Da han nemlig skulle optage dysten med genfærdet, ville det ikke ret lykkes for ham. Den gamle herremand stod blot og grinede smørret af ham ligegyldigt hvor latinsk han talte, og han gjorde overhovedet ikke mine til at synke i jorden. Tilsidst spurgte Berthel helt fortvivlet, hvorfor Iver Juel dog ikke bare kunne synke ned som andre ordentlige spøgelser, og vor præst har sikkert rødmet dybt, da han fik svaret:

»Det er fordi du ikke har vasket dig i dag!«

Sådan kan spøgelser være så infame, og Berthel Ufødt måtte kønt hente et vandfad og bringe sagen i orden, medens spøgelsen så til. Først da begyndte de latinske formler at virke, og nu sank spøgelsen virkelig lige så stille ned i grunden.

Under Stubbergaard og i søen skal vældige skatte være gemt, og det sagdes, at der under gården lå en lindorm, som ville vælte bygningerne, hvis de nogensinde kom til at stå helt tomme. Dette sidste skal nu nok ses i overført betydning: Lindormen er forgængelighedens og forkrænkelighedens symbol, og den dag menneskene forlader et sted og lader det stå øde, gør forkrænkeligheden - forfaldet - sig gældende. Så må selv det stolteste slot og den fasteste borg synke i grus.

Netop sådan gik det Stubbergaard. I 1700-tallet og begyndelsen af forrige århundrede havde ejerne fortvivlede økonomiske forhold. De havde ingen mulighed for at bebo det vidtløftige anlæg. Og så slog lindormen med halen, så fløj efter fløj gik til grunde.

I 1268 var Stubber kloster et nonnekloster for benediktinerordenen. I 1536 tilfaldt det ved reformationen kronen, og Iver Juel, som først var lensmand og siden ejer af klosteret, ombyggede i

1545-55 klosteret til herregården Stubbergaard. I 1592 blev der opført en ny sydfløj, i 1805 nedbrødes sydfløjen, to år senere brændte østfløjen, i 1834 blev nordfløjen nedbrudt, og i 1870 blev resten af klosteranlægget med undtagelse af vestfløjens kælder demoleret. Den står nu med et stort stråtag lagt over. Stubbergaard har ny hovedbygning fra 1849.

Den sidste rest af det engang så store, skønt beliggende Stubber kloster, hvor en forkert mand spøger.

Staarupgaard 82. (C2 på kortet)

Om natten gik der en hvid jomfru ned til voldgraven ved Staarupgaard, og det var, somom der rejste sig et blæsevejr, når hun optrådte. Efter at have stået lidt og stirret ned i vandet, forsvandt hun igen.

Staarupgaard øst for Skive er nævnt 1364. I 1560 opføres den nu stående hovedbygning i to stokværk, den har trappetårn, men det nedrives i 1830-erne.

Sønder Nissum kirke 83. (A3 på kortet)

Præsten og Madonna.

Farvefoto overfor side 161.

Engang skal der i Vestjylland nogenlunde ud for Sdr. Nissum have ligget en kirke, som kaldtes Kabbel kirke. Den hørte antagelig en overgang til herregården Fjandhus, men først kom sandflugten og dækkede såvel kirke som herregård, og siden åd Vesterhavet sig ind, så kirken i dag ligger på havsens bund.

Inden det kom så vidt, havde man naturligvis bragt Kabbel kirkes kostbarheder i sikkerhed, hvilket skete i Sdr. Nissum kirke, der bl.a. fik en sengotisk madonnafigur, hvor Madonna fremtræder holdende Jesusbarnet på den ene hånd.

Det var intet heldigt sted, man fik figuren anbragt, for den endte på loftet, hvor den lå i mange år. I dag findes den på Ringkøbing museum. Noget mesterværk kan den vel ikke kaldes, men den er dog ganske nydelig og udmærker sig ved, at højre hånd er bevægelig og har kunnet vippe op og ned ved hjælp af et snoretæk. Den slags bevægelige figurer af hellige personer finder man ofte i sydlige lande, hvorimod de herhjemme er sjældne. Det omhandlede stykke er fra ca. 1450.

Måske har figuren været betragtet som undergørende. I hvert fald kom den gamle katolske præst fra Kabbel om natten til Sdr. Nissum for at tilse Madonna. Han steg op af Vesterhavet og vandrede til Sdr. Nissum ad en sti mellem klitterne, som kun han brugte. Egnens befolkning skulle nok vide at holde sig fri af den sti,

for det varslede ulykke eller død at møde den hedenfarne præst. Kun få, der har truffet ham, har undgået at blive angrebet af en eller anden uhyggelig sygdom.

Præsten går ind på Sdr. Nissum kirkegård gennem lågen i det sydvestlige hjørne af kirkegårdsdiget. Der holder han sig, og man har ikke hørt noget om, at han skulle have omdirigeret sin gang til Ringkøbing museum. Dette har måske sine grunde. I nyere tid er eksperter nemlig kommet til den slutning, at figuren overhovedet ikke stammer fra Kappel kirke, og selv en gammel katolsk præst må vel bøje sig for videnskaben.

Det skal være sket, at man har hørt Kappel kirkeklokke ringe ude fra havet. Da er der altid kort efter sket strandinger eller drukneulykker.

Sønderskov 84. (C5 på kortet)

Momsen og den hvide dame.

I begyndelsen af forrige århundrede ejedes Sønderskov ved Brørup af Peder Momsen. Han fik en død noget ud over det sædvanlige. For at sige det rent ud, var han slet ikke død, da han blev begravet, og det var da forresten ejheller ham, men en kiste fuld af jord og sten, der jordedes. Årsagen hertil var, at Momsen havde begået et eller andet kriminelt, hvorfor han var blevet dømt til slaveri, men da han ikke yndede at se sig selv i slavedragt, løj han sig død og skjulte sig i Ribe.

Om sider indhentede skæbnen ham og han døde - eller gjorde han? Da liget nemlig i al hemmelighed skulle køres til Sønderskov en nat, kunne bæsterne næsten ikke trække vognen, og da man endelig nåede frem, var de blevet så tossede, at de måtte skydes. Vognen havde ejheller ro på sig: Hver nat kørte den frem og tilbage i vognporten, så der blev slidt dybe furer af hjulene. Flere gange forsøgte man at flytte vognen bort, men så blev der en rædsom uro på gården, og enden på visen blev derfor altid, at man måtte flytte vognen tilbage på dens gamle plads. Man ser normalt ikke meget til Momsen, men ved højtiderne, og mest i julen, kan det hænde, at han lader sig til syne.

På Sønderskov gik der hver nat en hvid dame over gårdspladsen

Sønderskov ved Brørup.

og ind i kostalden. En gang besluttede ladefogeden, at der skulle sættes en stopper for det spøgeri, og han fik til den ende fat på en muskedonner, med hvilken han tog opstilling i gården. Klokkeren tolv kom gengangeren, ladefogeden tog sigte og trykkede af, men skuddet ville ikke gå.

Næste nat skulle røgtereren forsøge lykken. Han satte sig ind i kostalden, og snart efter dukkede jomfruen op. Alle køerne rejste sig, og det blev lyst som dagen, medens hun skred op til en tom bås, hvor hun gik ind. Da hun kom tilbage, rakte hun hånden ud efter røgtereren, han stak imidlertid en stang frem mod hende, og i samme øjeblik, hun berørte den, var hun borte.

Dagen derpå gik gårdens folk op i den tomme bås og gravede ned under stenpikningen, hvor de fandt benraden af et nyfødt barn. Den blev begravet på kirkegården, og siden har den hvide dame ikke vist sig.

En skytte på Sønderskov var så begejstret for sin håndtering, at han ønskede, han måtte jage så længe, verden står. Han blev taget på ordet: Hver nat må han stå op af sin grav, og så jager han gennem gården og ud over mark og skov. Man hører ham kalde på sine hunde, »Hej«, »Lustig« og »Kapus«.

Thomas Juel, der byggede Sønderskov i 1620, var en fingersnild mand, der bl.a. forstod sig på den ædle kunst at smede. Han skal selv have udført alt smedearbejdet på gården, hvilket vil sige gangjern til døre og vinduer, låsebeslag, murankre, vindfløje m.m., og af bevarede stykker kan man se, at han gjorde det endog særdeles godt.

I 1621 var Chr. IV. på rejse i Jylland, og han fik da den idé, at han ville aflægge besøg hos sin gode ven, Thomas Juel, der jo netop året forinden var blevet færdig med sin nye herregård. På vindebroen traf han en mildest talt beskidt person. Han var kulsort og fedtet i hovedet og på armene, og om livet bar han et stort skødeskind. Kongen standsede ham og sagde: »Min gode mand, fortæl mig, hvor jeg træffer husets herre, Thomas Juel«.

»Jamen Deres Majestæt, det er jo mig«, svarede den snavsede.

Kongen slog en latter op og sagde: »Gå da straks ind og vask dig, Thomas, at jeg kan kende min tro undersåt!«

Sønderskov kendes fra middelalderen, hvor den bl.a. tilhørte Ribe domkapitel. Om bygninger véd man intet, førend Thomas Juel i

1620 opførte det endnu delvis bevarede hovedhus, der havde fir-kantede tårne med etagespir, et mod nordvest og et mod sydøst. Hovedfløjen ombyggedes noget i 1750-erne, og omkring 1815 fjernedes sydøsttårnet. I stedet fik nordvesttårnet en pendant i den modsatte ende af huset, og etagespiret erstattedes af almindeligt tag. Ladegården er moderne.

Søndervang 84a (A3 på kortet)

En hård negl.

Søndervangs sidste adelige ejer var ritmester Christian Ehrenreich v. Brockdorff, som i 1792, meget mod sin vilje, måtte sælge gården til sine bønder. Han havde klaget over en skatteansættelse på 40.000 rdl. og bandede på, at han med glæde ville sælge alt, hvad han ejede i sognet for den pris. Det tog to af hans mest velhavende bønder til efterretning, de spurgte ham, om det virkelig var meningen, at det hele kunne købes for den pris, og da han bejaede det, samlede de pengene ind.

Nu ville Brockdorff imidlertid ingenlunde sælge, men bønderne stod fast på deres, og det endte med, at de rejste over til kongen og klagede deres nød. Kongen, som åbenbart ikke var nogen ynder af Brockdorff, gav bønderne medhold, og han måtte smukt afhænde godset for de aftalte 40.000.

Ritmesteren var på ingen måde afholdt af bønderne, han var en hård negl hvad angik udførelse af hoveriarbejde og betaling af landgilde, men han var ejheller pivet med sin egen person. Engang havde han haft det uheld at brække benet, og det var vokset skævt sammen. Sådant ville ritmesteren ikke gå; han satte benet i klemme mellem en dørkarm og en dør og brækkede det op påny i håb om, at det nu ville gro mere lige.

Brockdorff's anden kone var af samme kaliber som han selv, og hun red ofte rundt for at se efter, om bønderne udførte arbejdet ordentligt på markerne, var der slinger i valsen, gav hun dem hug. Om hendes adelshovmod berettes, at da der engang blev talt om ligestillingen i himmerige, udbrød hun: »Også dér vil de komme til at lade adelen råde«.

Når nogen skulle dø på Søndervang, så man, hvorledes den

søndre port natten forinden dødsfaldet sprang op, og en ligvogn kørte ind på gårdspladsen. Lidt efter kørte den ud af nordre port i retning af kirken.

Søndervang nordvest for Ringkøbing nævnes i det 14. århundrede. Omkring 1600 afbrændtes gården, og man kender ikke meget til dens bygninger, før den nuværende hovedbygning og avlsgården rejses i 1860.

Timgaard 84b. (A3 på kortet)

»Jeg vil ingen pytten have!«

Peder Gyldenstjerne (d. 1594) friede til en frøken fra Vestervig Kloster, og hun kom ned for at besøge ham på Timgaard. Han fortalte da, at han agtede at bygge et stort slot i et morads med dybt vand udenfor gården. Det mente pigen dog ikke lod sig gøre, hun drog en guldring af fingeren og kastede den ud i vandet med de ord, at så sikkert som hun ikke fik sin ring igen, kom der aldrig til at stå et slot dér på stedet.

Et par dage efter fangede man en gedde i moradset, og da den åbnedes, trillede jomfruens ring ud af indvoldene; hun fik således sit smykke tilbage, og Gyldenstjerne byggede slottet, men han brugte rigtignok sten fra Vestervig Kloster dertil, og derfor siger sagnet: »Timgaard den røde lagde Vestervig Kloster øde.«

Peder Gyldenstjerne var en morderlig stærk mand; hver dag, når han red gennem porten, greb han fat i en stor jernring, som hang under hvælvingen, og hævede sig selv samt hesten op i arme-
ne.

Peder var opdraget sammen med Frederik II, og engang aflagde denne Timgaard et besøg. Herunder kørte kongen og værten omkap til kirke. Peder overhalede flot kongens ekvipage og råbte i det samme »pyt«, men kongen blev vred og svarede: »Jeg vil ingen pytten have!«

Heldigvis blev denne lille tvistighed hurtigt glattet ud, og kong Frederik lovede tilmed at blive på Timgaard indtil man havde tømt et lille anker med en aldeles fortrinlig vin. Der blev drukket bravt af både kongen, hofsinderne, værten og huskarlene, men

mærkeligt nok vedblev der at være vin i ankeret. Kongen kunne ikke begribe det, han mistænkte Gyldenstjerne for at hælde ny vin på om natten og lod derfor et par af sine folk holde vagt over fadet. Næste morgen kunne de dog altid blot melde, at der ingen havde været i nærheden.

Endelig kom løsningen på gåden: Peder Gyldenstjerne havde boret hul gennem væggen og ved hjælp af et rør forbundet det lille anker med en vældig tønne, der stod på den anden side. Efter dette opgav kongen at se ankerets bund og fortsatte rejsen.

Peder Gyldenstjerne opnåede at blive rigsmarsk og deltog bl.a. i den nordiske syvårskrig (1563-70). Herunder hørte han en dag et par dejlige klokker ringe i en landsbykirke, og han fik lyst til at tage dem med hjem til Tim kirke. Det viste sig imidlertid ikke muligt at få klokkerne ud af tårnet på normal vis, men en bonde tilbød at hjælpe, hvis Gyldenstjerne til gengæld lovede at sørge for ham og hans familie resten af deres dage. Det gik rigsmarsken ind på, og bonden tilrådede da, at man neden for kirketårnet skulle lægge en stor dyngede fint sand og lade klokkerne dumpe ned i det.

Gyldenstjerne fulgte rådet, og som tak lod han bonden hænge for forrædderi, så havde han sørget for ham. Bondens kone og børn tog han derimod med til Danmark og gav dem både husly og mad.

Kun den ene klokke nåede Tim, den anden måtte lempes i søen, fordi skibet lå for tungt og ikke kunne passere en grund ved Thorsminde. På helligdage, når klokken i Tim ringer, hører man den anden svare fra vandet.

Peder Gyldenstjernens far, Knud Pedersen (d. 1552) blev af Christian II fængslet sammen med Torben Oxe mistænkt for at have myrdet Dyveke, han blev siden løsladt, men kom atter på kant med kongen, og efterhånden fik han oparbejdet et glødende had til såvel den despotiske monark som dennes rådgiver, mor Sigbrit. Ifølge sagnet lod han på Timgaard opstille en statue af Dyveke, som hans huskarle havde at spytte på, hver gang de passerede den, hvis de da ikke var i stand til at forrette deres nødtørf op ad den. Resterne af en sådan sten findes i dag i Nationalmuseet, det må dog retfærdigvis oplyses, at den ikke forestiller Dyveke, men Sigbrit; hun havde selv ladet den forarbejde og ville have brugt den som ligsten, da hun imidlertid ret pludseligt måtte forlade landet,

nåde hun ikke at få stenen med, og så sikrede Gyldenstjerne sig den for på den måde at tage hævn.

Dengang det gamle slot stod, holdt Tim nisse til i et værelse der. Han sov i et gammelt sengested, hvor der altid måtte ligge frisk halm. Han var nok ellers slem til at drille sine omgivelser, og ingen kunne vide sig sikker for hans spilopper.

Om Timgaards 400 år gamle lade, der nu er nedrevet, fortælles, at der ofte hørtes jamren og suk derinde fra. På træværket sås tydelige mærker af, at det ikke var anvendt som først tænkt, og grunden hertil skal være, at den norske mestersvend, som huggede tømmeret, ikke fik lov til at komme til Danmark og samle det. I ærgrelse herover huggede han gale mærker i det, så ingen kunne finde ud af at samle det, og det måtte hugges om.

Timgaard nord for Ringkøbing skal have været blandt vore prægtigste herregårde. I 1200'erne fandtes der et voldsted, men i 1550-90 opførte Knud Gyldenstjerne en firefløjet borggård med to trappeårne og en ladegård. I 1710 styrtede nordfløjen sammen, 1736 måtte vestfløjen ombygges. Ca. 1800 blev borggården opgivet og nedrevet, og den nuværende hovedbygning opførtes ved den gamle ladegård.

Tinghøj

85. (B1 på kortet)

Den skønne Birgitte Boel.

Der er noget tungt og trøstesløst over de gamle rettersteder, hvor delinkventer blev hængt eller skilt fra hovedet - hvor de dømtes lig parteredes eller radbrækkedes og lagdes på hjul og stejle, andre ligesindede til advarsel og skræk - og hvor heksebålene flammede.

Her spørger det både ved dag og nat. Det er som om ulykke og elendighed emmer op fra jorden med gravene, der gemmer hovedløse, benbrudte skeletter - resultater af mestermandens og rakkerens flid i samfundets tjeneste.

Det hændte vel iblandt, at retfærdigheden virkelig skete fyldest der, og at personer, der notorisk ville deres sagesløse næste det

værste, blev afkortet med en hovedlængde eller kom op at dingle i strikken. Men det var langt fra altid, man kunne glæde sig over et så gunstigt resultat. - Den menneskelige evne til at udøve retfærdighed er ikke just beundringsværdig, og nok så tit udspillede de makabre scenerier på grund af de dømmende instansers religiøse hysteri, deres overtro og afstumpede moralbegreber. Man hævnedes sig på den mest primitive og grusomme måde på samfundets afvigere og udøste vredens skåler over folk, der lidet eller intet ondt havde bedrevet.

I sin forblændelse undlod man at låne øre til skriftens manende ord: »Dømmer ikke, for at I ikke skal dømmes« og budet »Du må ikke slå ihjel«. Man dømte ustandselig, og uhyggeligt ofte dømte man forkert.

Det anede vel stundom datidens mennesker, at ikke alt til enhver tid gik, som det burde, og man kom nødtigt retterstederne for nær - end ikke når solen stod på himlen. De retfærdigt eksekverede havde vel ingen magt til at gøre fortræd, men de uretfærdigt dømte ville tage hævn over de levende når og hvor de kunne.

Dyrene, som er langt mere følsomme end mennesker, reagerede gerne voldsomt, hvis de ved nattetid skulle forbi galgebakken. Kom man kørende med heste, skulle det nok passe, at disse enten standsede ud for retterstedet og ikke var til at drive frem, eller at de blev vilde og løb løbsk.

På Bostrup hede i Salling ligger Tinghøj - oprindelig en gravhøj, hvori der er fundet urner fra oldtiden. I 1600'erne blev den imidlertid rettersted, og mange har lidt døden på dens top. En af dem var Birgitte Sørensdatter, i folkemunde kaldet Birgitte Boel. Hun skal have været den kønneste pige, man kunne se for sine øjne, og med langt sort hår.

Da hun i 1778 tjente hos Jens Andersen i Hestbæk, fødte hun et barn i dølgsmål og ombragte det straks efter fødslen. Hendes uhyggelige handling blev åbenbaret, og hun dømtes til at lide døden ved halshugning med økse, hvorpå kroppen skulle graves ned ved tingstedets fod af natmandens folk, medens hovedet skulle sættes på en stage.

Ganske vist havde den stakkels kvinde kunnet fortælle rettens folk, at barnets far havde truet hende på livet, hvis hun udlagde ham, og da hun overhovedet ikke så nogen muligheder for barnet og sig selv, havde hun i sin fortvivlelse valgt at kvæle det. Nu sag-

de hun, hvem han var, men han svor sig fri, og det valgte øvrigheden at tro på.

Der var ingen nåde at hente for Birgitte Boel, da hun onsdagen d. 6. oktober 1779 besteg skafottet på Tinghøj. Hendes skyld var klart bevist, og ingen gjorde sig tanker om, at det kanhænde var samfundets lidet forstående behandling af enlige mødre og deres »horeunger«, der havde gjort hende til morderske. Man fandt end ikke grund til at udskyde henrettelsen nogle få minutter, som Birgitte så mindeligt bad om, for at hendes præst, provst Rasmus Stiernholm kunne nå at komme til stede og være hos hende i hendes sidste stund, sådan som han bestemt havde lovet det.

Birgitte gav da et sort tørklæde, som hun altid bar, til nogle omkringstående og bad dem give det til provsten. Så knælede hun ned, mestermanden hævde sin skarpslebne økse og lod den falde for øjnene af den måbende menneskeskare, der altid mødte op for at blive slige udsøgte oplevelser rigere.

Man gøs velbehageligt, da rakkeren tog hovedet op, spigrede det til toppen af en lang stage og rejste den på højen. Det blæste frisk, og Birgittes ravnsorte lokker bølgede i vinden om det skønne ansigt.

Først da øksen var faldet, nåede provst Stiernholm frem. Han kom sprængende på en skumsvedt hest. Man gav ham Birgittes sorte tørklæde. Han knugede det mellem hænderne og rev det i fortvivlelse itu. Så vendte han sin hest, gav den sporerne og galoperede afsted uden at sige et ord. Folk gloede efter ham. Man vidste, at de to havde været gode venner. Var det mon ham, der var skyld i hendes ulykke? Det var ikke til at sige.

Ved den sydvestre side af Tinghøjens fod begravedes Birgittes krop. Hovedet sad en tid på stagen, men en skønne morgen var både det og stagen forsvundet. Det viste sig siden, at en bonde fra nabolaget havde stjålet stagen og ladet sin hest slæbe den hjem til sin gård, hvor han netop var igang med nogle byggearbejder. Den blev brugt som sule - tagbærende midterstolpe - i en nybygning.

Og somom Birgitte ikke havde fået straf nok af sine nådeløse medmennesker, må hun om natten gå fra stedet, hvor hun om-

...rakkeren tog hovedet op, spigrede det til toppen af en lang stage og rejste den på højen.

bragte sit barn og til Tinghøj. I sine arme bærer hun den lille, og nattevandrere har hørt hendes sagte jamren. - Og bonden, som stjal stagen, må nat efter nat gentage denne handling og lade hesten slæbe afsted med den, thi han forsyndede sig mod øvrighedens bud, og sligt gør man ikke ustraffet.

Trans

86. (A2 på kortet)

Fiskeren der forudså forlis.

I Vesterhavs-egnene, hvor man lever i nær kontakt med en natur, der kan være overmåde barsk, har varsler spillet en større rolle end andre steder i landet, ligesom synskhed har været ret udbredt. Det er som om de strenge levevilkår for fiskere, sømænd og deres familier har skærpet sanser, som folk normalt ikke kan trække på.

Nogle synske mennesker opnåede, takket være deres usædvanlige evner, stor berømmelse, og blandt dem var fiskeren Kristen Mollerup i Trans på Bovbjerg. Han døde i 1879, og på egnen anså man ham nærmest for en trolldmand, fordi alt, hvad han sagde, gik i opfyldelse.

Kristen var en stilfærdig og rolig mand, fåmælt og noget inde-sluttet af væsen. Han gjorde ingen blæst af sit klarsyn og talte kun om de syner, der kom til ham, hvis han skønnede, at de havde en særlig betydning for folk eller situationer.

Kristen kunne forudsige strandinger, og han plejede at lægge vejen om ad strandfogedgården, når sligt var i vente. For ikke at overdramatisere, indskrænkede han sig gerne til at sige til strandfogedens kone, at nu fik hun nok snart gæster, hvormed han mente overlevende fra en stranding, som indkvarteredes på strandfogedgården. Konen var efterhånden så vant til, at det gik som han sagde, så hun uden videre gjorde klar til at modtage indkvartering, når Mollerup havde ladet sådanne ord falde. Ikke sjældent kunne han endog fortælle hende, hvor mange hun burde rede op til.

Kristen Mollerup kunne se, om der ville være overlevende ved en stranding, eller om alle druknede, og han vidste hvor mange, der skulle drukne.

En mørk efterårsnat under storm strandede et skib på revlerne.

Mørket vanskeliggjorde i høj grad redningsarbejdet, men man kunne høre råbene fra de skibbrudne og afskød raketter i den retning, som de kom fra. Flere gange var det forgæves, men så fik man hold i linen og redningsmandskabet talte sammen om, at nu lykkedes det dog omsider at redde en.

»Ak nej«, sagde Mollerup, »her kommer ingen levende i land. For nogen tid siden så jeg på dette sted, netop hvor båden må stå, et lanternelys samt fire lig, der drev sydover!«

Og det gik, som Mollerup sagde. Det var et stykke vragtømmer, linen havde sat sig fast i, og det slog frem og tilbage i bølgerne, da linen blev trukket ind, så det føltes, somom det var noget levende. Snart forstummede råbene ude fra mørket, og om morgenen fandtes fire strandvaskere på stranden en mils vej sydligere. Det var bådens besætning.

Engang kom et skib hjælpeløst drivende ind mod kysten. Af dets kurs, samt af vindens og strømmens retning var det ikke vanskeligt for redningsfolkene at udpege stedet, hvor det måtte strandede, og der tog man så opstilling - alle mand med undtagelse af Mollerup, der gik et helt andet sted hen, for dér havde han set skibet gå på grund.

De andre var enige om, at det var fuldstændig udelukket, at skibet kunne tage grund, hvor Mollerup påstod, at det ville ske, så man rystede på hovedet af ham og lod ham passe sig selv. Helt uventet ændrede havaristen imidlertid kurs, og den gik ganske rigtigt fast på revlen, præcis hvor den synske fisker havde set det ske.

Mollerup var medlem af et bådelag, men en dag, da man skulle ud til fiskepladserne, og det var det fineste tænkelige vejr, trykkede Mollerup sig svært ved at tage med. Han foreslog, at man skulle blive hjemme, og påstod, at vejret snart kunne ændre sig til det værre. Det troede de andre i laget ikke på, og tilsidst lod Kristen sig da overtale til at tage med, selvom han var alt andet end stolt ved situationen.

Da de havde fisket lidt, rejste et uvejr sig ganske pludseligt, og der kom nogle vældige vindstød, som piskede havet op, så der på ganske kort tid var høje bølger. Man sejlede naturligvis straks hjemover, men da man nåede revlerne og ville gå igennem på et sted ud for landingspladsen, hvor vandet var relativt roligt, råbte Kristen Mollerup:

»Nej, dér vil vi ikke ind, i hvad så siden vi skal lide!«

Kammeraterne så forfærdede på ham. Det var galmandsværk at gå over revlerne ved siden af det rolige sted, for her var brændingen så voldsom, at bølgerne efter alt at dømmе ville knuse båden. Kristen holdt imidlertid fast på, at det var deres eneste mulighed for frelse at gå igennem, hvor brændingen var værst, og da han jo plejede at have ret, bøjede man sig for ham.

Forsøget blev gjort, båden kastedes rundt, den stødte mod en revle, men en stor bølge løftede den over, og båden blev endda slynget helt op på strandbredden. Man reddede altså livet. Båden derimod havde det nok knapt så godt, og der var lagt i kakkelovnen til Kristen for hans helt tåbelige valg af landingssted.

I det samme fik man øje på en af de andre fiskerbåde, som var på vej ind mod land. Den styrede mod det rolige vand, hvor den imidlertid ramte et eller andet og kæntrede. Af dens seks besætningsmedlemmer druknede de tre, og de øvrige tre fik man kun med nød og næppe reddet. Havde man ikke i den første båd fulgt Kristens råd, var den utvivlsomt ligeledes kæntret.

Kristen forstod ikke altid selv betydningen af sine syner, f.eks. kunne han ikke begribe, hvad et meget stærkt lys, som han undertiden så om natten, og som kom fra nord samt højt oppe fra, havde at sige.

Da Bovbjerg fyr tændtes i 1877, gik det op for ham, at det var lyset herfra, han havde set varsler for.

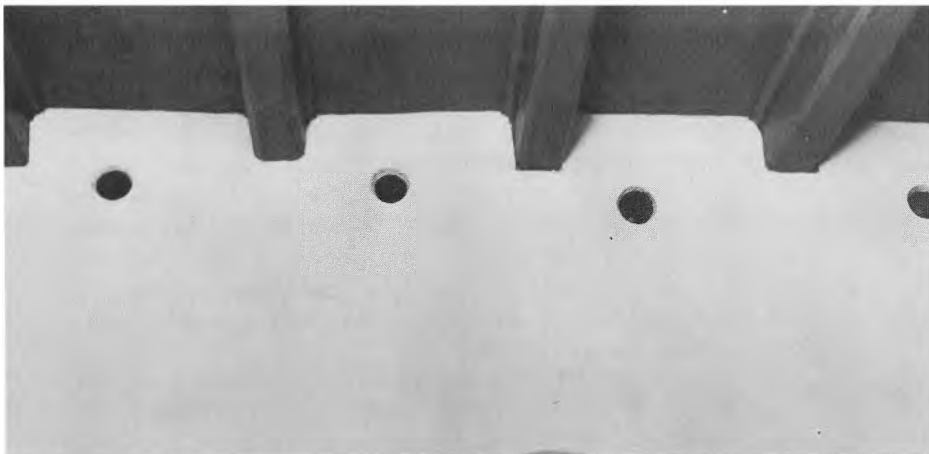
Tøndering kirke 87. (B1 på kortet)

Potteskipperens tak.

I den romanske Tøndering kirke på Nordsalling er der i korets nordvæg indmuret fire sortbrændte lertøjspotter - såkaldte jdepotter. Strengt taget er der nok tale om lydpotter, der har skullet forbedre akustikken i rummet, men sagnet fortæller noget helt andet:

Kirken, som er ret højt beliggende, skal kunne ses helt ude fra Vesterhavet, hvilket skyldes, at en lavning på Thy, øst for Sennels, fortsætter over Mors syd for Fegge klit og giver et sådant udsyn.

Som det undertiden sker, lagde tågen sig en dag over både land

Jydepotterne i Tøndering kirke. En frelst skippers gave.

og vand, så man ikke kunne se en hånd for sig, og skipperen på en potteskude, som just kom sejlene ude på Vesterhavet, var mildest talt ikke stolt ved situationen. Han anede tilsidst ikke, i hvilken retning han sejlede, om det var langs med kysten, bort fra den eller ind mod den, hvor han ville strande på revlerne.

I sin nød bad han til Gud om frelse, og han lovede, at han ville skænke en stor gave til den, der ville give ham et vink om, hvilken retning han skulle styre i.

Da han havde sluttet sin bøn, delte tågen sig ganske uventet et øjeblik, og gennem åbningen mellem tågebankerne fik han øje på et kirketårn, som han var klar over måtte være Tønderings, og som han sejlede i retning af.

Han fik nu i en hast lagt roret om, så han kom i sikkerhed ude på havet, og da tågen omsider lettede for alvor, nåede han uden yderligere vanskeligheder til sit bestemmelsessted.

Løftet, som han havde givet, blev godtnok ikke glemt, men gaven, som han gav til kirken, kunne måske nok kaldes lidt beskednen. Den bestod af fire potter fra skudens ladning, og selvom det

var potter af bedste sort, har donationen næppe ruineret ham helt.

I kirken kvitterede man ved at mure potterne inde i kormuren, så alle kirkegængere efterdags blev mindet om skipperens mirakuløse frelse og hans tak derfor.

Om Tøndering kirke kendes iøvrigt følgende besynderlige sagn: En morgenstund omkring 1814 fandt man på kirkegården en prægtig hvid, opsadlet hest. Nogle vil vide, at den var bundet til en af lågestøtterne i kirkegårdsdiget, andre at det var til våbenhusdøren. På en gammel gravsten opdagedes samtidig en salmebog, på hvis første blad stod at læse: »Tag denne sten og vend den omkring, så skal I se en mærkelig ting!«

Graveren og de bønder, der havde fundet hest og bog, turde ikke på egen hånd gå igang med at vende stenen, så de hentede præsten og bad ham være den første, der tog ved stenen, for så kunne det umuligt gå helt galt.

Præsten greb fat, men stenen gled for ham. Det blev betragtet som et dårligt varsel, og man enedes om hellere at lade stenen ligge.

Først hen imod slutningen af forrige århundrede dristede folk sig til at vende den gamle sten, og skuffede blev de, thi under den fandtes blot almindelig kirkegårdsmuld.

Hesten derimod var god nok, og da der ikke meldte sig nogen ejer, fik gårdmand Jacob Pedersen den. Han boede lige syd for kirken på en gård, som han fik i fæste i 1814, og hos ham blev hesten, til den højt bedaget døde.

Ligstenen endte som bund i en kalkbænk, dens skrift blev slidt ud, og ingen aner mere, hvad der stod på den, eller om den overhovedet eksisterer.

I det sydøstre hjørne af kirkegårdsdiget ligger en stor sten. Den kylede trolde i Yttrup bakker engang imod kirketårnet, fordi klokkeklangen irriterede ham. Som alle trolde elskede han at sove længe om morgenen, men når solen stod op - eller måske endda før - begyndte klokkerne i Tøndering at runge, så han blev vækket. En dag tog han derfor sit strømpebånd, og det var stort. I det lagde han stenen og brugte det så som slynge. Den skred imidlertid en smule i kastet, og derfor nåede stenen ikke helt til sit bestemmelsessted. Da trolde således ikke fik standset klokkeeringen,

og han åbenbart ikke kunne finde flere egnede sten, flyttede han andetsteds hen for at få morgenro.

Taarupgaard 88. (C2 på kortet) Farvefoto overfor side 176.

Anne Katrine, der snøftede.

I 1655 overtog Tønne Juul (d. 1684) Taarupgaard efter sin mor, Ingeborg Parsberg, og med ham og hans hustru, Anne Katrine Friis, fik gården sine sagn. Efter sigende var Tønne Juul en godmodig og i alle måder udmærket mand, men til gengæld har Anne Katrine fået et ualmindelig slet eftermæle.

Ægteskabet var barnløst, og Taarupgaard blev ved ægtefællernes død gjort til stiftelse med veldædigt formål, hvad der dog ikke i mindste måde har formået at mildne meningene om Anne Katrine Friis.

At hun stod i pagt med den onde, betvivlede ingen, og det fortaltes, at hun kunne udføre mangfoldige heksekunster. I mange år tolererede Tønne Juul hendes skarnsstreger, men da hun en dag fik et knippe nøgler til at danse på gulvet af sig selv, tabte han modet. Dybt nedbøjet over hustruens forbindelse med mørkets magter og hendes hårde fremfærd mod gårdens folk, lod han sin kusk spænde for vognen, satte sig op og bad ham køre.

»Jamen hvor skal vi køre hen?« spurgte kusken.

»Hvor hestene vil gå«, lød svaret.

Så rullede ekvipagen af gårde, og det var sidste gang, nogen så Tønne Juul i live.

Imidlertid fortsatte Anne Katrine sit regimente, somom intet var hændt. En dag forsvandt der nogle småting fra hende, og hun mistænkte en af tjenestepigerne for at have stjålet dem. Hun beordrede pigen med op på loftet, hvor der stod en stor klædeskiste.

Anne Katrine løftede låget og bad pigen tage noget op fra kistens bund. Intetanende bøjede tøsen sig ned, men i det samme slog fru en låget i med en sådan kraft, at det arme menneske fik hovedet kappet af. Man vil også vide, at Anne Katrine engang havde gjort sig skyldig i et barnemord, og i de stille nattetimer høres der stundom suk og barnegråd fra gårdens have.

Gerrig var den hårde dame ligeledes, hun pugede penge sammen

Taarupgaard, hvis ejerinde fik både nøgleknipper og alle andre til at danse efter sin pibe.

og vred formelig klingende mønt ud af alt, hvad hun rørte ved. I hendes tid var der stort sildefiskeri i Limfjorden, og i sine »gårde« i Virksund fangede hun sild i brede baner. Hun solgte dem dog kun, hvis de blev godt betalt, ellers fandt de anvendelse som gødning, hvad der vakte megen forargelse. Det blev da også spået, at der som straf for hendes griskhed og ugudelighed engang ikke skulle gå flere sild gennem Virksund, end der kunne gå gennem en hestesko. Spådommen gik godt nok i opfyldelse, men det skete først adskillige år efter Anne Katrines død, så hun har kunnet tage sig det let.

At Anne Katrine Friis falskelig tilsvor sig nogle enge ved at lægge jord fra Taarupgaard i sine sko og gå ud på engene og sværge på, at hun stod på egen jord, selv om engene sandelig ikke nogen sinde havde tilhørt hende, nævnes kun for fuldstændigheden.

Men vi skal alle herfra engang, hvor mægtige vi end har været, og for Anne Katrine slog timen en dag i 1698. Da hun lå på sit

yderste, stillede præsten for at berette hende, og længe måtte han tale for døve øren. Han sluttede sin opbyggelige ordflom med at bede den døende gøre afbigt for sine synder, så hun trods alt kunne få del i himmeriges glæder, og disse ord vakte Anne Katrines interesse:

»Får jeg lov til at køre med fire toppede heste i himmerig?« spurgte hun.

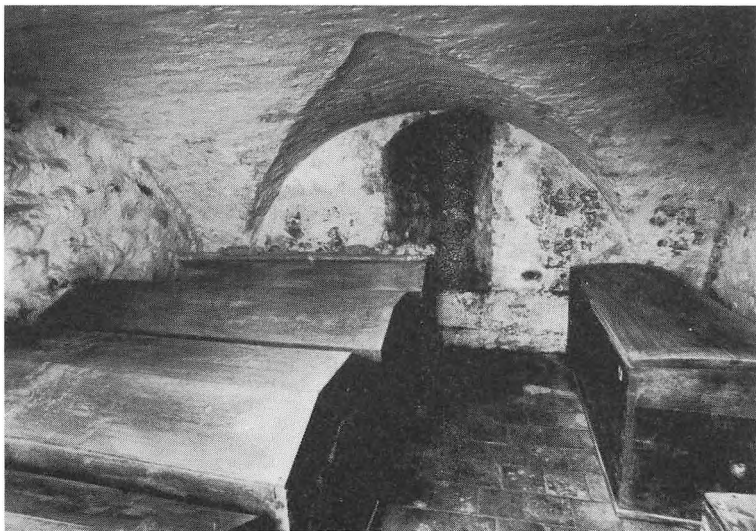
Det kunne præsten naturligvis ikke godt love.

»Så har jeg intet dér at gøre«, kom det tørt fra adelsfruen, og med disse ord døde hun.

Anne Katrine kom til at køre med firspand efter sin død: Hver nat trak fire kulsorte, ildfnyssende heste hendes karet fra Taarup kirke og hjem til hendes gamle domæne, hvor hun lavede en frygtelig ravage. Døre åbnedes og blev slået i, isnende vindpust jog gennem stuerne, og gårdens hunde hylede og peb af skræk.

I kirken var det ikke stort bedre fat. Døren til hendes kapel og kirkeportene sprang ustandselig op, fordi hun ville ud. En dag fik

Under Taarup kirke hviler de gamle ejere af Taarupgaard af hvilke en enkelt har det med at snøfte, når hun bliver ilde omtalt.

man så den fortrinlige ide, at bore huller i alle de døre, hun skulle igennem, og siden kunne de holdes lukkede.

Der var dog langtfra blevet ro på Taarupgaard. Hver aften rullede spøgelseskareren ind på gårdspladsen, som den plejede, og fire båse måtte stå tomme i kørestalden til hendes forspand. Prøvede man at sætte andre heste ind, var de næste morgen løse, skumsvedte og ganske kulrede.

Omsider ebbede spøgerierne ud. Hullerne i kirkedørene og på herregården stoppedes til, og i lange tider mærkede man intet som helst til Anne Katrine. Tilsidst havde man næsten glemt hende, men en aften fik man fra den myndige frue en hilsen, som nær havde skræmt livet af flere mennesker!

I årene 1864-70 var pastor Laurits Laurberg præst ved Taarup kirke. Han holdt hver onsdag aften bibelmøde i kirken, og da han havde ordet i sin magt, kom folk fra nær og fjern for at høre ham. Just en sådan onsdag aften kom han ind på den manglende gudsfrygt og truede i den forbindelse de fremmødte med, at hvis de ikke forlod syndens vej, ville det gå dem, som det gik Anne Katrine Friis, der ikke fik fred i sin grav.

I samme nu, han sagde disse ord, lød der et højt, foragteligt snøft fra nådigfruens kapel, og et iskoldt pust strøg gennem kirken.

Nogle af de fremmødte blev siddende - forstenede af skræk - andre forlod kirken i panik. Det var den sidste opmærksomhed, Anne Katrine Friis viste sine omgivelser, og nu generes man aldrig mere af spøgerier - hverken i kirken eller på gården.

Taarupgaard ved Hjarbæk fjord nordvest for Viborg ejedes i 1422 af Jens Kaas. Ca. 1580 opførte kansleren Niels Kaas en toetages grundmuret vinkelbygning og to bindingsværksfløje. 1747 nedbrødes hovedbygningens øvre stokværk. I 1941 blev Taarupgaard til statsundomslejr, men nu er den en selvejende institution, Taarupgaard Ungdomskostskole.

Udstrup købt for noget, der var bedre end blanke knapper.

Udstrup 89. (A3 på kortet)

De blanke knapper.

Man har en ganske fornøjelig beretning om, hvordan Jens Tang i 1776 købte Udstrup hovedgaard, som dengang hørte under Rysensten, der ejedes af baron Chr. Fr. Juel-Rysensteen.

Tang var forpagter på Udstrup, og en dag kom det ham for øre, at baronen var til sinds at sælge den. Tang på sin side kunne nok tænke sig at erhverve den, men det var nu ikke så helt let, eftersom han ikke rådede over store likvide midler. Faktisk var hans rørlige formue 35 blanke sølvdukater, og dem puttede han i lommen på sit stadstøj, hvorefter han begav sig til Rysensten.

Det var tidligt på dagen, og baronen var endnu ikke stået op. Det var til gengæld hans lille søn, som gik rundt inde i stuen og sludrede med Jens Tang, der sad og ventede. Tang, som var en

børneglad natur, tog gutten op på knæet, og den bitte purk var svært begejstret for de blanke sølvknapper, som han havde i sin frakke.

Da sagde Tang - og han svor siden på, at det skete uden bagtænke: »Synes den lille baron, at de er så pæne, da skal han have nogle, der er endnu pænere!«

Med disse ord stak han hånden i lommen, trak otte af dukaterne frem og gav dem til drengen, der naturligvis blev ellevild af glæde. Han hoppede ned fra Tangs knæ og løb ind til sine forældre og viste dem den flotte gave.

Lidt efter kom baronen ind i stuen og spurgte, hvad Tang ønskede. Denne svarede, at han jo havde hørt, at baronen ville sælge Udstrup, og han ville så grumme gerne købe den.

Baronen var ikke uinteressert: »Hvad vil han give for den?« spurgte han, og Tang svarede, at hvis han kunne få godset med, ville han gerne give 30.000 daler for det.

Baronen var åbenbart rørt over Tangs venlighed overfor sønnen og sagde med et smil: »Han skal have det for 28.000!«

Ridefogeden blev tilkaldt, for nu skulle der skrives købekontrakt. Han fik et helt chok, da han hørte, at Udstrup skulle sælges for sølle 28.000 daler. »Det er da ingen pris for Udstrup, hr. baron«, sagde han, i et forsøg på at bringe herskabet på bedre tanker.

»Hvis han vil behage at passe sit, skal jeg nok passe mit«, viftede Juel ham af, for han var en rigtig baron, og han syntes godt om Tang.

Det lykkedes da også Jens Tang ved frasalg af noget af bøndergodset at tilvejebringe en stor del af købesummen, og endda blev der så megen jord tilbage, at han kunne sidde lunt på Udstrup resten af sine dage.

Der var ikke meget spøgeri på Udstrup. Blot havde man nogle gange set, at dagligstuen var fyldt af mennesker, som stod omkring en ligkiste på gulvet - om det så er et varsel om noget, der skal ske eller en spejling af noget, der er hændt i svundne tider.

Udstrup nordvest for Ulfborg nævnes i 1473. Den har hovedbygning fra 1784.

Ulvedals plantage 90. (C3 på kortet)

Jens Langknivs hule.

I udkanten af Ulvedals plantage, ikke langt fra Karup, ligger en herlig hellekiste, som kaldes Jens Langknivs hule, og i den skal den berygtede røver altså havde haft sit tilholdssted, men han havde nu en del flere rundt om i Midt- og Vestjylland, hvor han huse-rede.

Jens hørte til de slemme røvere, som foretrak at dræbe sine ofre, for at de ikke siden skulle sladre om ham, og han tog sig fortrinsvis af rige kræmmere eller andre holdne folk, som kom i nærheden af stederne, hvor han og hans bande for tiden havde slået sig ned.

Mange gange var myndighederne på jagt efter slynglerne, men man havde aldrig heldet med sig, for Jens og hans bande var hurtige folk, og de blev ikke ret længe på samme lokalitet, så når man omsider fandt den røverkule, hvor det var rapporteret, at de opholdt sig, var fuglene fløjet.

Jens havde sit tilnavn deraf, at han altid gik med en kniv, som han var en sand mester i at kaste med, og hvori han havde en snor, så den efter kastet kunne trækkes tilbage og sendes afsted påny.

Omend han plejede at være grum, stak der dog også lidt af en gentleman i røveren. Engang var han som ungt menneske blevet taget for nogle småforseelser i Skive. Det var før han for alvor havde slået sig på røveriet.

Byfogeden havde ved den lejlighed været meget human over for Jens. Han havde talt godt for ham og sagt, at han i egen interesse skulle sørge for at komme over på den rigtige side af lovens plankeværk, og ud over dette havde han ladet ham slippe med en advarsel.

Nu gik det hverken værre eller bedre, end at Jenses bande en dag lå på lur ved landevejen og fik held til at opbringe en vogn med en kusk og hans herre. Fangsten bragtes til Jens Langknivs hule, hvor Jens sad og bappede på en pibe. Han genkendte straks byfogeden som den ene af fangerne, gik hen og gav ham hånden og undskyldte, at han var blevet forstyrret på sin rejse. Han mindedes, at byfogeden, dengang han havde haft Jens i sin magt, lod ham slippe nådigt, og det samme agtede Jens at gøre nu, hvor det

var ham, der rådede for byfogedens liv. Ejheller hans kusk, vognen, hestene eller hans penge ville blive rørt. Dog anbefalede Jens ham for en anden gangs skyld at køre ad en anden vej, for det kunne jo hænde, at Jenses folk forivrede sig, så han ikke selv nåede at gribe ind.

Med disse ord fulgte Jens fogeden ud af røverhulen og op til vejen, hvor han tog afsked med ham.

En dag var en køn ung pige ude på heden for at skære lyngris til koste. Hun troede, at der var fred og ingen fare, men Jens Langkniv havde fået øje på tøsen, og han sneg sig lige så tyst ind på hende.

Pludselig svirrede hans kniv gennem luften og gik fast i hendes tøj, hvorefter Jens trak hende til sig. Han gav hende valget mellem at blive slået ihjel straks eller følge med ham godvilligt, og pigen valgte fornuftigt nok det sidste, for så længe der er liv, er der håb.

Så hev han hende med sig ned i røverkulen, hvor de andre medlemmer af banden opholdt sig, og han sagde til dem, at nu skulle de alle more sig med pigen efter tur.

Den arme tøs græd sine modige tårer og bad så mindeligt om at blive skånet, og det endte virkelig med, at en af røverne, en grumme stærk svend, som de andre åbenbart havde nogen respekt for, fik ondt af hende og fik kumpanerne overtalt til at lade hende være.

Omsider lod de hende gå, imod at hun svor på aldrig at sige til noget menneske, hvad hun havde været ude for, eller hvor røverne opholdt sig.

Pigen var imidlertid rasende over den behandling, de rå mandfolk havde givet hende, og hendes vrede blev ikke mindre, da røverne den følgende nat stjal en ko fra bonden, som hun tjente hos. Hun var bange for, at man snart kunne vente et regulært overfald på gården, for banden var i den senere tid blevet stedse frækkere. Hun greb da til en list, hvorved hun kunne røbe røverne uden at tale til noget menneske derom.

En dag i middagsstunden stod bonden i døren og slikkede solskin, og ved siden af ham lå lænkehunden og sov. Pigen gik nu hen til den og begyndte at fortælle den om, hvad hun havde måttet love røverne, om overfaldet på hende og om, hvor røverne gemte sig. Bonden spidsede øren, og pigen sagde, at hvis dog blot nogen

ville stille en pose gryn til hende, så ville hun klippe et lille hul i bunden af den og gå ud til røverkulen. Så behøvede man blot at følge gryn-sporet for at finde frem til stedet.

Bonden skyndte sig at få grynposen fundet frem, og derpå samlede han alle kampduelige folk fra landsbyen. Pigen gik ud med posen, og de andre fulgte hende i passende afstand. Tilsidst stod hun nær en gammel gravhøj og pegede mod den, og så gik mændene i aktion:

Bevæbnet med knive og økser sætter de sig i bevægelse, omringer højen, så ingen kan slippe væk, og begynder så at lede efter et indgangshul, som de finder bag en busk. De står lidt og tøver derude, ingen er rigtig dristig ved at vove sig ind i mørket, men omsider tager en af mændene mod til sig. Han kryber ind, rammes imidlertid straks af en kniv - sikkert Jenses - og synker sammen.

Det er klart, at man kan vente bitter modstand, og man prøver, om ikke man kan få røverne drevet ud uden selv at måtte gå ind. Bonden hvis ko er blevet stjålet, er gået om på den anden side af højen. Her ser han, at der siler lidt røg op fra jorden. Det kommer fra et glughul, som han kigger ned igennem. Han kan se enkelte af røverne og minsandten også koen, som står og tygger drøv. Han får vinket nogle af de andre over til sig, og nu begynder de at bryde hullet i højen større, mens de andre angriber gennem hovedindgangen.

Røverne er ikke helt på den rene med, hvor angrebet kommer fra, og det lykkes så mange at slippe ind i højen, at de får trængt røverne over i defensiven. Det går hårdt til, og da man omsider er færdig med opgøret, ligger samtlige røvere på valen. Det vil sige: Man mangler Jens Langkniv, som åbenbart har set sit snit til at smutte væk.

Nogle dage holder Jens sig skjult i en mose, så vover han sig omsider frem og vil til at begive sig til en anden, mere sikker egn, hvor han kan få samlet sig en ny bande og komme igang igen.

På en skovsti får han øje på en kræmmer, som åbenbart har forvildet sig, og som aser afsted med sin store sæk på ryggen. Han har imidlertid også set Jens og er ganske klar over, hvem han har for sig, men han lader som ingenting. Pludselig synker han om på stien og bliver liggende. Undrende går Jens hen til ham. Kræmmeren jamrer sig ynkeligt, og da Jens står ved siden af ham, beder han ham, om ikke blot han vil tage sækken, kramkisten og hvad

der ellers er, som betaling og så gå til den nærmeste by og hente hjælp, for han - kræmmeren - er blevet så grueligt syg.

Jens griber tingene, han synes end ikke, der er grund til at tage livet af den syge mand. Han dør vel alligevel snart af sig selv. Han vender sig for at gå, men i det samme griber kræmmeren sin svære jernbeslagne egestok og driver ham et vældigt slag over skankerne, så det ene ben brækker, og Jens falder om.

»Ja se, bitte Jens, nu synes jeg straks, at jeg har det meget bedre«, udbryder kræmmeren. »Nu skal jeg minsandten skynde mig til bys og hente hjælp til dig, for du ser mig noget sølle ud!«

Det lykkes kræmmeren at finde vej til landsbyen, hvis folk et par dage forinden har gjort kål på røverbandens øvrige medlemmer, mændene bliver kaldt sammen, og de følger kræmmeren ud i skoven. Jens er forsvundet, men de kan følge sporene, hvor han har slæbt sig afsted. Han er søgt ned i en rævegrav, som de dog snart får trukket ham ud fra, og han føres efter sagnet til Horsens, hvor han i pinligt forhør må tilstå sine mange ugeringer og siden ender sit liv på skafottet.

Netop de gamle stendysser og jættestuer skal Jens Langkniv med forkærlighed have valgt som opholdsteder, og det var nok ikke så dårlig en idé, for det er solide bygningsværker, og i gammel tid brød de fleste mennesker sig ikke om at komme dem for nær, fordi man troede dem beboet af trolde, underjordiske eller spøgelser.

Vedersø 90a. (A3 på kortet)

Den uskyldige piges sten.

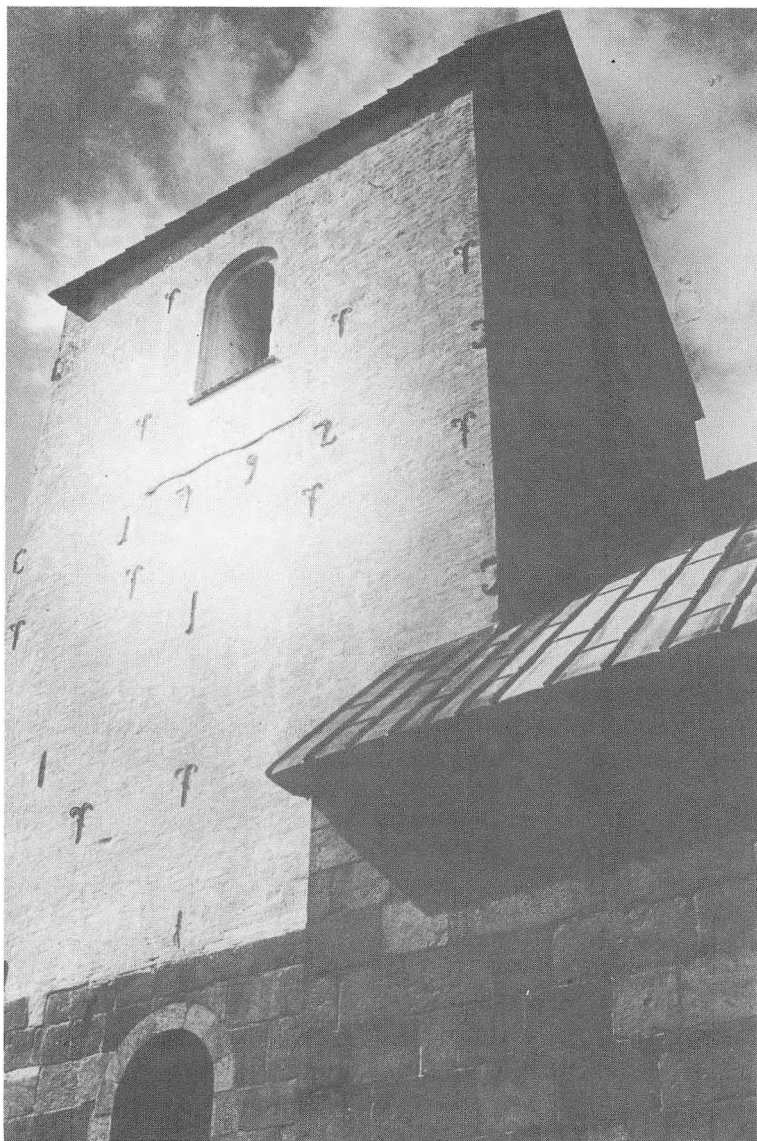
På kirkegården i Vedersø ligger en stor trekantet sten med en tragtformig fordybning i midten. Den skal være sat over en jomfru, der engang tjente på gården Aabjerg.

Der var forsvundet noget sølvtøj fra Aabjerg, og man sigtede pigen for at have stjålet det. Hun bedyrede sin uskyld, men blev alligevel dømt til døden. Da hun nu stod på skafottet bad hun om, at man ville lægge ovennævnte sten, som hun kendte, over hendes grav, og så sandt som hun var uskyldig, ville der altid stå vand i den, både sommer og vinter.

Man gjorde, som hun bad, og vandet i stenen beviste hendes

Den uskyldige jomfrus sten på Vedersø kirkegaard. Det er en gammel lejesten, hvori der altid bør stå vand.

I Velling har man lindormen på kirketårnet.

uskyld. Man kunne endog tømme det af om aftenen, og om morgenen var hullet atter fyldt. Det viste sig tillige, at vandet besad en vidunderlig kraft og kunne kurere forskellige hudlidelser, deriblandt vorter.

Det er dog tvivlsomt, om vandet stadig har samme styrke. Der skete nemlig det, at manden på Aabjerg en skønne dag kørte stenen ned til gården for at bruge den som vandtrug til sine hunde. Dog viste det sig snart, at samtlige de hunde, der drak af vandet, døde, og der blev et spøgeri på gården, så det var alt andet end rart. Derfor blev stenen bragt tilbage. Stenen kom dog til at ligge lidt forkert, og jomfruens jordiske rester er næppe at finde under den. Af samme grund kan det nu ske, at den går tør for vand, og det der står i den, er næppe hvad det var. Men man har da lov at prøve.

Velling 90b. (A3 på kortet)

Drager og lindorme.

På sydsiden af kirketårnet i Velling i Vestjylland, ses en lindorm udformet af smedjærn samt årstallet 1792. Det er ganske vist kun en mindre orm i forhold til den, der engang lå omkring det meste af kirken - måske er det dens unge.

Om den store orm er at fortælle, at den en skønne dag brød frem fra en af egnens høje og kravlede ned til kirken, som den lagde sig omkring; den kunne ikke nå at spærre nordindgangen, men syddøren var helt dækket af dens krop, så den måtte man mure til - indefra forstår sig.

Men en dag blev ormens huseren for meget for Chresten Fasti, herremanden på Vennergaard, og iført panser og plade samt med lanse i hånd, red han mod uhyret. Efter en drabelig kamp kom han ind på det og jog lansen i det, så det døde.

Det var ikke mere end ret og rimeligt, at man da Fasti døde i 1557 satte hans prægtige ligsten ind i den søndre portal som et synligt minde om, hvad han har gjort for Velling kirke. Han står der sammen med sin hustru, og omkring dem ligger billedkvadre med dyrefigurer, bl.a. øverst to drager - eller er det mon lindorme?

Venø

91. (B2 på kortet)

Hunden hentede ham.

På den sydlige del af øen Venø i Limfjorden ligger gården Sønder-skov. Den har sin egen dystre spøgelseshistorie, der samtidig fortæller om menneskelig ondskab, og griskhed.

Vi skal imidlertid begynde et helt andet sted, nemlig på herregården Pallisbjerg ved Ulfborg i Vestjylland. Dertil kom en dag en handelsmand for at opkøbe stude. Han og herremanden satte sig ind på godskontoret for at tale nærmere om betingelserne, og avlskarlen og en dreng, der begge havde med kreaturerne at gøre, var hentet ind for at give nogle oplysninger. Derefter fik de besked om at vende tilbage til deres arbejde, og prangeren og herremanden fortsatte deres samtale.

Det var i de dage, hvor man endnu brugte guld- og sølvpenge som betalingsmiddel, og prangeren havde været så letsindig at lægge sin usædvanligt fyldige pengepung på et bord, der stod op mod et åbent vindue.

Karlen, Jens Foged, havde opdaget dette, og da han og drengen var gået ud, listede han hen til vinduet, stak hånden ind og snupede pungen. De andre var alt for optagne af deres forhandlinger til, at de observerede, hvad der foregik.

Pungen kastede karlen ind i hundehuset, til gårdens store sorte lænkehund, der var ualmindelig glubsk, og som kun han kunne komme til. Derpå lokkede han drengen, som havde været med inde på kontoret, og som vist også havde været vidne til tyveriet, med ned i en nærliggende tørvemose under foregivende af, at han havde nogle penge til ham. I stedet slog han drengen ihjel, og begravede liget i mosen, hvor det først blev fundet mange år senere under tørvegravning.

Så vendte Jens Foged hjem til Pallisbjerg, somom intet var hændt. Her stod alt på den anden ende, fordi prangerens penge var forsvundet. Jens blev afhørt, og han sagde, at han nødtigt ville angive nogen, men han mente, at det var drengen, der havde stjålet dem, for han havde haft et forfærdeligt hastværk med at komme af gårde.

Drengen var unægteligt forsvundet, og derfor fæstede man lid til karlens forklaring. Gutten blev eftersøgt, men af gode grunde

fandt man ham ikke, og sagen blev opgivet.

Senere giftede Jens sig med en pige, som alle vidste havde velstående forældre. Det vakte derfor ingen opsigt, at han købte gården Sønderskov på Venø og bosatte sig der.

Den nye mand på Sønderskov viste sig snart at være en ualmindelig hård negl, som øboerne så på med alt andet end velvilje. Han var brutal både over for gårdens folk og sine egne. Hans kone derimod var en mild og venlig kvinde, som alle syntes om.

Da familien havde boet på Venø i nogle år, fandt manden en februardag på, at han ville en tur til Struer. Det havde været en hård vinter, og isen bandt stadig fjorden, den betragtedes dog ikke længere som sikker, og alle frarådede ham at tage afsted. Han ville dog ikke høre og forlangte endog, at hans kone skulle tage med. I begyndelsen var hun indstillet på at følge sin mand, men en af gårdens folk overtalte hende til at simulere syg. Det gjorde hun, og så fik hun lov at blive hjemme.

Kanen blev gjort klar, og man skulle netop til at tage afsted, da en stor sort hund kom løbende. Det gav et sæt i Sønderskovmanden. Han syntes, at den lignede lænkehunden fra Pallisbjerg, og han slog ud efter den med piskan, uden at der dog skete andet, end at hunden søgte uden for rækkevidde. Der satte den sig og ventede.

Så sprang Jens Foged ind i kanen, kusken satte sig på bukken og afsted gik det. Hunden løb efter.

Da de var kommet et stykke ud på isen så kusken noget mørkt forude. Han mente, at det var en våge og spurgte, om ikke det var bedre at vende om. Det ville Sønderskovmanden ikke høre tale om, og han råbte ærgerlig: »Så kør da for satan!«

Det gjorde kusken, men det viste sig, at hans mistanke slog til. Pludselig brast isen under dem. Hestene sprang frem og fik fast i under hovene, og kusken, som holdt fast i tømme, blev trukket med dem. Kanen derimod sank ned i vågen, og da seletøjet brast, forsvandt den medsamlet Sønderskovmanden. Hunden løb hen til vågen, hoppede i den og blev væk.

Det lykkedes kusken at få standset hestene, han sprang op på den ene af dem, fandt vej uden om vågen og nåede hjem til Sønderskov, hvor han berettede om, hvad der var passeret. Allerede samme nat hørtes der imidlertid sjaskende skridt fra den lange

gang på hovedbygningen. Det var Sønderkov-mandens genfærd, der vendte tilbage.

I mange år herefter spøjte det på Sønderkov: Snart hørtes spøgelse det ene, snart det andet sted, og ved stranden observerede flere troværdige folk fra tid til anden, hvordan en mandsskikkelse rejste sig af bølgerne og vadede i land fulgt af en stor hund, for derpå at begive sig på vej ad Sønderkov til.

Snart efter blev der en sjasken og plasken rundt i husene på gården, så der ikke var til at være, og tilsidst så Jens Fogeds kone ingen anden udvej end at henvende sig til kapellanen ved Hjerm kirke, som skulle have et særligt tag på genstridige ånder. Han lovede da også at hjælpe, og da han en aftenstund ankom til Sønderkov, bad han fru en om at finde nøglen til Jens Fogeds chatol frem.

Efter nogen tids søgen hittede hun den virkelig, hvorpå kapellanen også fremdrog sin egen nøgle. Han lagde de to ved siden af hinanden på et bord i stuen og sagde til folkene på Sønderkov, at de nu måtte se godt efter nøglerne, for af deres adfærd ville de kunne skønne, hvordan han stod sig imod spøgelse. Faldt hans nøgle på gulvet, måtte de ufortøvet ile til undsætning, for så havde Jens Foged fået magten.

Da kapellanen havde givet disse instrukser, begav han sig op til kirkegården, hvor Jens Fogeds jordiske rester var stedt til hvile, og længe varede det ikke, førend de to nøgler tog til at røre på sig. De rejste sig på højkant og begyndte at kredse om hinanden, ja de ligefrem for på hinanden som et andet par slagsbrødre. Det var tydeligt, at hver af nøglerne søgte at trænge den anden ud til bordkanten, og folkene og Fogeds kone fulgte åndeløse af spænding deres kamp.

Der gik en rum tid, hvor nøglerne skiftevis havde overtaget, men så begyndte det at gå tilbage for Jens Fogeds chatolnøgle. Den blev trængt hen mod bordkanten uden længere at kunne yde nævneværdig modstand, og efter et sidste forgæves fremstød trillede den ned på gulvet med en klirrende lyd og blev liggende stille.

Kapellanens nøgle faldt nu også til ro, og lidt efter gik døren til stuen op. Kapellanen trådte ind, bleg, svedig og med forrevne klæder, for det havde været en hård dyst, inden han fik manet Jens Foged. Han havde endog måttet tilstå ham, at han kunne nærme sig Sønderkov med et hanefjed hver nytårsnat, og når han nåede frem skulle Sønderkov brænde.

Da han kom hjem til Hjern, gav han pigen alle de klæder, som han havde båret på Venø og bød hende omgående at brænde dem, da det ellers ville gå ham ilde. Pigen syntes imidlertid, at det var en skam at brænde skjorten, som var helt ny, så hun listede den i stedet lige så stille ned i en skuffe.

Næste morgen kom kapellanen meget bedrøvet hen til hende og bebrejdede hende, at hun ikke havde gjort, som han sagde, og brændt alle klæderne. På grund af hendes ulydighed var det nu ude med ham. Og ganske rigtigt: Nogle få dage senere blev han syg og døde.

Maningen havde ellers været en succes. Man mærkede intet som helst til Foged på Sønderskov i lange tider, men i 1812 må han have nået den, for da brændte den ned. Den er dog siden blevet genopført.

Vilslev kirke 92. (B5 på kortet)

Den store stormflod.

Natten mellem d. 11. og d. 12. oktober 1634, blev Vestjylland ramt af en frygtelig stormflodskatastrofe: Alle diger blev gennembrudt, og havet væltede ind over landet. I Vilslev kirke, som ellers ligger ret højt i byen, steg vandet op i omved halvanden meters højde, og man måtte tømme døbefonten for saltvand. I panelet blev der indskåret et mærke, som viste, hvortil vandet var gået, samt årstallet 1634. Da panelværket nedtoges i 1859, nænnede man dog ikke at fjerne stykket med mærket, det blev savet ud og indsat i en ramme og opbevares stadig i kirken.

Da havet omsider trak sig tilbage, åbenbarede et trøstesløst skue. Angiveligt var flere sogne simpelthen skyllet bort, og lille Manø var stortset forsvundet, ligesom der var ædt et betragteligt stykke af store Manø. Den havde ellers været helt oversvømmet, og samtlige hjemmевærende beboere var druknet.

På stranden ved Vester Vedsted blev der, da vandet var faldet, fundet en vugge, som var skyllet i land. Man mente, at den stammede fra Manø, og da den blev undersøgt, fandt man i den et spædbarn, der endnu var levende. På den måde blev det reddet.

I Mejlby ved Ribe havde der været bryllupsfest, da havet plud-

selig rejste sig. Samtlige gildesdeltagere var druknet, og man fandt siden brudeparret på stranden. De havde bundet sig sammen og var druknet i hinandens arme.

Der er også andet at fortælle om Vilslev kirke. Døbefonten dér skal have den egenhed, at den kan holde alt vand friskt. I gammel tid, hvor det var almindeligt, at der stod vand direkte i døbefonten, behøvede man efter sigende aldrig at skifte det ud endsige at hælde mere på, for af en eller anden grund svandt det ejheller i det.

Det var i Vilslev præstegård, der engang tjente en jomfru, som var en både slagfærdig og modig pige. En aften var hun gået ned i folkestuen, hvor hun sad og sludrede med karlene. Talen faldt da på, at der oppe i kirkens tårnrum stod en kiste. I den var der et lig, som man nogle år i forvejen havde fundet på kirkegården, da der blev gravet en ny grav. Det var ganske uforrånnet, og præsten mente derfor, det var rigtigst, at man ikke begravede det påny, for der kunne jo være noget galt med det.

En gammel mand på egnen vidste ellers nok, hvem den døde var, og hvorfor han ikke var henfaldet til muld. Han hed Peter Vinter og havde været karl på en af gårdene i Vilslev. Der havde han truffet en pige, og de to havde forelsket sig i hinanden. Han svor på, at han aldrig ville svigte hende. Skete det, ønskede han, at han ikke måtte kunne rådne i jorden, når han engang døde.

Det var store ord, og han svigtede hende dog. Pigen blev tosset i hovedet af sorg, men Per Vinter var ligeglad, for han havde fundet en anden.

Nu gik det imidlertid hverken værre eller bedre, end at Per Vinter gik hen og blev syg, og det så alvorligt, at han døde deraf. Han blev godtnok begravet, men jorden havde åbenbart ikke villet modtage ham, og nu stod han altså i kisten oppe i tårnrummet.

Alle syntes, at det var noget uhyggeligt - alle med undtagelse af jomfruen, hun påstod, at den slags var hun ikke en smule bange for.

»Da kunne jeg ellers lide at se dig hente ham herved«, udbroð avlskarlen.

»Det kan jeg sagtens«, replicerede jomfruen. »Hvad giver du mig for at gå op i kirken og hente ham?«

Stormflodsmærket i Vilslev kirke.

Avlskarlen, der var vis på, at det var hendes spøg, svarede, at hun skulle få sig et par fine tøfler, hvis hun turde - og så gik jomfruen. Hun hentede kirkenøglen, listede op i tårnet, fik liget op af kisten og bar det ned til præstegården og ind i folkestuen.

De andre, der ikke var nær så modige som hun, satte i med et rædselshyl, da de så Per Vinter. Det hørte præsten, og han kom ned for at se, hvad der var på færde.

Da han så liget og hørte, hvad der gik for sig, gav han jomfruen besked om, at det ufortøvet skulle bringes tilbage til tårnrummet, og så måtte hun afsted nok engang.

Det gik også meget godt, indtil hun havde fået bakset liget ned i kisten. Da hun imidlertid derefter ville rette sig op, slog den døde armene om hende og sagde: »Nu har du haft spas med mig. Nu kommer du til gengæld til at gå et ærinde for mig. Ellers slipper jeg dig ikke! Du skal gå op til det tredie stolestade i kirken og spørge den skikkelse, som sidder der, om hun vil tilgive mig!«

Det måtte jomfruen kønt love. Så slap Per Vinter, og hun gik hen til det tredie stolestade, hvor der ganske rigtigt sad en kvinde-skikkelse. Hun fremførte Per Vinters bøn, men svaret var et bestemt nej!

Med den besked måtte jomfruen gå tilbage til Per Vinter, og

hun vender sig derpå for at gå. I det samme springer den døde op på hendes ryg og tvinger hende til nok en gang at gå ind i kirken og spørge. Pigen, der ikke længere er så stolt ved situationen, tør ikke andet end adlyde, men svaret er det samme.

Endnu engang får Per Vinter på en eller anden måde fat på hende, og denne gang skal hun spørge skikkelsen i stolen, om ikke hun vil tilgive ham for Guds skyld?

Jomfruen viderebringer sagen, og denne gang nikker skikkelsen og svarer, at hun da for Guds skyld vil tilgive ham. Det går hun tilbage for at fortælle Per Vinter, men nu er han forsvundet, og der ligger kun lidt muld i bunden af kisten.

Da hun omsider kommer tilbage til folkestuen og fortæller om det passerede, vil de først ikke tro hende, men næste dag, da de går over i tårnrummet i flok og følge, kan alle jo nok se, at Per Vinter er borte.

»Ja ja«, sagde præsten. »Så blev han da omsider støv, som han skulle have været det for længe siden!«

På en måde endte historien således godt, og værre blev det ikke af, at jomfruen af avlskarlen og præsten fik penge til ikke helt få par af de fineste tøfler.

Der var også en Vilslev præst, som kunne mere end sit Fadervor, bl.a. var han istand til at dølge ild: Engang var der gået ild i en af gårdene i byen, hvor husene ligger tæt, og da det blæste, var det ganske utænkeligt andet, end at ilden ville brede sig til de omkringliggende gårde, der havde stråtag.

Alligevel skete der intet, for da præsten så, hvad der var på færde, gik han ned til den brændende gård og skridtede tre gange rundt om den, så kunne ilden ikke springe over til de andre huse.

Endelig var der en præst i Vilslev, der uretmæssigt havde tilvendt sig noget jord, og da han var død, spøjte han af samme grund så fælt, at man måtte have den nye præst til at mane ham ned. Han gik nemlig og spøjte på det stykke jord, som han havde lavet numre med, og der havde degnen just bygget sig et nyt hus, så det kunne man ikke have.

Sammen med præstegårdskarlen gik præsten op til kirkegården og bad karlen vente uden for, medens han selv gik ind for at tage kampen op mod den gamle præst. Karlen kunne høre, at præsten

skændtes voldsomt med en person ovre på den anden side af kirkegårdsdiget, og en stund efter kom han atter ud. »Det gik mig ikke godt,« sagde han, »jeg kunne ikke få magten over ham, og nu vil det gå mig ilde.« Han gav så karlen ordre til omgående at køre til nabopræsten, som var en gammel, meget erfaren præst, der gennem årene havde sat mange spøgelse ned.

Det gjorde karlen, og da de to noget efter kom tilbage til Vilslev, gik den gamle ind på kirkegården. Igen hørte karlen højrøstet skænderi, men denne gang var det den levnedede præst, der fik overtaget, og karlen så, hvordan han kom ud af kirkegårdslågen drivende den døde præst foran sig. »Stop! Her skal du ned!« sagde han til den døde præst og pegede på et sted i jorden, og så gav han sig ellers til at læse, så det klang.

Karlen så, hvordan spøgelse langsomt sank i jorden, men da det kun havde hovedet oven for, var det ikke muligt at få det en tomme længere ned. Der var følgelig ikke andet at gøre, end at præsten og degnen måtte mure en kasse omkring hovedet på den nedmanede, så han ikke længere kunne skræmme godtfolk med sin tilstedeværelse.

Voldbjerg 93. (A3 på kortet)

Den mystiske kvinde.

Voldbjerg har et par gange været rammen om dramatiske kærlighedsaffærer. Den første udspillede ifølge sagnet i 1500årene, hvor Iver Skram (d. 1580), der var gift med Ellen Spend, vendte hjem fra en krig i Sverige. Det har sikkert været den nordiske syv-årskrig, der varede fra 1563-70. Han medbragte da en svensk dame, som havde betaget ham dybt, og førte hende ind i sit hjem på Voldbjerg.

En tid så det ud, somom Ellen Spend affandt sig med, at hun måtte dele gemalens kærlighed med en anden, men pludselig forsvandt hun, og ingen havde nogen anelse om, hvor hun var blevet af.

Snart begyndte Skram at længes efter hustruen, som han imidlertid anså for død, og selvom han havde opgivet ethvert håb om

at gense hende, kunne han dog ikke lade være med at gå omkring og lede efter hende.

En aftenstund passerede han Hee kirkegård, hvor han så en tæt tilhyllet kvinde komme gående, og det slog ham, at det dog kunne være hans hustru, hvorfor han i nogen afstand fulgte efter hende.

Kvinden forsvandt ind i kirken, og da Skram lod den undersøge, fandt han oppe over kirkeloftet en lille lejlighed, hvor Ellen Spend boede sammen med et barn, som hun havde født. Han bad hende nu flytte tilbage til sig på Voldbjerg, hvilket hun imidlertid bestemt nægtede at gøre, førend den svenske kvinde var borte.

Næste dag lod Skram sin elskerinde bringe ombord på et skib, der skulle føre hende tilbage til Sverige. Da det imidlertid var nået ud midt på Ringkøbing fjord, sprang hun overbord, og folk mente derfor, at hun i virkeligheden havde været en havfrue.

Siden vendte Ellen Spend tilbage til Voldbjerg som dens rette husfrue og boede her i mange år.

Såvidt sagnet. Undersøgelser har dog vist, at det næppe kan dreje sig om Ellen Spend, og man er i dag mere tilbøjelig til at tro, at talen i virkeligheden er om Ellen Krag, der var gift med Peder Skram til Voldbjerg (d. omkring 1461).

Ole Worm modtog i 1638 en indberetning fra præsten Jens Christensen Gjødstrup i Hee, hvori denne skriver, at »i tornet ehr tuende kammere, ehn paa den Sønder, och ehn paa den nøhr siide med schydegabber (skydeskår) udaff, huor paa der sigis, ehn Frue aff Wolberg ved naffn ild (onde) frue Elle skal undertiden haffue holdet hus, naar hun med sin husbond ei kunde foreenis«.

Der er nu tre rum i tårnets andet stokværk. Det midterste, som er det største, har antagelig tjent som arkiv, medens de to mindre skal være fru Ellens kamre.

I det ene af dem står en næsten kubisk stenblok, og på den skal fru Ellen - hvem hun så ellers var - have siddet, da hun fik veer og fødte et barn. Ifølge sagnet gik fostervandet fra hende ved titiden om aftenen og vædede stenen, og det mærkelige er, at stenen, som ellers er tør, altid bliver fugtig ved denne tid. Graveren, der kommer i kirken på alle tider af døgnet, har ofte været i tårnet om aftenen, og han har til sin undren konstateret, at stenen virkelig bliver fugtig ret pludseligt just omkring kl. 22. - Nogen forklaring på fænomenet har han ikke kunnet finde. Han mener ikke, at det kan skyldes udefra kommende faktorer, for så ville vædningen

optræde på forskellige tidspunkter alt efter årstiden. Vejrforholdene har øjensynligt heller ingen indflydelse.

Det er blevet fortalt, at der går en hvid dame i Hee kirkes tårn, og hvis det er Ellen Krag, der således ser til sin gamle lejlighed, har hun ikke langt at gå, for i 1460 lod Peder Skram et kapel bygge til kirken mod syd, og i en kælder under det, hviler han og fru Ellen. De to skænkede iøvrigt et smukt monstransskab til den dengang katolske kirke. Det er nu atter vendt hjem til Hee, efter at det i mange år opbevarede på Nationalmuseet. (Se iøvrigt under Hee kirke side 70).

Den anden kærlighedshistorie fra Voldbjerg er langt mere romantisk og fik en lykkeligere udgang for alle de implicerede parter:

Mathias P. Richter, som ejede Voldbjerg, til han i 1792 solgte den til bønderne, var forelsket i en ung pige fra Aabjerg, men han måtte ikke få hende. En lille glut bar bud mellem turtelduerne. Hun lagde brevene, som de udvekslede, i sin sok, og det gik udmærket.

Til slut bestemte Richter sig for at bortføre sin udkårne. Han valgte et tidspunkt, hvor alle Aabjerg-folkene var i engen for at slå hø, og alt gik efter planen. De to elskende havde et solidt forspring, inden Aabjerg-folkene opdagede, at fuglen var fløjet, og optog forfølgelsen.

Man havde nok en anelse om, hvor frøkenen, som hed Lise, var forsvundet hen, og red derfor straks til Voldbjerg. Richter tog her imod forfølgerne, men da de spurgte, om frøken Lise var at finde på Voldbjerg, svarede Richter, at det var hun ikke, der var kun en fru Richter. Han havde nemlig sørget for, at både præst og degn var klar, og de to var blevet viet i samme øjeblik, de nåede Richters gård.

Voldbjerg nord for Ringkøbing nævnes i 1363, hvor den har et voldsted. I 1500'erne flyttes den til et nyt voldsted, og i slutningen af 1600'erne har den en trefløjet bindingsværkshovedbygning. I 1874 bygges der ny hovedbygning efter brand.

Volstrup

93a. (B2 på kortet)

»Støvlemanden«.

På Volstrup spørger »støvlemanden«, en person med et par lange søstøvler trukket på benene. Han kan ikke lide hunde, og forhen dræbte han alle de lænkehunde, man søgte at holde på gården.

I godsejer Frantz Hagensens tid (d. 1889), havde man en sælsom oplevelse med støvlemanden. Godsejeren sad en aften og spillede kort sammen med lærer Thomsen, Ørum, lærer Gosvig, Hjerm, samt den forrige ejer, Ch.H. Vorbech. Det var blevet ret sent, og alle gårdens folk var gået til ro.

Da hørte herrerne pludselig skridt på korridoren udenfor stuen, hvor de sad, trinene lød tunge og faste og måtte utvivlsomt hidrøre fra en mandsperson i svært fodtøj. Da man var vis på, at der ikke fandtes andre personer på hovedbygningen, blev man noget forbløffet, lagde kortene og stirrede hen på døren, udenfor hvilken skridtene var standset. Nu blev der banket på, og Hagensen råbte højt: »Kom ind!« Håndtaget gik ned, men der kom ingen.

Godsejeren greb lyset, som stod på bordet, og fulgt af de andre ilede han hen til døren, som han rev op. Der var intet at se, gangen lå øde hen, og yderdøren var låset.

En af ejerne - man tør ikke sige hvem - var slem efter kvindfolk og iøvrigt en grov person, så da han var død, gik han igen. Hver nat kom han buldrende til gården, og hans stakkels enke havde ingen fred. Så tog præsten affære. Han undersøgte herremandens grav nøjere og fandt ud af, at spøgelseset stak op gennem et lille hul i den nordre ende, det blev fyldt efter, og jorden blandet med hørfrø, så nu måtte han kønt blive, hvor han var.

En ladefoged på Volstrup stjal under svenskekrigen en pose penge fra fjenderne. Det eneste vidne til tyveriet var en liden hjorddreng, og for ikke at blive røbet, slog ladefogeden ham ihjel og gravede liget ned. Men nu begyndte drengen at spøge, og intet sted kunne fogeden være i fred for ham. Tilsidst opgav han at være på Volstrup, og flyttede nord for Limfjorden, hvor han boede til sin død.

Efter at have forladt dette liv, måtte ladefogeden også spøge,

han trimler hver nat i et gloende sold ned til Volstrup for at se til den myrdede dreng.

Bag en kakkelovn på Volstrup lå en stor hvid kugle, den kunne de fjerne så ofte, de ville, den vendte altid tilbage af sig selv.

Volstrup øst for Struer ejes i 1313 af Ribe bispestol, der lader en barfred opføre. I 1609 brænder gården. 1720 opføres en hovedbygning af bindingsværk og i 1805 en grundmuret fløj. 1875 restaureres hovedbygningen.

Vorde kirke 94. (C2 på kortet)

Troldtøj i kirken?

Vorde kirke ved Hjarbæk fjord skulle oprindeligt have ligget et andet sted end der, hvor den nu er at finde, men det fortælles, at hvad mennesker byggede op om dagen, rev troldtøj ned om natten. Efter en klog mands råd bandt man derfor en aftenstund en vædder og en hest sammen og slap dem løs, efter at solen var gået ned. Hvor man så fandt dem næste morgen, ville kirken uden vanskeligheder kunne bygges. Valget af dyr var ret usædvanligt - almindeligvis tog man i sådanne tilfælde et par sammenbundne stude.

Da solen stod op, gik folk ud for at lede, og de fandt dyrene liggende på det, der siden blev kirkebanken, og hvor kirken står den dag i dag. Til minde om dyrene udsmykkedes nogle af kirkekvadrene med hestesko, og der skal også have været en enkelt med et bukkehoved.

Dette giver os en mistanke om, at det nedrivende troldtøj sagtens også efterpå har været involveret i opbygningen af kirken, for bukkehovedet har unægtelig ikke stort med kristendom at skaffe, det står for den hornede gud, sindbilledet på den maskuline avle-kraft. Denne Gud fortrængtes af kristendommen, og bukkehovedet er da også siden forsvundet fra kirken.

Hesteskoene derimod, har man beholdt. De kunne nemlig lige så godt repræsentere Jomfru Maria, som de kunne minde om Odins ottefodede hest, Sleipnir eller være sindbilleder for den

Vorde kirke på hvis murværk der endnu ses hesteskomærker på nordsiden af koret.

kvindelige frugtbarhedsguddom, Nerthus.

Kirkens korbue bæres af et par store kragsten med udhuggede skulpturer, der siges at forestille lindorme. Ifølge sagnet skal der da også i gammel tid være kommet en lindorm fra Himmerland. Den svømmede over fjorden og kravlede op ad Vordebjerg, som kirkebakken kaldes. Det var en tung krabat, og dens vældige krop dannede en endnu kendelig fure i jorden, da den kravlede frem.

Grunden til, at lindorme med forkærlighed søger til kirker er, at de ernærer sig af kirkegårdenes lig, men de går ejheller af vejen for levende mennesker, og ormen her jagtede engang et par, som måtte søge tilflugt i selve kirken, hvor udyret ikke vovede sig ind.

I samfulde tre år lå lindormen slynget omkring kirken. Da hav-

de man omsider i byen fået opfodret en tyrekalv med sødmælk og hvedebrød, så den var blevet utrolig stærk og vild. Den slap man løs på ormen, som efter en frygtelig kamp blev dræbt.

Vorde kirke, som er nabo til den gamle galgehøj, består af romansk skib og kor samt sengotisk tårn og våbenhus. Den er blytækt og synlig vidt omkring højt beliggende, som den er.

Vroue 94a. (C2 på kortet)

En »livlig« kirkegård.

Der har ofte været natlig uro omkring Vroue kirke, som ligger syd for Skive. Det begyndte med, at Andreas Christian Funder, som var præst og siden provst ved kirken fra 1811 og til -31, under meget uheldige omstændigheder skød en mår.

Funder var en stor nimrod, og når han søndag morgen havde været på en af sine jagtudflugter, kunne det nok træffe sig, at han var lidt for sent på den til gudstjenesten. Han skiftede så om til kjole og krave i kirken, og bøssen lod han stå i våbenhuset.

En søndag var det just gået ham således, og da gudstjenesten var forbi, ville han spadserere hjem til præstegården. Han havde beholdt kjole og krave på, og bøssen bar han under armen. Idet han kom ud fra våbenhuset, fik han øje på en mår, som løb hen ad kirkens tagryg. Uden at tænke nærmere over sagerne, lagde han bøssen til kind, tog sigte og trykkede af. Måren trimlede ned fra taget -stendød.

Funder bøjede sig for at samle dyret op, men pludselig rejste han sig atter, ligbleg. Det stod ham klart, at han ikke alene havde begået den helligbrøde at dræbe et levende væsen, medens han var iklædt kjole og krave, men at han ydermere havde åbnet ild imod Guds hus.

I dybe tanker gik han hjem, og man vil vide, at han få dage efter døde af lutter forfærdelse over sin formastelige handling.

Snart efter forlød det, at det spøjte på kirkegården, hver eneste nat, og folk turde efterhånden overhovedet ikke gå forbi efter solens nedgang. Så måtte Funders efterfølger, pastor Schiødte i ak-

tion, og en nat marcherede han op på kirkegården i fuldt ornat og med bibelen i hånden.

Det kom til en drabelig dyst mellem den døde og den levende præst. Funder havde været en lærd mand, og han kunne nok give Schiødte svar på tiltale. Sidstnævnte havde imidlertid den fordel, at han havde bibelen at læse i, og selvom Funders spøgelse fik slået den fra ham, klarede Schiødte sagen ved at trække en reserve, som han havde medbragt, frem. Fundes sidste trumf var, at han rev Schiødte under næsen, at denne som ung, fattig student havde stjålet et hvedebrød til to skilling.

Schiødte svarede, at det var sket af nød og trang, og i det samme kastede han et toskillingsstykke mod spøgelsen, så var gælden betalt. Nu sank Funder i jorden, og der blev lagt en stor sten over stedet, så han ikke tiere kunne smutte op.

Således fik man fred for den brydsomme provst. Langt værre blev det siden med et rædsomt kvindemenneske, som kaldtes Ka' Rundenom, og som meget muligt endnu kan træffes på kirkegården ved nattetide.

Hvad hun havde lavet af ulykker, medens hun levede, ved ingen vist noget om, men sikkert og vist er det, at hun visse nætter stod op af sin grav og rystede ligklædet, så mulden strintede viden om, inden hun gik ud på spøgeri.

Dette sceneri havde en degn ved navn Ravn fået lyst til at overvære, og en nat stillede han sig på lur bag en gravsten. Ganske rigtigt: Da klokken slog tolv, steg Ka' Rundenom op fra sin grav, og da hun var færdig med at ryste sig, gav hun sig til at snuse i luften, somom der var noget, hun søgte. Hun satte kursen lige hen imod det sted, hvor Ravn gemte sig, og så kan det ellers nok være, at degnen fik travlt. Han løb alt, hvad remmer og tøj kunne holde, og Ka' Rundenom bagefter. Tre gange gik det omkring kirken, derpå ned til kirkegårdsdiget, som degnen satte over i et elegant spring, og så afsted mod hans hus. Han var skarpt forfulgt af kvindespøgelsen, og han nåede kun lige at smutte ind og få smækket døren, før hun var fremme. Hun ruskede i låsen, men den holdt, og i sin ærgrelse greb hun i stedet degnens lænkehund, som hun klaskede så eftertrykkeligt mod døren, at den døde deraf. Så vendte hun ellers tilbage til kirkegården og gik i sin grav. Dog kan det gerne hændes, at hun stundom endnu får lyst til en lille runde, og så bør man ikke stille sig i vejen for hende.

Vroue kirke er en typisk jydsk kvaderstenskirke, den har romansk apsis, kor og skib samt sengotisk tårn og våbenhus af tegl. Med undtagelse af våbenhuset er hele kirken blytækt.

Ølgod

95. (B4 på kortet)

Hejbøl bonde.

Der har gennem tiderne været en del uro i vestjyske kirker, af hvilke nogle hjemsøgte af utysker. Det var således tilfældet med Ølgod kirke, hvor der ved nattetide rumsterede »noget« rundt og lavede forstyrrelse, så godtfolk ikke gerne passerede stedet efter mørkets frembrud.

En nat kørte kirkeværgen, der hed Hejbøl Bonde, forbi. Han så, at der brændte lys på alteret, og da han var en uforfærdet mand, besluttede han at gå hen og se efter, hvad der egentlig var på færde. Han holdt hestene an, greb sit sværd og vognlygten, sprang af og begav sig ind i kirken. Alt syntes roligt, så han kom efterhånden til det resultat, at det nok blot var præsten, der havde glemmt at slukke efter sig.

Derfor pustede han alterlysene ud og belavede sig på igen at ville forlade kirken, da han i våbenhuset fik en gruelig oplevelse: På dets gulv lå et flået helmis (en gammel hoppe) og dampede. Den levede endnu, og Hejbøl Bonde drog sit sværd og jog det i dyret for at forkorte dets lidelser.

»Drag og stik igen«, lød i det samme en stemme, og da forstod Hejbøl Bonde, at det var djævelskab, han havde med at gøre. Derfor råbte han: »Nej, det forbyde Gud«, og med disse ord gjorde han omkring og løb tilbage til alteret, hvor han faldt på knæ og bad for sin familie, sine tjenestefolk og sine dyr, og han nævnte dem i bønner en for en. Kirken havde mange udbygninger, men han lovede, at hvis han kom godt fra detteher, ville han lade opføre en apsis til koret, for en sådan manglede.

Efter dette gik han lettet tilbage, og der var ikke længere spor af helmis i våbenhuset. Uden for kirken holdt hans vogn stadig, men hans gode hoppe lå stendød på jorden. Den havde han glemmt at bede for. Da han nåede hjem til Hejbøl eller Hedebo, som hans gård hed, fandt han røgterren liggende død med et knippe halm i

armene. Også ham var han nemlig kommet til at springe over i bønnen.

Man vil på egnen vide, at Hejbøl Bonde havde været lovlig glad for de våde varer - om dette så skulle forklare hans syn af det flåede helmis. I hvert fald led han af den for tørstige sjæle ikke helt ualmindelige skavank, at han var meget glemsom, så selvom han mageligt havde haft råd dertil, fik han ikke bygget den lovede apsis.

Nu begyndte det med ét at gå ned ad bakke for ham. Han mistede sine dyr, og der var misvækst på hans marker for blot at nævne et par af kalamiteterne. Inden et år var til ende, måtte han gå fra sin gård, og det endte med, at han blev byhyrde.

Han fortrød bittert, at han ikke havde givet kirken den lovede tilbygning, for han følte, at det var Guds straf, der nu ramte ham, men det var ham ikke længere muligt at få den sag bragt i orden.

En dag, da han i mørke tanker gik omkring på heden med fårene og sin hund; gav denne sig med ét til at snuse, småbjæffe og grave i jorden ved en stor flad sten. Den var så ivrig, at Hejbøl Bonde tilsidst gik hen og tog fat i stenen, som det lykkedes ham at vælte til siden. Under den lå der et kar med en masse penge, og glad blev han, for nu kunne han indfri sit løfte om at bygge, og denne gang blev det ikke glemt. Apsiden rejstes af veltilhugne granitkvadre, og byggeriet kom til at stå Hejbøl Bonde i en hel skæppe af pengene.

På det sidste var Hejbøl blevet mere ædruelig, sikkert under indtryk af modgangen. Nu fik han atter vind i sejlene, og der var velsignelse ved alt, hvad han tog sig til. Inden længe havde han købt den solgte gård tilbage, og han kom til at sidde i bedre kår end nogensinde før.

Til minde om byggeriet lod han en stensemester hugge et billede af sig i en kvader. Det flåede helmis og sværdet samt en fremstilling af skæppen, som pengene havde været i, kom også til at figurere som udsmykning på kirken.

Og medens Ølgod kirkes andre tilbygninger efterhånden forsvandt, blev Hejbøl Bondes apsis stående. Den pryder kirken den dag i dag og kan minde glemsomme sjæle om, at det er klogest at holde, hvad man lover.

Ørslev Kloster

96. (C2 på kortet)

Farvefoto overfor side 177.

Den heldige snedker og den forskrevne skytte.

På Ørslev Kloster er der meget småpusleri, men intet virkelig stort spøgeri. En sort frue går fra køkkendøren langs muren og hen til bryggerset, hvorfra hun forsvinder ned i kælderen; hun dukker op på slaget tolv, og man hører hendes silkekjole rasle, samt at hun smækker med dørene. Også et ridende kvindeligt genfærd lader sig til syne, det er en frue, som var hård imod bønderne, hun rider over markerne på en hovedløs hest.

I borggården er der vognrumlen, og i hestestalden var en bås, hvor man aldrig turde sætte nogen hest, thi de gange, det var forsøgt, lå hesten næste morgen død. På kirkegården danser tre skikkelser, hvoraf den ene er hovedløs, og de to andre helt sorte. En spøgelsehund med vilde øjne har også vist sig dér.

I et pigeværelse kommer der om natten en lille bleg purk, han stikker sin kolde hånd ind under dynen for at vække pigerne. Når de slår øjnene op, ser han på dem med et bedende blik, men fortoner sig derpå og er væk.

Alt dette er spøgerier, som næppe gør krav på at vække behag hos folk, der overværer dem. Ulige hyggeligere var en åbenbaring, som en fattig snedker, der havde værksted i en stue på klosteret, blev beriget med. Bedst som han stod og høvlede, viste der sig en hånd, og den pegede ind mod et bestemt sted i væggen. Snedkeren smed høvlen, fattede om et koben og gav sig til at brække hul i murværket. Et øjeblik efter væltede pengene ned over ham, det var en skjult skat, som hånden havde røbet, og fra den dag var snedkeren en velsitueret mand.

På Ørslev Kloster var en skytte, som gjorde kontrakt med Fanden om at have friskud, mod at han, når han en dag skød en ræv og en hare i samme leje, skulle tilhøre ham.

Skytten var fabelagtig. Han ramte langt mere, end de kunne konsumere på klosteret, og det overskydende havde han lov at sælge til egen fordel.

En dag han havde været i Viborg og afhændet en stak vildt, så han på hjemvejen en stor, flot ræv. Han lagde an, fyrede og ram-

te, men hunden, som løb ved siden af, lod sig ikke drive hen efter ræven. Så måtte skytten selv til det, og han opdagede nu, at ræven havde ihjelbidt en hare, så de lå i samme leje.

Straks efter meldte Fanden sig, men skytten bad så mindeligt om henstand, til han havde været hjemme og beskikke sit bo. Det gav Fanden ham lov til, og skytten klagede straks sin nød til herremanden, som fandt det heldigst at kalde præsten til hjælp.

Da præsten havde hørt skyttens forklaring, nikkede han tankefuldt og sagde så: »Den klarer vi, skulle jeg mene«. Uden videre snak blev skytten omdøbt, så han fik et andet navn, og da Fanden troppede op for at hente sit bytte, måtte han gå hjem med uforrettet sag, thi man havde ikke en mand af det pågældende navn på Ørslev Kloster.

Siden den dag kunne skytten ikke træffe en vognport på to meters afstand, men alligevel fik han lov til at blive på gården, og han havde det ganske godt, indtil han mæt af dage døde en mere naturlig død, end Fanden havde tiltænkt ham.

I Pontoppidans danske atlas står at læse: »Hvor borgegården nu står, har der ufejlbarlig før været en kirkegård eller en høj at begrave de døde udi, såsom de næppe kan grave to alen i jorden, førend man finder de døde ben, deriblandt også store som kjæmpers ben.«

Ørslev kloster øst for Skive tilhørte i 1200årene benediktinerordenen, der opførte et firefløjet klosteranlæg. Ca. 1700 ombyggedes syd- og vestfløjen. I 1720-erne restaureredes kirken, og østfløjen gjordes istand. 1922 istandsattes øst- og sydfløj.

Østergaard 97. (C1 på kortet)

Spøgelse til jubilæumskalas.

»Anno Domini 1516 den næste Tirsdag før Midfaste lod Lucas Krabbe den første Sten lægge til denne Grundvold«. Disse ord stod at læse på en nu forsvunden, eller måske snarere tildækket bjælke i den store sal på Østergaard i Salling.

På 300-årsdagen holdt kaptajn Thomas Thomsen, som da ejede

gården, en fest til minde om dens opførelse. Det gik lystigt til, der blev spist godt, holdt taler og drikket skåler.

Henimod midnat rejste kaptajnen sig. Han udbragte et leve for bygherren, men næppe var hurraråbene døet hen, førend en infernalsk larmen fulgte som et rædselsfuldt ekko: Dyrene ovre på avlsgården brølede, skreg og rimmede, og gårdhundene tudede. Tunge trin og bamlen af jern hørtes på trappen. Det kom nærmere og nærmere. Døren gik op, og dér stod Lucas Krabbe for øjnene af gildesdeltagerne. Han var iført panser og plade, just som han endnu kan ses på ligstenen i Aasted kirke.

Kvinderne skreg, enkelte besvime, andre tog flugten gennem en dør i den modsatte ende af salen. Mændene blev stående målløse med glassene i hånden. Krabbe lod blikket glide hen over den vidskræmte forsamling, men da ingen af de tilstedeværende åbenbart følte trang til at henvende ordet til ham, trak han foragteligt på skuldrene, gjorde omkring og gik langsomt bort.

Sådan fortalte man på egnen, og det var faktisk en spøgelseshistorie af de bedre, men var den mon også sand?

Ja, tildels var den: Mange år efter den mindeværdige fest fortalte en dame, der havde været husjomfru på Østergaard og været til stede ved gildet, at der ganske rigtigt efter kaptajn Thomsens skål for Lucas Krabbe blev en voldsom støj på avlsgården, som gjorde alle meget bange, men man så intet til Lucas Krabbe selv, og de tilstedeværende damer hverken besvime eller løb bort i panik. At der imidlertid var noget særligt på færde, havde ingen af festens deltagere været i tvivl om.

Alt i alt går der meget spøgeri på den gotiske gård. Ifølge sagnene er et par piger samt en borgfrue blevet indemuret forskellige steder i de svære vægge, og en af dem gjorde det næsten utåleligt for folk at opholde sig i vestfløjen.

Om den ene af de indemurede fortælles, at det drejede sig om herremandens datter. Hun havde været for indladende over for gårdens skytte, og da den grumme far kom under vejrs med det, ryddede han i sin forbitrelse den arme skytte af vejen ved at slå ham ihjel. Datteren blev sat i strengt fængsel i det såkaldte blå kammer med en stor hund som eneste selskab. Af kedsomhed gav hun sig nu i lag med hunden, men det blev opdaget, og faderen gjorde kort proces. Pigen blev dræbt og indemuret i væggen.

I lange tider derefter var det blå kammer ved siden af den store

I dag står det gotiske Østergaard øde, blot som hjem for dets mange spøgelser. Hver nat kan man bl. a. høre skridt fra en tysk hauptman, der kom uheldigt af dage på gården.

sal Østergaards mest berygtede spøgelsesrum. Undertiden hørte man fortvivlede kvindeskrig derfra, og en jomfru, som sov i kammeret, klagede over, at dynen hver nat blev flået af hende og kylet hen i et hjørne.

Omsider er der dog blevet ro: I forbindelse med en udvidelse af salen blev kammeret sløjfet, hvilket skal være sket omkring midten af forrige århundrede. Man benyttede da lejligheden til samtidig at undersøge murværket nøjere, og på et sted mellem to vinduer, hvor der var en grønlig skjold i det blå, mejslede man ind, fandt et hulrum og benraden af en kvinde. Skelettet begravedes på Aasted kirkegård, og siden har man intet hørt til det spøgeri.

Endnu tales der om, at der ved bestemte lejligheder - især omkring højtiderne - ses en ældre, hvid dame på Østergaard. Det skal ifølge overleveringen være genfærdet af en herskesyg borgfrue, der blev myrdet af sine egne sønner og skjult et sted i murværket.

Medens de to første spøgelsesdamer er rekruteret fra herskabets rækker og udelukkende har haft deres gang i de fine saloner, spøger en stakkels sort tjenestepige i køkkenregionerne, hvor hun

blev muret inde i et hjørne, fordi hun havde født et barn i dølgsmål, ombragt det og nedgravet det i askegruben.

Den sorte pige skal endnu liste rundt ved nattetide for at sone sin brøde, og hun er alt andet end behagelig at møde. En kokkepige, som var så uheldig at stå hende i vejen, blev tumlet rundt med og klemt, så hun nær var gået fra forstanden. Spøgelsespigens skal være ganske køn at se til og virke meget livagtig, hvilket sidste medførte, at en karl engang forvekslede hende med en af gårdens mere levende piger. Med tugt at melde prøvede han at klaske spøgelseset bagi, samtidig med, at han henvendte ordet til det på en mindre høvisk måde.

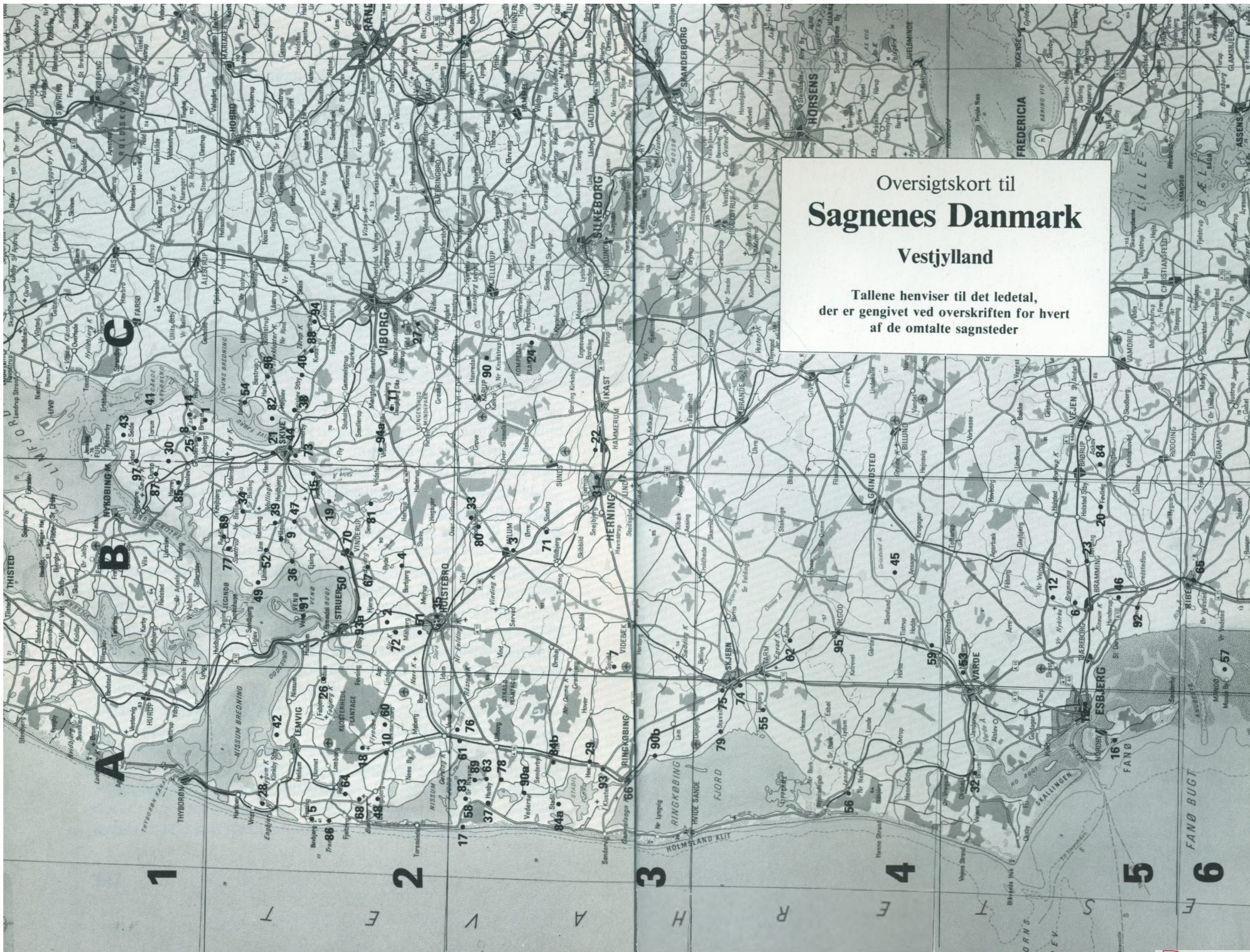
Den sorte pige vendte sig om og så på ham med et blik, der gik gennem marv og ben og tydeligt fortalte, at hun i hvert fald havde fået mere end tilstrækkeligt af mandfolk. Karlen blev hundesygt af hendes nidstirring, og det varede længe, inden han atter følte trang til at klaske fruentimmerne på deres bageste yndigheder.

Det er ikke godt at have lænkehunde på Østergaard, thi ved de tider, hvor folk normalt går til ro, lusker en gammel grå mand omkring. Ingen har længere nogen idé om, hvem han er, men lænkehundene kan ikke lide ham, de tuder og slår sig i lænken, indtil man giver dem fri, så de kan undslippe spøgelseset.

I 1400tallet stod der på engen lidt fra stedet, hvor Østergaard nu ligger, en borg kaldet Sallingholm. Engang under en adelsfejde blev den belejret, og da ejeren, en Krabbe, indså, at han ikke kunne holde stand, nedgravede han alle sine værdier på gårdspladsen.

Sallingholms voldsted er endnu kendeligt, ligesom der er spor af fjendens skanser. På voldstedet brænder der på stille sommeraftener et blåligt lys over skatten, thi den er aldrig blevet hævet. Flere gange har folk på egnen været på jagt efter denne skat, og de har såmænd været den så nær, at spaderne skrabe mod kistens låg. Hver gang har de gamle Krabbe'r dog ved forskellige koglerier fået skræmt skattejægerne bort. Det skal da også være forbundet med store ulykker, hvis skatten nogensinde bliver bragt for dagen.

Østergaard i Salling var i 1408 en befæstet borg og kaldtes Nisum. 1516 opførtes vestfløjen på voldstedet, 1523 føjedes sydfløjen til og i 1550 opførtes øst- og nordfløjen. Anlægget er endnu bevaret.

Oversigtskort til Sagnenes Danmark

Vestjylland

Tallene henviser til det ledetal,
der er gengivet ved overskriften for hvert
af de omtalte sagnsteder